

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Akvilė Bukinienė

Karjeros edukologijos magistrantūros studentė

**KARJEROS SPECIALISTŲ VEIKLOS REIKŠMINGUMAS, GIMNAZIJOS
MOKINIŲ PROFESINIAM APSISPRENDIMUI**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė - Prof. dr. Daiva Malinauskienė

Šiauliai, 2013

Darbas originalus Akvilė Bukinienė
(studento parašas)

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
1. MOKINIŲ PROFESINIO PASIRINKIMO IR UGDYMO KARJERAI TEORINIAI ASPEKTAI	8
1.1. Profesinės karjeros samprata ir paskirtis	8
1.2. Profesinis pasirinkimas ir tolimesnės karjeros planavimo ypatumai.....	10
1.2.1. Rengiamasis karjerai bendrojo ugdymo mokyklose ir gimnazijose.....	12
1.2.2. Mokinių profesinis apsisprendimas ir jį sąlygojantys veiksniai.....	14
1.3. Profesinio informavimo ir karjeros planavimo sistema, jos galimybės mokykloje.....	18
1.3.1. Profesinis informavimas ir konsultavimas bei jų reikšmė modeliuojant karjerą	19
1.3.2. Profesinio informavimo taškai ir jų veikla	22
1.3.3. Ugdymo karjerai programos įgyvendinimas	23
1.3.4. Karjeros specialisto veiklos ypatumai	25
2. KARJEROS SPECIALISTŲ VEIKLOS REIKŠMINGUMO GIMNAZIJOS MOKINIŲ PROFESINIAM APSISPRENDIMUI EMPIRINIS TYRIMAS	29
2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas.....	29
2.2. Tiriamųjų charakteristika.....	30
2.3. Mokinių anketinės apklausos duomenų analizė	31
2.4. Karjeros specialistų interviu duomenų analizė	49
IŠVADOS	60
REKOMENDACIJOS	61
LITERATŪROS SĄRAŠAS	62
PRIEDAI	66

SANTRAUKA

KARJEROS SPECIALISTŲ VAIDMUO GIMNAZIJOS MOKINIŲ PROFESINIAM APSISPRENDIMUI. Karjeros edukologijos magistro baigiamasis darbas.

Temos aktualumas. Šiandienėje visuomenėje sparčiai kintant darbo rinkai, atsiranda vis naujų profesijų ir pasirinkti perspektyvią, visuomenės ir individualius asmens poreikius atitinkančią profesiją jaunam žmogui tampa vis sudėtingiau. Švietimo ir ugdymo sistemai yra labai svarbus profesinis informavimas, moksleivio ugdymas karjerai, o kartu ir darbo rinkai, siekiant, kad pagerėtų jų tarpusavio sąveika. Kad moksleivis galėtų gauti geros kokybės informaciją, patarimų, susijusių su mokymosi ir profesinės veiklos galimybėmis, didelė atsakomybė turėtų tekti karjeros specialistams.

Tyrimo objektas – karjeros specialisto veiklos reikšmingumas gimnazijos mokinių profesiniam apsisprendimui.

Tyrimo tikslas – ištirti karjeros specialisto veiklos reikšmingumą gimnazijos mokinių profesiniam apsisprendimui.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė; pusiau struktūrizuotas interviu karjeros specialistams ir mokinių anketinė apklausa; statistinė duomenų analizė. Duomenims apdoroti buvo naudojama SPSS 13.0 kompiuterinė programa.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Tyrimą sudaro dvi dalys: atliktas kiekybinis ir kokybinis tyrimas 2013 m. sausio-vasario mėn., 4 Telšių rajono gimnazijose, siekiant išsiaiškinti karjeros specialisto vaidmenį gimnazijos mokinių profesiniam apsisprendimui. Tyrime dalyvavo 160 mokinių ir 5 karjeros specialistai.

Tyrimo rezultatai rodo, kad:

1. Telšių rajono gimnazijose karjeros specialistų vaidmuo mokinių profesiniam apsisprendimui nėra labai reikšmingas. Beveik pusė gimnazistų niekada asmeniškai nesikreipė į karjeros specialistą, penktadaliui jų konsultacijos buvo visiškai nenaudingos. Profesinį apsisprendimą labiau įtakoja asmeninės savybės ir polinkiai, tėvai, draugai, giminaičiai ir pan.

2. Karjeros specialistų nuomone jų vaidmuo gimnazistų profesinių interesų formavimuisi ir profesiniam apsisprendimui yra svarbus, jie stengiasi kuo įdomiau, įvairiau perteikti mokiniams informaciją, rengia užsiėmimus, skirtus mokinių rengimui(si) karjerai, tačiau naudoja nepakankamai efektyvius metodus.

3. Telšių rajono gimnazijose profesinis orientavimas vis dar yra nepakankamas. Mažai dėmesio yra skiriama įvairioms profesinio informavimo teikimo formoms, jų raiškai.

SUMMARY

CAREER PROFESSIONALS' ACTIVITY IMPORTANCE FOR GYMNASIUM STUDENTS OF VOCATIONAL DECISIONS. Career in Education Master's thesis.

Relevance of the topic. In today's society labor market is rapidly changing, there are new kinds of work and to choose a promising, the public and the individuals meeting the needs of the profession for a young person becomes increasingly difficult. Education and training system is highly relevant vocational information for student's career education, and also for the labor market in order to improve their interaction. The student would get high, qualified quality information and advice about learning and work opportunities, a large responsibility should lie with career professionals.

The object of research – career professionals activities' significance of high school students' professional decision making.

The aim of research - explore careers in professional activity concerned high school students of vocational choice.

Methods of research: scientific literature's analysis and semi-structured interviews for career professionals and students in a survey, statistical analysis of data. The data were processed using SPSS 13.0 software.

Size and organization of research - the study was carried out in four gymnasiums in Telsiai, there participated 160 students and five career professionals.

The results show that:

1. In Telsiai district gymnasiums career professionals' role of students' professional decision making is not very significant. Almost half of the gymnasium have never personally applied to a career specialist, and for one fifth of them consultations were completely useless. Vocational decision more influenced by personal characteristics and likes, parents, friends, relatives and so on.

2. In Career professionals view their role in the formation of secondary school vocational interests and vocational self-determination are important, they are trying to convey information to students in more interesting way, they are preparing lessons for students training (learning) career, but there are the lack of effective methods.

3. In Telsiai area high schools guidance is still insufficient. Little attention is paid to the various forms of career information provision and their expression.

IVADAS

Temos aktualumas. Šiandienėje visuomenėje sparčiai kintant darbo rinkai, atsiranda vis naujų profesijų ir pasirinkti perspektyvią, visuomenės ir individualius asmens poreikius atitinkančią profesiją jaunam žmogui tampa vis sudėtingiau. Profesijos pasirinkimas – nuolatinis ir ilgalaikis procesas ir viena aktualiausių problemų, nuo kurios tinkamo sprendimo priklauso žmogaus asmeninės gerovės augimas. Nors profesijos rinkimasis vyksta visą moksleivių mokymosi laiką, iškyla svarbiausias uždavinys - apsispręsti, kurią profesiją rinktis. Pasirengimas profesinei karjerai vyksta mokymosi bendrojo lavinimo mokykloje laikotarpiu, todėl mokyklai tenka ypatingas vaidmuo, padėti geriau pažinti save, išsiaiškinti savo pomėgius, pašaukimą, suderinti moksleivio galimybes ir siekius, pritaikyti juos prie nuolat besikeičiančios visuomenės ekonominių ir socialinių poreikių. Ypač moksleiviams gimnazijose tenka vis anksčiau apsispręsti, kokį mokymosi profilį ir studijų kryptis pasirinkti, kaip šį pasirinkimą susieti su būsima profesine veikla. Jautriausiai šią problemą jaučia vyresniųjų gimnazijos klasių moksleiviai (Stanišauskienė, 2000).

Švietimo ir ugdymo sistemai yra labai svarbus profesinis informavimas, moksleivio ugdymas karjerai, o kartu ir darbo rinkai, siekiant, kad pagerėtų jų tarpusavio sąveika. Daugelyje mokyklų yra profesinio informavimo taškai (PIT), mokiniams teikiamos profesinio informavimo paslaugos, teikiama informacija apie šalies švietimo sistemą, mokymosi ir įsidarbinimo galimybes, profesijas, darbo rinką. Kad moksleivis galėtų gauti geros kokybės informaciją, patarimų, susijusių su mokymosi ir profesinės veiklos galimybėmis, didelė atsakomybė tenka karjeros specialistams.

Temos ištirtumas. Profesijos pasirinkimo ir karjeros projektavimo procesus įvairiais aspektais nagrinėjo: K. Pukelis (2003, 2007), T. Jovaiša, R. Orenienė (2003), R. Laužackas (2005), R. Kučinskienė (2003), D. Garnienė (2006), D. Augienė (2009) ir kt. K. Pukelis (2008) nagrinėjo profesinio informavimo taškų (PIT) veiklą. Lietuvoje atlikti tyrimai (V. Stanišauskienė, 2000 ir kt.) leidžia daryti prielaidą, kad profesinis mokinių informavimas ir ugdymas karjerai bendrojo ugdymo mokyklose nėra efektyvus ir pakankamas.

Tyrimo problema: Profesijos pasirinkimas, kaip socialinis reiškinys, tampa aktualiai pastovi šiuolaikinio žmogaus gyvenimo būseną. Svarbiausia problema vyresniųjų klasių mokiniams yra jų ateities planai, tolimesnės veiklos pasirinkimas. Žinių ir informacijos apie profesijų gausybę turėjimas nesudaro prielaidų sėkmingai pasirinkti profesiją, todėl yra būtina pagalbos sistema, kuri padėtų jaunuoliams pasirinkti mokymosi kryptį, o vėliau ir profesiją. *Kyla probleminiai klausimai:* Kokia PIT ir Ugdymo karjerai vykdomos veiklos įtaka organizuojant profesinį konsultavimą ir informavimą gimnazijose, kad mokiniai tinkamai pasirinktų savo profesinį kelią? Kaip mokiniai vertina karjeros specialistų vaidmenį jų profesiniam apsisprendimui?

Tyrimo objektas – karjeros specialisto veiklos reikšmingumas gimnazijos mokinių profesiniam apsisprendimui.

Tyrimo hipotezė: Mokinių profesiniam apsisprendimui įtakos turi neužtikrinamas karjeros specialistų pakankamas ir kokybiškas paslaugų teikimas. Nepakankamas dėmesys mokinių rengimui karjerai, karjeros planavimui gimnazijose.

Tyrimo tikslas – ištirti karjeros specialisto veiklos reikšmingumą gimnazijos mokinių profesiniam apsisprendimui.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibūdinti profesinės karjeros sampratą ir jos paskirtį.
2. Išanalizuoti mokinių profesinio pasirinkimo ir tolimesnės karjeros planavimo ypatumus.
3. Aptarti profesinio informavimo ir karjeros planavimo sistemos galimybes mokykloje.
4. Išsiaiškinti mokinių nuomonę, apie karjeros specialisto vaidmenį mokinių profesiniam apsisprendimui Telšių rajono gimnazijose.
5. Atskleisti karjeros specialistų požiūrį į jų vaidmenį gimnazistų profesiniam apsisprendimui.

Darbo metodai:

1. *Teoriniai:* mokslinės literatūros analizė.
2. *Empiriniai:* pusiau struktūrizuotas interviu karjeros specialistams ir mokinių anketinė apklausa.
3. *Statistiniai:* statistinė duomenų analizė. Duomenims apdoroti buvo naudojama SPSS 13.0 kompiuterinė programa.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Tyrimą sudaro dvi dalys: atliktas kiekybinis ir kokybinis tyrimas 2013 m. sausio-vasario mėn., 4 Telšių rajono gimnazijose, siekiant išsiaiškinti karjeros specialisto vaidmenį gimnazijos mokinių profesiniam apsisprendimui. Tyrime dalyvavo 160 mokinių ir 5 karjeros specialistai. Tyrimo klausimyną sudaro instrukcinė dalis, demografinis ir diagnostinis blokai (žr. 1 priedas) ir interviu klausimynas (žr. 2 priedas).

Tyrimo etapai:

Pirmas etapas – atlikta mokslinės pedagoginės, psichologinės, sociologinės literatūros analizė. (2012 m. balandžio – 2012 m. spalio mėn.).

Antras etapas – tyrimo instrumentų parengimas: pusiau struktūrizuoto interviu klausimynas ir anketa mokiniams (2012 m. laprikčio mėn. - 2012 gruodžio mėn.).

Trečias etapas – apklausų vykdymas (2013 sausio mėn. – 2013 vasario mėn.).

Ketvirtas etapas – atlikta tyrimo kiekybinė ir kokybinė duomenų analizė (2013 kovo mėn. – 2013 gegužės mėn.).

Apibendrinti tyrimų rezultatai, atskleidžiantys karjeros specialistų reikšmingumą gimnazijos mokinių profesiniam apsisprendimui. Suformuluotos išvados, bei pateiktos rekomendacijos gimnazijose dirbantiems specialistams.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, 2 skyriai, išvados ir rekomendacijos, literatūros sąrašas ir 3 priedai. Darbo apimtis 64 puslapiai, jame pateikta 15 lentelių ir 15 paveikslų.

Tyrimo metodologija: Tyrimo metodologija grindžiama humanistinės asmenybės teorija, jos atstovai teigia, kad humanizmas yra istoriškai kintanti pažiūrų sistema, pripažįstanti pagarbą žmogaus orumui, jo teisėms į laisvę ir lygybę. Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų prieinamumo principas numato galimybę asmenybei pasirinkti profesiją pagal asmeninius poreikius ir interesus. Nuo pasirinktos profesijos priklauso ankstyvoji karjeros pakopa, kuri daro didelę įtaką tolesnei karjeros eigai, nuo pasirinktos profesijos tinkamumo labai priklauso karjeros galimybės, sėkmė, pasitenkinimas ja ir savo gyvenimu (Kučinskienė, 2003, p.68-69).

1. MOKINIŲ PROFESINIO PASIRINKIMO IR UGDYMO KARJERAI

TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Profesinės karjeros samprata ir paskirtis

Žodis „karjera“ turi gana seną reikšmę, kilusią iš lotyniško žodžio „carraria“ ir reiškia žmogaus gyvenimo kelią ar bėgimą. Prancūzų kalboje „carriere“ galima rasti kitą papildančią reikšmę, kuri apibūdina karjerą kaip veikimo dirvą ar sritį, greitą ir sėkmingą kilimą tarnyboje (Kučinskienė, 2003). Šie du sąvokos aiškinimai rodo, kad galimi skirtingi karjeros supratimai: vienas susijęs su konkrečia veikla, o kitas – su gyvenimo kelio planavimu ir šio plano įgyvendinimu. Pirminę sampratą atskleidžia tradicinė karjeros kaip greito ir sėkmingo kilimo tarnyboje, visuomenėje, mokslinėje veikloje, pasisekimo gyvenime arba veiklos srities samprata (Vaitkevičiūtė, 2001).

Karjera gali būti suprantama kaip įvairių darbų seka. Neretai karjera prilyginama profesijai, aukštoms pareigoms organizacijoje. Taip pat karjera suprantama ir plačiau. Pasak R. Lenz ir S. Peterson (2000), *karjera* – visą gyvenimą trunkanti mokymosi ir darbo patirčių seka. Ji apima gerokai platesnį reiškinių spektrą: priklausantis nuo karjeros tikslų profesijos pasirinkimas, tam tikrų pareigų organizacijose siekimas ir mokymosi programų, kursų pasirinkimas siekiant kaupti reikalingas žinias ar įgyti papildomų įgūdžių. Kiekvieno žmogaus karjera yra unikali ir kuriama pagal tai, kokius sprendimus jis padaro ir kokias alternatyvas pats pasirenka.

Galimi skirtingi karjeros supratimai: vienas susijęs su konkrečia veikla, kitas – su gyvenimo kelio planavimu ir jo įgyvendinimu. Išsamiausiai karjeros sampratą nagrinėjo V. Stanišauskienė ir N. Večkienė (1999):

- karjera yra per gyvenimą besitęsianti darbų seka, susijusi su asmenybės pažiūromis ir motyvais, kai jis ar ji veikia tuose darbuose.
- karjera yra nuostatų ir elgsenų seka, susijusi su darbine patirtimi per visą žmogaus gyvenimą. Karjera yra daugiau nei visuma darbų, asmens turėtų per jo gyvenimą: tai ir mokymasis veikti individualiai, tikslų pasiekimas ir ambicijų patenkinimas, atliekant įvairius socialinius vaidmenis.

Karjeros sąvokos apibrėžtis, karjeros sampratos kaita analizuojama daugelio Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbuose. R. Kučinskienė (2003) karjerą traktuoja kaip kokybiškai atliekamų ir socialiai reikšmingų profesinių, kitų vaidmenų kaitą žmogaus gyvenime. Karjera yra vienas iš svarbiausių asmenybės, savimonės, savivertės, savigarbos, saviraiškos, socialinio statuso ir gyvenimui reikalingų pajamų šaltinių. Tai tarsi sėkmingas žmogaus gyvenimo kelias, nuolat tobulėjant, mokantis pasirinktoje srityje, žingsnis po žingsnio siekiant užsibrėžtų gyvenimo tikslų,

ambicijų patenkinimas, atliekant įvairius socialinius vaidmenis. Karjerą galima taip pat laikyti susitarimu tarp išsilavinusio bei gebančio kompetentingai veikti individo ir visuomenės, pripažįstančios šios veiklos reikšmingumą ir kokybę bei sutinkančios mokėti už tai tam tikromis vertybėmis.

V. Stanišauskienės (2000) teigimu, karjera yra nuolatinio asmenybės tobulėjimo ir profesinės saviraiškos procesas. Žmogus vysto savo karjerą individualioje bei socialinėje sferoje, jo ateitis priklauso nuo individualių pastangų, asmeninių sugebėjimų ir nuo jį supančios ir įtakojančios aplinkos. Rengimąsi karjerai galima apibrėžti kaip nuolatinės žmogaus saviugdą procesą, kurio metu įgyjama bei tobulinama sėkmingam karjeros vystymuisi būtina kompetencija.

Karjeroje dažniausiai akcentuojama profesinės karjeros sąvoka. A. Damkauskienės (2006) teigimu, *profesinė karjera* – tai racionalaus profesijos pasirinkimo ir karjeros planavimo rezultatas. Karjerą galima pradėti planuoti tik tuomet, kai žmogus apsisprendžia dėl profesijos, t.y. pasirenka profesiją, nes kiekvieną karjeros planą sąlygoja konkrečios profesijos prigimtis. Racionalus profesijos pasirinkimas ir darbo rinkos poreikius atitinkantis karjeros planas yra sėkmingos profesinės karjeros prielaida. Todėl labai svarbu pasirenkant profesiją nesuklysti, nes priešingu atveju karjera bus planuojama toje profesinėje veikloje, kuri neatitinka žmogaus prigimtinių gabumų, jo profesinio pašaukimo.

D. Brown (2007) pateikia *profesijos* apibrėžiamą, tai - panašių darbų, dirbamų įvairiuose ūkio sektoriuose arba organizacijose, grupė. Profesija egzistuoja nepriklausomai nuo asmens. Tam tikros profesijos darbas gali būti dirbamas įvairiose įmonėse ar organizacijose ir karjeros kelyje gali būti daugiau negu viena profesija. Profesija – tai atitinkamomis žiniomis ir gebėjimais pagrįstos žmonių veiklos kombinacijos, teikiančios joms pasitenkinimo, materialinio apsirūpinimo ir aktyvaus įsijungimo į visuomeninio gyvenimo struktūras, prielaida. Profesinę karjerą galima apibūdinti, kaip racionalų asmens profesijos pasirinkimą ir sėkmingą darbinės veiklos kelią toje profesinėje veikloje (Laužackas, 2005).

A. Stancikienė (2009, p.110) pabrėžia, kad asmeninė, arba profesinė karjera – tai individualiai suvokiama ir suprantama seka nuostatų ir elgsenų, susijusių su darbine patirtimi ir veikla per visą asmenybės gyvenimo laikotarpį. Tai tuo pačiu yra tam tikras procesas, kurio metu asmuo gilina į jį supančią aplinką, susikuria vertybių ir norimo gyvenimo stilių, apsibrėžia konkretesnes domėjimosi ir talentų sritis, nusistato tikslus bei numato darbo, specializacijos ir organizacijos alternatyvas, kuria iškeltų tikslų įgyvendinimo strategijas bei rutulioja realius savo karjeros planus. Profesinė karjera yra asmeninės atsakomybės dalykas, susijęs su savigarba ir savęs suvokimu, lankstumu bei optimalumu rinkai. Profesinės karjeros stabilumas pirmiausia priklauso nuo asmeninių savybių, poreikių, vertybių ir gebėjimų. K. Pukelis ir A. Pundzienė (2002) *profesinę karjerą* apibrėžia kaip racionalaus profesijos pasirinkimo ir karjeros planavimo rezultata. Planuojant

profesinę karjerą, konstruojama darbo vertybių sistema, kuri padeda pasirinkti darbą, padaro jį prasmingesniu.

Profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymo D metodikoje (2007, p.8) išskiriami asmens profesinės karjeros raišką lemiantys veiksniai:

- Profesijos samprata.
- Profesinė branda.
- Asmens vertybinės orientacijos.
- Asmens rengimas(is) profesinei karjerai.
- Profesijos rinkimosi sprendimas.
- Apsisprendimo laisvė.
- Asmens ir visuomenės požiūris į darbą.
- Asmeninė motyvacija.
- Asmeninė-socialinė-mokymosi kompetencijos ir jų tobulinimas.
- Profesinių kompetencijų įgijimas ir nuolatinis tobulinimas.

Profesijos pasirinkimas ir jos įsisavinimas yra svarbus žingsnis karjeros link, nes kokybiškai atliekamas, asmenybės pašaukimą atitinkantis ir prasmingas darbas suteikia asmenybei esminės patirties, kuri ilgainiui virsta profesine karjera. Optimalus profesinis pasirinkimas ir efektyvus profesinis ugdymas daugiausia lemia tolesnę žmogaus profesinę sėkmę, jo padėtį visuomenėje, pasitenkinimą gyvenimu ir darbu.

Apibendrinant galima teigti, kad profesinės karjeros samprata apima asmens profesijos pasirinkimą ir karjeros planavimo strategijas: individo gebėjimus, vertybes, interesus. Planuojant profesinę karjerą asmeninės vertybės atspindi darbo vertybes, kurios padeda renkantis darbą ir padaro jį prasmingesnį bei tikslesnį. Profesinės karjeros planavimo paskirtis sietina su asmens noru išlikti konkurencingu darbo rinkoje ir asmens saviraiškos per profesinę veiklą poreikiu. Teigtina, kad sėkminga karjera yra pagrindinė sąlyga asmenybės socialinei adaptacijai, pasitikėjimui savo jėgomis, atsakingumui bei gyvenimo stabilumui ir galimybei planuoti savo ateitį.

1.2. Profesinis pasirinkimas ir tolimesnės karjeros planavimo ypatumai

Profesijos pasirinkimas yra vienas svarbiausių ir reikšmingiausių žmogaus pasirinkimų, kuris dažnai nulemia tolesnio gyvenimo kokybę. Kaip teigia R. Kučinskienė (2003), labai svarbu teisingai pasirinkti savo kelią, nes nuo pasirinktos profesijos priklauso ankstyvoji (pradinė) karjeros pakopa, kuri turi didelę įtaką tolesnei karjeros eigai. Nuo pasirinktos profesijos tinkamumo priklausys karjeros galimybės, sėkmė, pasitenkinimas ja ir savo gyvenimu.

R. Adamonienė ir kt. (2003) teigia, jog profesijos pasirinkimas yra grindžiama trimis prielaidomis, kuriomis remiantis galima teigti, kad žmogus, rinkdamasis savo profesinį kelią, turi aiškiai pažinti save kaip asmenybę, pažinti savo gabumus, gebėjimus, interesus, galimybes ir ribotumus, žinoti įvairias profesinės veiklos sritis ir joms keliamus reikalavimus, taip pat gebėti teisingai palyginti šias faktorių grupes bei rasti jų tarpusavio atitikimą:

- Žmogaus profesinę sėkmę, pasitenkinimą pasirinkta veiklos rūšimi lemia jo individualių ypatybių, profesijos reikalavimų atitikimo lygis;
- Kiekvienas žmogus savo individualiomis ypatybėmis ir reikšmingais gebėjimais optimaliai tinka vienintelei profesijai;
- Profesijos pasirinkimas - sąmoningas ir racionalus procesas, kuriame pats žmogus arba jam padedantis profesinis konsultantas nustato individualias psichologinių bei fizinių savybių dispozicijos ir suderina jas su jau turimomis įvairių profesinių reikalavimų dispozicijomis.

D. Augienė (2009) teigimu, sėkmingą profesijos pasirinkimą lemia trys veiksniai: geras savo gabumų, gebėjimų, interesų, galimybių, ribotumų ir kitų savybių pažinimas; geras pasirenkamos profesijos ypatumų (profesinės veiklos keliami reikalavimai, jos pranašumai ir trūkumai, ateities perspektyvos, galimybės); gebėjimas tinkamai suderinti šias dviejų veiksmų grupes ir suprasti jų tarpusavio atitikimą ir sąveiką.

E. L. Herr ir S. H. Cramer (2004) akcentuoja, kad profesinės krypties, būsimos profesinės veiklos pasirinkimas yra susijęs su teisingo profesinio sprendimo priėmimu, o norint priimti sprendimą, reikia gerai žinoti savo vertybes ir prioritetus. „*Sprendimų priėmimų teorijoje sprendimų priėmimas traktuojamas kaip procesas, turintis racionalų pagrindą ir pasireiškiantis kaip vienos iš daugelio alternatyvų pasirinkimas tam tikru laiku. Išskiriami svarbiausi sprendimų priėmimo veiksniai: nuoseklumas, informacinis pagrįstumas, vertybės, prognozavimas, rizikavimas*“ (R. Kučinskienė, 2003, p.116). Todėl galima teigti, kad profesinis pasirinkimas priklauso nuo asmens gebėjimo disponuoti reikiama informacija, nuo sugebėjimo numatyti perspektyvas, atsižvelgiant į asmenines savybes bei turimas vertybes.

Profesinės asmenybės veiklos pasirinkimą ir turimo potencialo realizavimą lemia daugelis veiksnių, tarp jų įvardijamas ir socialinės aplinkos poveikis. Profesinė raida - tai visą gyvenimą trunkantis procesas, nuo kurio priklauso galimų profesijų kryptis ir pobūdis. Taip pat pažymima, kad žmogaus polinkį į vieną ar kitą profesiją lemia daugelio kintamųjų tarpusavio sąveika (Lemme, 2003).

V. Germeijs ir K. Verschueren (2006) išskiria šešias profesijos pasirinkimo sprendimo užduotis, kurios yra sėkmingos profesijos pasirinkimo pagrindas:

- nuodugni aplinkos analizė (informacijos apie keletą pasirinktų karjeros alternatyvų rinkimas),

- orientacija (poreikio priimti sprendimą suvokimas ir motyvacija),
- savęs tyrinėjimas (informacijos apie save rinkimas),
- išsami aplinkos analizė (bendros informacijos apie aplinką ir karjeros alternatyvas rinkimas),
- sprendimas (alternatyvos pasirinkimo pažanga),
- įsipareigojimas (pasitikėjimo ir įsipareigojimo stiprumas pasirinktai konkrečiai karjeros alternatyvai).

Profesijos pasirinkimas reiškia profesijos įgijimo proceso pradžią ir yra vienas sudėtingiausių gyvenimo uždavinių, nuo kurių tinkamo sprendimo priklauso žmogaus asmeninė gerovė, nes teisingas sprendimas įgalina asmenybę visapusiškai save realizuoti, tobulėti bei jaustis naudingam visuomenei. Ji taip pat nulemia tolimesnę asmens situaciją darbo rinkoje, kuri gali būti sėkminga arba nesėkminga tiek ekonominiu, tiek ir psichologiniu požiūriu.

1.2.1. Rengimasis karjerai bendrojo ugdymo mokyklose ir gimnazijose

Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2003) apibrėžiamos sąvokos: *Bendrojo lavinimo mokykla* - mokykla, kurios pagrindinė veikla yra ugdymas pagal formaliojo švietimo pradinio, pagrindinio, vidurinio ar atitinkamas specialiojo ugdymo programas; *Gimnazija* - vidurinė mokykla, kurios pagrindinė veikla yra ugdymas pagal akredituotą vidurinio ugdymo programą; akredituota vidurinio ugdymo programą ir pagrindinio ugdymo programos II dalį.

Kaip nurodo V. Stanišauskienė (2000), gimnazija yra profiliuotą bendrąją išsilavinimą teikianti ir aukštesnius reikalavimus kelianti mokykla. Lietuvos moksleiviams profilinėse gimnazijose tenka vis anksčiau apsispręsti, kokį mokymosi profilį ir studijų kryptis pasirinkti, kaip šį pasirinkimą susieti su būsima profesine veikla. Kaip rodo užsienio šalių patirties analizė bendrojo lavinimo mokyklai tenka sudėtingas moksleivių rengimo karjerai uždavinys.

Mokykla – tai bendruomenė, kurioje jaunas žmogus socializuojasi, įgyja tam tikrus elgesio, bendravimo su bendraamžiais ir vyresniais žmonėmis įgūdžius, čia dažniausiai pasireiškia jo gebėjimai (Kvieskienė, 2005). Kadangi jaunas žmogus mokykloje praleidžia didelę dalį savo laiko, tai neišvengiamai ji daro tam tikrą įtaką ateities orientacijų raidai. Mokykloje kiekvieną dieną yra vertinamos žinios ir laimėjimai, o tai skatina atkreipti dėmesį į save, verčia lyginti, analizuoti ir prognozuoti savo galimybes. Profesinis informavimas mokykloje pasitelkiamas, siekiant supažindinti mokinius su profesijų įvairove.

V. Indrašienė ir L. Grinytė (2007) pabrėžia, kad mokykla gali įgyvendinti jai teisiniais aktais priskirtą funkciją, susijusią su profesiniu orientavimu, informuoti mokinių tėvus apie mokymosi profilius, mokymo ir studijų sistemą, priėmimo sąlygas bei specialybes, profesijos

pasirinkimo procesą, profesinio informavimo ir konsultavimo šaltinius bei institucijas. Aukštesnėse klasėse per pamokas ir užklausinėjimo veikloje, užmokyklinėje veikloje panaudojami įvairiausi informacijos šaltiniai mokiniams supažindinti su profesijomis, darbo tikrove.

K. Pukelio ir D. Garnienės (2003) teigimu, mokyklai tenka ypatingas vaidmuo padedant pasirengti profesinei karjerai - ne tik padėti suderinti ugdytinio siekius ir galimybes, bet ir pritaikyti juos prie dinamiškos visuomenės socialinių ir ekonominių poreikių. Profesijos pasirinkimas yra vienas esmingiausių ir atsakingiausių jauno žmogaus žingsnių, nes dažnai pastebima, kad moksleiviai dar ne visai suvokia, kokią reikšmę jų gyvenime gali turėti pasirinkta profesija, jiems svarbiau tampa įgyti aukštąjį išsilavinimą.

Bendrojo lavinimo mokyklos, kaip profesinio informavimo paslaugas teikiančios institucijos, planuoja institucijos profesinio informavimą veiklą, rengia karjeros ugdymo programas ir jas integruoja į ugdymo turinį, rengia mokiniams paskaitas, seminarus, pateikia visą reikiamą informaciją apie profesijas, studijas. Profesinis informavimas padeda asmenims nepriklausomai nuo jų amžiaus bei gyvenimo etapo pasirinkti savo kelią švietimo, mokymo bei užimtumo sistemose bei aktyviai dalyvauti formuojant savo profesinę karjerą (Railienė, 2007). Todėl pasak K. Pukelio (2003), moksleiviai turi būti mokomi planuoti savo karjerą, jiems turi būti padedama susidaryti individualų karjeros planą, kurio pagalba jie galėtų tikslingiau siekti karjeros tikslų. Profesinės karjeros planavimą reikia suprasti kaip kryptingą moksleivio parengimą profesijos pasirinkimo apsisprendimui. Labai svarbu, kad jau mokykloje mokiniai būtų rengiami sąmoningam ir gerai apgalvotam profesijos pasirinkimo momentui, nes sėkminga profesinė karjera bus galima tik tuomet, kai profesija bus pasirinkta racionaliai.

R. Laužackas (2005) pateikia *karjeros planavimo* apibrėžimą – tai nuoseklus asmens pažintinės ir profesinės veiklos sprendimų išdėstymas laike, siekiant profesinio tobulėjimo tikslų, numatant būtinus išteklius ir aplinkybes. Karjeros plano kūrimo pagrindas ir esminis orientyras karjeros kelyje yra žmogaus karjeros tikslas, apibrėžiamas kaip „apibendrintas rezultato, kurį asmuo numato ir kurio siekia, vaizdas“.

Kadangi karjeros sprendimas yra sudėtingas ir nebaigtinis procesas, jam reikia daugybės gebėjimų. A. Augustinienė (2007) atskleidžia mokinių gebėjimų priimti karjeros sprendimus sampratą - tai yra gebėjimai sąmoningai pasirinkti asmens gyvenimo ir profesinių vaidmenų visumą, remiantis išplėtojo savivaizdžio, mokymosi ir darbo galimybių supratimo integravimu, alternatyvų ir pasekmių svarstymu, sprendimo refleksija.

Pasirengimas ar rengimasis karjerai yra procesas, sudarantis sąlygas informacijos apie save kaupimui, jos panaudojimui ir susipažinimui su darbinės veiklos pasauliu, savo santykio su tuo pasauliu nustatymui. Vienas pagrindinių šiandieninės bendrojo ugdymo mokyklos uždavinių yra įtvirtinti ir sustiprinti moksleivių motyvus pasirengti profesinei veiklai, nes karjeros planavimas

padeda moksleiviui suvokti darbo rinkos poreikius, kaitos tendencijas bei perspektyvas pasirinktoje profesinėje srityje, planuoti savo būsimą specialybę, mokymosi ar studijų procesus, įgyti karjeros planavimo žinių bei gebėjimų, siekti karjeros aukštumų ir prasmingo profesinio gyvenimo kelio.

1.2.2. Mokinių profesinis apsisprendimas ir jį sąlygojantys veiksniai

D. Augienė (2009) išskiria pagrindinius žmogaus gyvenimo etapus, kuriuose susiformuoja skirtingas požiūris į profesijos pasirinkimą: pirmasis etapas (6-11 m.); antrasis etapas (11-16 m.) – eksperimentinis, kuriame jaunuoliai pirmą kartą suvokia, kad jie privalo priimti sprendimus dėl savo ateities. Trečiasis etapas - realistinis, kai jauni žmonės, dar besimokydami bendrojo lavinimo mokyklose, susiduria su profesijos rinkimosi klausimais. Profesijos rinkimosi aktualumą sąlygoja jaunos asmenybės raidos ir socializacijos procesai, kuriame individai nuo 16 metų apmąsto profesijos pasirinkimo, įvertina realias galimybes, norimus siekti tikslus. Jaunystė - daugeliui žmonių tai amžiaus tarpsnis nuo 16 iki 25 metų, šioje pakopoje susiformuoja žmogaus asmenybė ir iškyla profesijos pasirinkimo problema.

Kiekvienas žmogus yra individualus, bet jo profesinis kelias gali būti labai skirtingas, nes tam įtakos turi skirtinga aplinka, individualūs norai ir polinkiai, kurie lemia savitą profesinį pasirinkimą bei asmenybės vystymosi galimybes. *„Asmenybė, remdamasi savo norais, polinkiais, emocijomis, nuostatomis, interesais, gali rinktis iš aplinkos teikiamų galimybių ir tokiu būdu kurti savo vidinį pasaulį“* (Adamonienė ir kt., 2001, p.192).

Pasak R. Žukauskienės (2002), paauglystės laikotarpis yra vienas sudėtingiausių jauno žmogaus gyvenime. Šis laikotarpis yra svarbus tuo, kad žmogus sparčiai tobulėja kaip asmenybė, ieškanti tapatumo prasmės ir siekianti prisiimti vertinamą vaidmenį suaugusiųjų visuomenėje. *„Jauni žmonės – vyrai ir moterys – ką tik įžengė į suaugusio žmogaus amžių. Daugelis iš jų sėkmingai įveikė tapatumo krizę ir supranta, kokia profesija yra jiems tinkamiausia, kokiomis moralinėmis normomis jie vadovausis, kokiems bruožams jie teiks pirmenybę, rinkdamiesi draugus ir artimus žmones“* (Žukauskienė, 2002, p.333). Paaugliams siekiant savarankiškumo, ypač aktualus yra profesijos pasirinkimas, nes tai yra ateities karjeros planavimo pagrindas. Profesijos pasirinkimas ir jos įgijimas ateityje - vienintelis savarankiško gyvenimo atspirties taškas bei pragyvenimo šaltinis. Neadekvatus profesijos pasirinkimas apsunkina integraciją į visuomenę bei adaptaciją savarankiškame suaugusiojo gyvenime.

Kaip teigia D. Augienė (2009), profesiniam apsisprendimui įtakos turi: asmenybė ir jos bruožai, intelektas, gebėjimai, sveikata, nuostatos, vertybių sistema, interesas, polinkiai ir motyvai. Profesinės veiklos pasirinkimas suteikia jaunam žmogui galimybę sumažinti ateities netikrumo jausmą. Profesinis apsisprendimas yra svarbus bendro asmenybės apsisprendimo aspektas, siejamas

su sąmoningu jos siekiu surasti vietą gyvenime ir darbo pasaulyje, suprasti save ir savo profesinį pašaukimą, suplanuoti gyvenimo kelią. Renkantis profesiją reikia įvertinti ir suderinti kriterijus:

- savo asmeninius ypatumus, sveikatą, mokymosi rezultatus, gabumus, reikalingus profesiniams reikalavimams vykdyti;
- ar norima profesija teiks pasitenkinimą, džiaugsmą, ar atitinka interesus, polinkius, troškimus;
- ar norima profesija turi paklausą darbo rinkoje, kokios perspektyvos, koks visuomeninis naudingumas.

Asmenybės profesinis apsisprendimas - sudėtingas, svarbus ir daugiaprasmis reiškinys. R. Adamonienė ir kt. (2001) mano, jog jaunuoliui, kuris dar tik rengiasi profesinei veiklai, jaučia polinkį tam tikrai profesijai, būdingi šie požymiai:

- asmenybės bruožai – aktyvumas, atkaklumas, iniciatyvumas, emocingumas, susijęs su tam tikros veiklos sritimi;
- asmenybės vertybinės orientacijos ir idealai;
- polinkis visą gyvenimą užsiimti tam tikros srities veikla;
- kognityviniai procesai, savybės - žinios, mokėjimai, bendrieji ir specialieji gebėjimai.

Profesijos pasirinkimas ir savo gebėjimų realizavimas yra vienas iš pagrindinių žmogaus savirealizacijos elementų, nes sėkminga profesinė karjera galima tik tuomet, kai asmuo save realizuoja, kai profesija atitinka asmens interesus ir pomėgius. Profesijos pasirinkimas dažnai moksleiviams kelia stresą ir nerimą, todėl labai svarbu išskirti veiksnius, kurie yra susiję su sėkmingos karjeros planavimu ir profesijos pasirinkimu.

Anot D. Augienės (2009), profesiniam apsisprendimui įtakos turi:

- *asmenybė ir jos bruožai*, kurie yra santykinai pastovūs, įvairiose situacijose pasikartojantys individo elgesio ypatumai;
- *gebėjimai* yra individualios asmenybės savybės, pasireiškiančios žmogaus veikloje ir sąlygojančios jos sėkmę;
- *sveikata* - vienas iš veiksnių, galinčių turėti įtakos profesijos pasirinkimui ir lemiančių profesijos apsisprendimą (įvairios ligos, psichiniai sutrikimai, negalios ir kt. sveikatos priežastys);
- *asmenybės intelektas* (protingumas) taip pat labai svarbus renkantis profesiją, nes tai yra sugebėjimas mokytis ir susivokti naujoje situacijoje, prisitaikyti prie kintančių aplinkybių: mokymosi procese, socialiniuose santykiuose, kūryboje ir kt.;
- *individo lytis* - vaidmenys, siejami su ankstyvojoje vaikystėje iš tėvų ir aplinkinių perimtais lūkesčiais, yra giliai įsišakniję ir tampa stereotipais arba apibendrintomis nuostatomis apie vyrų ir moterų savybes bei gebėjimus;

- *įgimtos fizinės savybės* (išorės bruožai, klausos, regos, judėjimo ir kt. duomenys) turi įtakos asmenybės formavimuisi ir daro didelį poveikį profesijos pasirinkimui;

- *vertybės* - renkantis profesiją, vertybinės orientacijos gali būti susijusios su profesijos turiniu ir darbo pobūdžiu, tačiau kartais ir šalutiniai profesinės veiklos aspektai tampa dominuojančiomis vertybėmis;

- *interesai, motyvai, nuostatos*;

- *poreikis, polinkis* - kryptingas vienos ar kitos veiklos pasirinkimas, vidinis asmenybės poreikis tam tikrai konkrečiai veiklai siekiant tobulinti veiklai būtinus gebėjimus, įgūdžius.

Pasak A. Hirschi (2010), vienas reikšmingiausių veiksnių, darančių įtaką karjeros planavimui, projektavimui, pasirinkimui ir pasitenkinimui yra vertybės. Nors didesnę pasitenkinimą darbu ir sėkmingesnę profesinę karjerą dažniausiai lemia profesijos pasirinkimas, kuris remiasi vidinėmis vertybėmis, tačiau rinkdamiesi profesiją moksleiviai dažniausiai remiasi išoriniais profesijos pasirinkimo veiksniais. Lyginant vidines profesijos vertybes su asmenybės bruožais aiškėja, kad jos ne tokios nekintamos ir daugiau pasiduodančios intervencijai, todėl dirbdami su moksleiviais karjeros specialistai ar konsultantai turėtų daugiau dėmesio skirti darbui su vidinėmis profesijos vertybėmis bei didinti moksleivių prisirišimą prie jų.

D. Augienė (2009) pabrėžia, kad profesijos pasirinkimą sąlygoja įvairūs tiek vidiniai, tiek ir išoriniai veiksniai. Susidarius netinkamoms sąlygoms, vaikai gali įgyti ribotą savęs ir savo galimybių išivaizdavimą, nes susiformavęs vaikystėje požiūris į save ir savo galimybes yra toks tvirtas, kad žmogus gali nugyventi visą gyvenimą, realizuodamas jam primestą elgesio programą.

B. Pociūtė ir V. Isiūnaitė (2011) išskiria veiksnius, kurie sunkina profesijos pasirinkimą:

- informacijos apie įvairias profesijas stoka;
- nežinojimas, ką daryti, norint priimti sprendimą dėl profesinės karjeros;
- sunkumai apsisprendžiant savarankiškai;
- per daug dėmesio kreipiama į išorinius veiksnius, susijusius su studijavimo finansinėmis sąnaudomis arba būsimos profesijos finansinėmis perspektyvomis;
- informacijos apie savo individualias savybes ar gebėjimus trūkumas.

Tuo tarpu D. Penkauskienė, Z. Baltrėnienė, A. Railienė ir kt. (2007) aptarė sunkumus, su kuriais dažniausiai susiduria mokiniai profesijos pasirinkimo procese:

- Savo galimybių ir jėgų pervertinimas.
- Vidinis konfliktas, prieštaravimas tarp didelio noro, intensyvaus siekimo ir baimės, kad gali būti neįmanoma siekimą realizuoti., nerandama patrauklių pasirinkimo variantų ir jaučiamas spaudimas, susiduriama su kliūtėmis, trukdančiomis realizuoti poreikius, interesus.

- Abejingumas, t.y. užslopintų emocijų būseną, nesubrendimas rinktis, vertybių, vertybinių orientacijų pasyvumas.

- Rigidiškumas - būseną, kai asmuo nepajėgia pakeisti nuostatų, sprendimų pasirinktos mokyklos, mokymosi krypties ar veiklos atžvilgiu, kai nepajėgia objektyviai įvertinti savo sugebėjimų, pasikeitusių aplinkybių, vienodai mąsto, jaučia ir elgiasi visai skirtingose situacijose.
- Sunku apsispręsti tiems asmenims, kurie nesutaria su aplinka. Toks žmogus išgyvena prieštaringas emocijas, todėl priešišškai reaguoja į išorės poveikius. Daugeliui tokio tipo asmenų sunku apsispręsti, kai jie svyruoja tarp kelių būsimų patrauklių specialybių.
- Skubotą ir nepagrįstą jaunuolio sprendimą nulemia konfliktai šeimoje, mokykloje ar tarp bendraamžių, kas priveda prie skuboto sprendimo pakeisti mokymosi įstaigą, gyvenamąją vietą.

Pasak D. Myers (2000), paauglys siekdamas gyvenimo tikslų išsikelia sau įvairius tikslus, iš kurių vieni gali būti realūs, atitinkantys gebėjimus, kiti nepasiekiami, tai susiję su savęs vertinimu. Savęs vertinimą veikia dvi priešingos tendencijos – noras užsibrėžti kuo didesnius tikslus, kad patirtų kuo didesnę sėkmę ir noras užsibrėžti kuo mažesnius tikslus, kad išvengti nesėkmės. Gerų veiklos rezultatų motyvacija yra susijusi su vidiniais ir išoriniais veiksniais, kurie lemia žmonių veiklą. Motyvas siejamas ne tik su poreikiais, bet ir su siekiamu tikslu, jis yra kaip skatinamoji priežastis, įrodymas, argumentas, vidinis veiksnys, skatinantis kokią nors veiklą. Motyvo veiksniai yra potraukiai, poreikiai, interesai, polinkiai, vertybės, požiūriai, nuostatos, idealai, įsitikinimai, žinojimai, valia, ketinimai ir tik suvokus, koks objektas gali patenkinti poreikį, išgyvenamas noras arba potraukis, skatinantis ir reguliuojantis žmogaus sąmoningą veiklą, suteikiantis jai konkretų kryptingumą.

Pašaukimas yra svarbus profesijos pasirinkimo, vieno iš karjeros planavimo rezultatų, taip pat veiksnys, kuris lemia profesijos apsisprendimą. L. Jovaišos (2007) manymu, pašaukimas yra asmenybės santykis su kuria nors darbo rūšimi, kuris pasireiškia siekiu visą gyvenimą dirbti tą darbą. Šį santykį lemia motyvacijos, sugebėjimų ir charakterio bruožų vienovė, kurią žmogus suvokia kaip tinkamumą sėkmingai dirbti tam tikrą darbą, teikiantį asmeninę laimę. Pašaukimas nukreipia žmogų į praktinę veiklą. Anot R. Laužacko (2005), pašaukimas – tai vidinių charakteristikų (motyvų, nuostatų, charakterio ypatybių) sąlygotas ilgalaikis žmogaus polinkis veiklai ar profesijai, kurioje asmenybė išvelgia galimybę realizuoti gyvenimo tikslus ir idealus bei potencines galias. Pašaukimas susiformuoja vidinių ir išorinių veiksnių įtakoje ir reiškiasi kaip tam tikras įsitikinimas, pareigos jausmas, nes kuo labiau veikla atitinka pašaukimą, tuo didesnį pasitenkinimą žmogus joje randa.

Profesijos pasirinkimas yra viena iš dažniausiai profesinio apsisprendimo psichologijoje vartojamų sąvokų, nes tai yra labai atsakingas sprendimas, kuris reikalauja asmenybės aktyvumo, brandos ir atsakomybės. Todėl R. Adamonienė, S. Daukilas ir kt. (2001) nurodo, kad profesijos pasirinkimas priklauso reikšmingiausiems gyvenimo struktūros komponentams, kurie atima

didžiausią laiko ir energijos kiekį, turintys didelę įtaką renkantis kitus gyvenimo aspektus. Profesiniu apsisprendimu reikėtų laikyti tokį apsisprendimą, kai asmenybei pavyksta sujungti į prasmingą visumą apibendrintą supratimą apie darbo pasaulį, patį save, suderinti savo norus, polinkius ir vertybes su socialinės aplinkos reikalavimais. Apibrėžęs savo poziciją visuomenėje priimtų vertybių atžvilgiu, jaunuolis pradeda orientuotis į tam tikrą profesinės veiklos sritį, labiausiai atitinkančią jo pageidaujamos ateities vaizdinius.

Apibendrinant galima teigti, kad mokinys jau tam tikrais mokymosi etapais, priimdamas atitinkamus sprendimus privalo galvoti apie tolimesnį savo gyvenimo kelią. Profesijos pasirinkimą ir apsisprendimą sąlygoja įvairūs vidiniai ir išoriniai veiksniai. Tam, kad mokinio apsisprendimas atitiktų jo poreikius, galimybes bei interesus, jis privalo būti aktyvus šio proceso dalyvis. Todėl labai svarbu jau jaunystėje pasirinkti tokią profesiją, kuri labiausiai atitiktų prigimtini profesinį pašaukimą ir pasirinkti atitinkamą įstaigą studijoms.

1.3. Profesinio informavimo ir karjeros planavimo sistema, jos galimybės mokykloje

Kaip teigia K. Pukelis (2008), sparčiai kintant darbo rinkai, tampa vis sudėtingiau atsirinkti perspektyviausią, visuomenės ir individualius poreikius atitinkančią profesiją, o profesinio konsultavimo vaidmuo, siekiant didinti galimybes mokytis ir įsidarbinti, tampa vis svarbesnis. Siekiant užtikrinti racionalų moksleivių profesinį pasirinkimą, į pagalbą pasitelkiamas profesinis informavimas, kurio metu moksleiviai supažindinami su darbo ir profesijų pasauliu, bei asmeninėmis savybėmis ir turimais profesiniais gebėjimais, siekiant palengvinti bendrojo ugdymo mokyklų moksleivių profesinį apsisprendimą.

Vienas žymiausių Lietuvoje profesinio orientavimo, informavimo ir konsultavimo klausimais mokslininkų L. Jovaiša (2009) teigia, kad yra dvi pagrindinės profesinio orientavimo kryptys:

- Planingo darbo sistema rengiant paauglius sąmoningai rinktis profesiją;
- Pagalba asmenybei panaudoti savo individualybės ypatumus.

R. Laužackas „Profesinio rengimo terminų aiškinamajame žodyne“ (2005, p.42) profesinį orientavimą apibūdina kaip procesą, kurio metu padedama asmeniui sąmoningai rinktis profesiją pagal asmeninius gabumus ir gebėjimus, darbo rinkos reikalavimus bei poreikius. Arba kaip procesą, kurio metu padedama asmeniui vystytis ir įsisąmoninti visuminį ir adekvatų savęs ir savo asmens darbo pasaulyje vaizdą, įgyjant būtinų žinių ir gebėjimų sąmoningam ir brandžiam profesijos pasirinkimui.

Patį naujausią profesinio orientavimo terminą galima rasti L. Jovaišos (2007) „Enciklopediniame edukologijos žodyne“. *Profesinis orientavimas* tai: 1. Psichopedagoginis

vadovavimas profesijos rinkimuisi, apsisprendimui, prisitaikymui, profesijos įgijimui, įsidarbinimui ir įsitvirtinimui profesiniame darbe, kurio tikslas – psichosocialinė ir medicininė pagalba žmogui atskleisti individualybės jėgas mokantis profesijos ir jau dirbant. 2. Socialinės veiklos sistema, kurios tikslas – tikslingai paskirstyti darbo rezervus pagal visuomenės poreikius.

Kaip teigia M. Barkauskaitė (2007), profesinio orientavimo ir konsultavimo sistemoje svarbios yra veiklos: profesinio tinkamumo kriterijų nustatymas, profesiskai reikšmingų asmenybės savybių išryškinimas, supažindinimas su profesijų reikalavimais, profesinis veiklinimas, konsultavimas ir konkretus darbas su profesiją pasirinkusiais mokiniais juos motyvuojant, padedant adaptuotis ir kt. Jaunimo, vaikų menka socialinė patirtis, vertybių sistema, nesuvokti lūkesčiai neleidžia jiems objektyviai įvertinti savo galimybių, todėl būtinas nuoseklus, visa apimantis profesinis konsultavimas ir tikslingas karjeros planavimas.

2002 m. LR Švietimo ir mokslo ministerijos iniciatyva sukurta nekomercinė Lietuvos švietimo informacinė sistema “AIKOS“. Ši interneto svetainė užima svarbią vietą mokinių profesinio orientavimo informacinėje paslaugų sistemoje. “AIKOS“ sukuria plačias galimybes ieškoti mokymuisi ir studijoms, asmeninei profesinei karjerai planuoti reikalingos informacijos apie profesijas, kvalifikacijas, studijų ir mokymo programas ir t.t. (Indrašienė ir kt., 2006).

Profesinio orientavimo paslaugos užtikrina ryšį tarp mokymosi poreikių ir mokymo galimybių, vaidina svarbų vaidmenį gerinant priėjimą prie mokymosi galimybių ir motyvuojant besimokančiuosius. Profesinis orientavimas ypač svarbus padedant besimokančiajam surasti savo kelią itin sudėtingose mokymo sistemose bei sparčiai kintančioje darbo rinkoje. Informavimo, konsultavimo ir orientavimo paslaugos priklauso tai paslaugų sričiai, kuri padeda asmenims neatsižvelgiant į jų amžių ir gyvenimo etapą pasirinkti savo kelią švietimo, mokymo bei užimtumo srityse ir aktyviai kurti savo profesinę karjerą.

1.3.1. Profesinis informavimas ir konsultavimas bei jų reikšmė modeliuojant karjerą

Kiekvienas asmuo pirmuosius profesinės karjeros planus pradeda kurti jau mokykloje, todėl profesinis informavimas bei profesinis konsultavimas tampa būtinu šiuolaikinio ugdymo proceso elementu. Pirmiausia asmuo turėtų iširti savo gebėjimus bei polinkius, suvokti savo profesinius ketinimus ir taip siekti asmeninio profesinio tikslo, būtina suvokti darbo rinkos poreikius ir kaitos tendencijas bei perspektyvas profesinėje srityje. Kaip teigia L. Žadeikaitė ir A. Railienė (2008), priimant profesijos pasirinkimo sprendimus jaunuoliams būtina kvalifikuota ir efektyvi pagalba. Būtent mokykla ir joje teikiamos profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugos turi padėti moksleiviams atskleisti savo gabumus, polinkius, poreikius pasirenkamai profesijai.

Profesinio informavimo standarte (2007) teigiama, kad profesinio informavimo, konsultavimo ir orientavimo paslaugos priklauso tai paslaugų sričiai, kuri padeda asmenims neatsižvelgiant į jų amžių ir gyvenimo etapą pasirinkti savo kelią švietimo, mokymo bei užimtumo srityse ir aktyviai kurti savo profesinę karjerą. Šios paslaugos skiriamos tiems, kurie dar nėra pradėję profesinės karjeros, kurie ieško darbo ir tiems, kurie jau dirba. Pagrindinis profesinio informavimo tikslas – padėti tikslinėms grupėms susidaryti tikslų ir išsamų būsimos profesijos vaizdą. Tuo tarpu profesinis konsultavimas suprantamas kaip specialiai organizuota bendra konsultanto ir konsultuojamojo veikla, padedanti tikslinėms grupėms priimti racionalų profesijos rinkimosi sprendimą, atsižvelgiant į jų individualias savybes, darbo rinkos bei profesinio mokymosi galimybes.

Anot D. Augienės (2009) profesinio informavimo paskirtis – suteikti augančiai kartai informaciją apie profesijų pasaulį, padaryti ją prieinamą, sudarant sąlygas priimti racionalius profesijos rinkimosi ir karjeros projektavimo sprendimus, derinant saviraiškos ir individualius asmenybės tobulėjimo poreikius su darbo rinkos reikalavimais.

Šiuolaikinis profesinio bei karjeros konsultavimo tikslas – padėti žmonėms tapti savarankiškais, atsakingais piliečiais, sugebančiais atrasti savo vietą kintančiame nūdienos gyvenime, priimti efektyvius darbo ir gyvenimo sprendimus bei įgyvendinti savo esminius siekius ir tikslus (Jovaiša, Orenienė, 2003).

Konsultavimas karjerai – tai specialios srities konsultavimo veikla, reikalaujanti atitinkamo konsultanto pasirengimo. K. Pukelis (2002) pažymi, jog konsultavimo karjerai tikslas – išmokyti žmogų veikti ir spręsti pačiam. Karjeros konsultavimo struktūrą sudaro:

- Konsultuojamojo karjeros siekių nustatymas.
- Patarimai, pasirenkant racionalų karjeros sprendimą.
- Objektivių karjeros galimybių ir reikalavimų konkrečioje profesijoje ištyrimas.
- Pagalba įgyvendinant karjeros planą.

Pasak R. Kučinskienės (2003), profesinis informavimas ir profesinės karjeros konsultavimas yra vientiso, nuolatinio profesinės karjeros projektavimo proceso dalys, kurios gali būti priemonėmis asmens profesinei karjerai projektuoti ir tapti atskira paslauga, atitinkančia konsultuojamojo poreikius ir profesinės karjeros konsultavimo tikslus. Profesinė karjera projektuojama, renkantis profesinės kvalifikacijos tobulinimo būdus, įgyjant naujų darbo rinkai reikalingų įgūdžių, o prireikus - persikvalifikuoti ir įgyjant naują profesiją, paklausią darbo rinkoje. Asmeninės profesinės karjeros projektavimas trunka visą aktyvų žmogaus gyvenimą, nuolat tikrinant ir iš naujo vertinant asmens pasirinkimą.

Pagal K. Pukelį ir A. Pundzienę (2002, p.103), moksleivių profesinio konsultavimo uždaviniai yra šie:

- Ugdyti gebėjimą priimti profesinį sprendimą ir gebėjimą vertinti savo pasirinkimo tinkamumą.
- Kaupti teorinę ir praktinę patirtį apie įvairias profesijas, organizuoti profesinį informavimą, teikti informaciją apie visas mokymo įstaigas ir stojimo į jas sąlygas.
- Padėti moksleiviui pažinti savo asmenybę, nustatyti ir patikrinti, kokius polinkius bei gebėjimus jis turėtų ugdyti, organizuoti profesinį veiklinimą.
- Teikti įvairią profesinę konsultaciją mokytojams, moksleiviams bei jų tėvams profesijos rinkimosi, įgijimo bei integracijos į darbo rinką klausimais, profesinės karjeros perspektyvas.
- Padėti moksleiviui spręsti profesijos pasirinkimo problemas.

Kaip teigia K. Pukelis (2003), pagalbos moksleiviams pasirenkant profesiją efektyvumas didžiaja dalimi priklauso nuo to, kokios profesinio informavimo formos yra naudojamos bendrojo ugdymo mokykloje. Efektyviausios yra tos veiklos formos, kurių naudojimas sudaro prielaidas mokiniams aktyviai suvokti, praktiškai pažinti ir emociškai patirti pateikiamus dalykus apie profesijas, profesijos atstovų darbą ir jų karjeros galimybes. Labai svarbu, kad informacija savo turiniu bei forma būtų prieinama ir atitiktų mokinio galimybes, nebūtų perkrauta specialiaisiais terminais ar technologinėmis frazėmis, būtų objektyvi ir visapusiška. Pastebėta, kad įvairios pateikimo formos leidžia mokiniams aktyviau mąstyti bei priimti informaciją. Išskiriamos profesinio informavimo formoms: įvairūs renginiai, vizitai, išvykos, seminarai, konsultacijos, praktinė veikla, vaizdinė informacija, specialios literatūros skaitymas, stendinė medžiaga, karjeros dienų organizavimas ir pan.

Profesinio informavimo B metodikoje (2008) nurodoma, kad profesinio informavimo tikslų galima siekti specialių vizitų į įmones ar mokymo įstaigas metu bei ekskursijų ar išvykų metu. Ši profesinio informavimo forma taikoma tada, kai yra poreikis aiškiau patirti realias tam tikros mokymo ar veiklos pasaulio situacijos sąlygas. Šių vizitų metu mokiniai gali geriau realiomis sąlygomis susipažinti su profesijomis, išsiaiškinti, kokių savybių reikalauja stebėtų specialistų darbas, kas atstovauja darbininkų interesams ir pan. Vizitai į mokymo institucijų organizuojamas atvirų durų dienas taip pat yra labai informatyvūs, kadangi mokiniai gauna pirminę informaciją apie studijų programas, išgirsta atsakymus į rūpimus klausimus.

Apibendrinant galima teigti, kad profesinis informavimas ir konsultavimas taps visapusiškesnis tikslinėms grupėms, kuo įvairesni ir tikslingiau naudojami profesinio informavimo šaltiniai, metodai, formos, būdai, turinys bei aiškiai apibrėžti tikslai. Tai yra pagrindiniai veiksniai, lemiantys profesinio informavimo kokybę.

1.3.2. Profesinio informavimo taškai ir jų veikla

Šiuo metu mokyklose taikoma daug metodų, skatinančių mokinius planuoti savo karjerą, įrengiami profesinio informavimo taškai (PIT). Pagrindiniai PIT teikiamų paslaugų klientai yra mokiniai, kuriuos profesijos patarėjai informuoja įvairiais profesijos pasirinkimo klausimais. *Profesinio informavimo taškas* (toliau – PIT) – vieta, kurioje teikiamos profesinio informavimo paslaugos, turinti laisvą prieigą prie interneto, priėjimą prie šalies švietimo ir darbo rinkos duomenų bazių, sukaupią informaciją elektroninėse laikmenose ir spaudiniuose (Profesinio informavimo taškų bendrieji nuostatai, 2008).

Profesinio orientavimo strategijoje (2003) PIT įvardyti kaip akredituotos ar kitos institucijos, kurios turi įrengtus laisvos prieigos prie interneto taškus, priėjimą prie šalies švietimo ir darbo rinkos duomenų bazių ar sukaupią informaciją kompiuterinėse laikmenose, vaizdajuostėse, spaudiniuose ir pan. PIT įgyvendina pagrindinį profesinio informavimo tikslą – renka ir tvarko profesinio informavimo tikslinių grupių poreikius atitinkančią informaciją.

K. Pukelis (2008) “Profesinio informavimo ir konsultavimo darbo vadove“ nurodo, kad PIT profesinio informavimo paslaugos teikiamos visų amžiaus grupių moksleiviams ir kitiems klientams. PIT įgyvendina pagrindinį profesinio informavimo tikslą – renka ir tvarko profesinio informavimo tikslinių grupių poreikius atitinkančią informaciją, prienamai ją teikia kiekvienam asmeniui ar asmenų grupei, sudarant sąlygas priimti racionalius profesijos rinkimosi ir karjeros planavimo sprendimus, derinant saviraiškos bei individualius asmenybės tobulėjimo poreikius su darbo rinkos reikalavimais. PIT taip pat padeda išsiaiškinti (būsimos) profesinės karjeros tikslus, pasirinkti tolesnio mokymosi, studijų kryptį ir įgyti gebėjimus planuoti profesinę karjerą, atsižvelgiant į individualias asmens savybes, profesijų ypatumus ir darbo rinkos poreikius.

PIT veikla organizuojama atsižvelgiant į tikslinių grupių amžių ir išsilavinimą, taikant įvairius profesinio informavimo metodus ir formas:

- individualų konsultavimą;
- informacines paskaitas ir seminarus;
- darbą grupėse;
- žaidimus;
- programų ir projektų įgyvendinimą;
- papildomą mokymąsi;
- profesinį veiklinimą;
- dalyvavimą konferencijose ir kituose renginiuose;
- pažintines išvykas į šalies įmones ir įstaigas (Pukelis, 2008, p.170-171).

Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų aprašas (2005) nurodo, kad PIT klientų ratas apima ne tik įstaigų, kuriose įsikūrę PIT, moksleivius ir darbuotojus, bet ir jiems priskirtų švietimo įstaigų moksleivius, pedagogus, taip pat moksleivių tėvus, kurių vaikai iškrito iš švietimo sistemos, jaunimą be profesinio pasirengimo ir t.t. PIT klientai informaciją gauna dviem būdais: konsultuojantis su profesijos patarėjais arba informacijos ieškodami individualiai, naudojantis sukaupta informacine medžiaga, AIKOS duomenų baze ir pan. Klientų galimybes individualiai ieškoti reikalingos informacijos profesinio informavimo taškuose lemia profesijos patarėjų paaiškinimų, kaip naudotis PIT sukauptais informaciniais išteklių, išsamumas ir informacinių išteklių sutvarkymo sistemiškumas. Palaikydami ryšius su švietimo įstaigomis PIT klientai lankosi profesinėse, aukštosiose mokyklose, kur sužino keliamus įstojimo į mokymo ar studijų institucijas reikalavimus, susipažįsta su teikiamomis mokymo/studijų programomis ir pan. Detalesnės informacijos ieškoti PIT lankytojai nukreipiami į bibliotekas, dalyvauja darbo biržų organizuojamose informacinėse paskaitose, seminaruose ir kt. renginiuose.

Galima teigti, kad PIT tinklas yra skirtas papildyti profesinio informavimo ir orientavimo mokyklose veiklą, rengiant mokinius gyvenimui. PIT tinklo tolygus pasiskirstymas užtikrina informacijos pasiekiamumą bei paslaugų plėtrą, o įvairesnės darbo formos ir metodai padeda pasiekti geresnių profesinio informavimo rezultatų, ypač suteikiant mokiniams galimybę aktyviai įsitraukti į profesinio orientavimo organizuojamą veiklą ir per aktyvų dalyvavimą plačiau susipažinti su profesijų pasauliu.

1.3.3. Ugdymo karjerai programos įgyvendinimas

K. Pukelis (2003) *ugdymo karjerai* sąvoką sieja su profesijos pasirinkimu, kadangi pirmiausia galvojama apie profesinį gyvenimo kelią: „*Ugdymo karjerai tikslas – padėti jaunam žmogui pasirinkti jo pašaukimą atitinkančią profesiją <...> ugdymas karjerai susijęs su savo paties galimybių susiaurinimu, kai sąmoningai pasirenkamas iš daugelio galimų profesinio gyvenimo kelių vienas*“. Kiti autoriai, kaip D. Garnienė (2006), ugdymą karjerai apibūdina panašiai – kaip karjeros projektavimo sudedamąją dalį, t.y. karjeros projektavimo procesą bendrojo lavinimo mokykloje, kurios pagrindinis tikslas – padėti moksleiviui suprasti savo laisvę renkantis profesiją ir kartu prisiimti socialinę atsakomybę už savo pasirinkimo teisingumą.

R. Kučinskienė (2003) nurodo, jog ugdymas karjerai yra integralių individo žinių, mokėjimų, įgūdžių bei nuostatų apie save ir darbo pasaulį bei elgseną jame įsigijimo sistema, bendros ugdymo institucijų, tėvų ir bendruomenės pastangos, padedant asmenims įgyti ir panaudoti nuostatas, žinias ir gebėjimus, kad darbas būtų prasminga, produktyvi ir pasitenkinimą teikianti kiekvieno asmens gyvenimo dalis. Todėl labai svarbu, kad jaunimas išmokytų veikti tikslingai ir

planingai: kelti tikslus, ieškoti jų gyvenimo būdų ir priemonių, pagrįstai vertinti rezultatus, būtų nusiteikęs tobulėti ir mokytis. Išskiriamos pagrindiniai ugdymo karjerai principai:

- ugdymo karjerai misijos supratimas ir prisiėmimas mokyklose;
- ugdymo karjerai kryptingumas, sistemingumas;
- bendradarbiavimas;
- atvirumas ir lankstumas.

V. Stanišauskienė ir kt. (2012) „Ugdymo karjerai programoje“ nurodo, kad *ugdymas karjerai* – reikšminga bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo dalis, kurios ugdomasis poveikis besimokantiems išlieka svarbus visą gyvenimą. Mokantis pagal ugdymo karjerai programą įgytas žinias, išsiugdytus gebėjimus bei gautą patirtį mokiniai galės pritaikyti savo karjeros kelyje. *Ugdymo karjerai programa* remiasi bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modeliu, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrosiomis programomis, profesinio mokymo programomis, jas papildo ir atliepia naują pastaraisiais metais švietimui iškilusį iššūkį – mokinių ugdymą karjerai. Ugdymo karjerai programa skirta mokiniams, besimokantiems pagal pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo ir profesinio mokymo programas, siekiant sudaryti sąlygas ugdytis karjeros kompetencijas formalaus švietimo sistemoje. Ugdymo karjerai programos paskirtis – apibrėžti ugdymo karjerai turinį ir ugdytinas mokinių kompetencijas – mokinių nuostatas, gebėjimus, žinias bei supratimą, reikalingą karjeros konstravimui besikeičiančioje visuomenėje, atsižvelgiant į asmeninius poreikius, polinkius, siekius ir galimybes.

V. Stanišauskienės ir A. Naseckaitės (2012) knygoje „Ugdymas karjerai. Mokytojo knyga“ ugdymas karjerai, apibrėžiamas kaip kryptingas asmens bendrųjų ir karjeros kompetencijų plėtojimas kuriamosios sąveikos pagrindu, bendrojo ugdymo mokykloje arba profesinio mokymo įstaigoje yra integrali bendrojo ugdymo dalis. Jos ugdomasis poveikis jaunuoliams turi reikšmės visam gyvenimui: įgytas žinias, išsiugdytus gebėjimus bei gautą patirtį mokiniai pritaikys savo karjeros kelyje. Todėl siekiama, kad mokiniai:

- pažintų karjerai svarbias asmenybės charakteristikas, socialinę aplinką ir socialinių vaidmenų įvairovę;
- rastų ir efektyviai naudotų karjeros informaciją bei pasinaudotų galimybėmis mokytis visą gyvenimą;
- remdamiesi išsamiau savęs ir darbo pasaulio pažinimu, priimtų adekvačius karjeros sprendimus;
- vadovaudamiesi asmenine ateities vizija, keltų karjeros tikslus, sudarytų ir nuolat atnaujintų karjeros planą;
- mokymosi ir laisvalaikio veiklose taikytų bei tobulintų karjerai svarbiausias bendrąsias kompetencijas;

- būtų pasirengę sėkmingai pereiti į kitą karjeros aplinką ir ieškoti darbo (Stanišauskienė, Naseckaitė, 2012, p.22).

Mokinių ugdymo karjerai informacinė svetainėje „MUKIS“ nurodoma, kad šiuo metu bendrojo ugdymo mokyklose ir profesinio mokymo įstaigose trūkstant vieningos ugdymo karjerai sistemos, kuri padėtų mokiniams išsiugdyti karjeros valdymo kompetencijas ir stokoiant karjeros veiklą koordinatorių, įvaldžiusių modernius ugdymo karjerai metodus ir priemones, pradedamas vykdyti Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro projektas „Ugdymo karjerai ir stebėsenos modelių sukūrimas ir plėtra bendrajame lavinime ir profesiniame mokyme (I etapas)“. Projekto tikslas – siekti Nacionalinės profesinio orientavimo sistemos plėtros ir dermės, užtikrinant ugdymo karjerai tęstinumą ir prieinamumą bei lygias galimybes visiems švietimo sistemos dalyviams.

Projekto įgyvendinimo metu nuo 2012 m. rudens Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose ir profesinio mokymo įstaigose mokiniams bus teikiamos sistemingos, kokybiškos ir inovatyvios ugdymo karjerai paslaugos. Šias paslaugas teiks už ugdymą karjerai atsakingi mokyklos švietimo pagalbos specialistai – karjeros veiklą koordinatoriai, mokyklų psichologai, iš išorės talkinantys konsultantai. Vyresniųjų klasių mokiniai galės rinktis pasirenkamąjį ugdymo karjerai dalyką. Ugdymo karjerai paslaugos taip pat pasieks mokinius per integruotas dalyko ir ugdymo karjerai pamokas. Tai skatins mokinių mokymosi motyvaciją, kryptingą profesijos pasirinkimą bei ateityje užtikrins konkurencingumą darbo rinkoje.

Pasak A. Pranarasko ir J. Šiumbrevičiūtės (2013), projekto reikšmingumu neabejojama, nes į mokyklas integruoto Ugdymo karjerai projektas padės ugdyti sąmoningą ir savo karjerą aktyviai planuojantį bei įgyvendinantį pilietį, kuris turi išmokti konstruktyviai žvelgti į ateitį, išmokti sistemingai kaupti žinias, lavinti gebėjimus, ugdytis kompetencijas, padėsiančias rinktis studijų kryptį, profesinę veiklą, bei planuoti savo vietą darbo rinkoje.

1.3.4. Karjeros specialisto veiklos ypatumai

Įvairiuose šaltiniuose pateikiamos skirtingos karjeros specialisto sąvokos:

Karjeros konsultantas (angl. *carrer counsellor*) – karjeros konsultavimo specialistas, sudarantis palankias profesijos rinkimosi arba karjeros planavimo sąlygas, gebantis padėti kitiems asmenims priimti racionalius karjeros pasirinkimus (Karjeros konsultanto profesijos standartas, 2004). *Profesinio informavimo konsultantas* – specialistas, teikiantis asmenims informaciją apie švietimo sistemą, specialybes ir profesijas, kvalifikacijas, darbo rinką ir profesinės karjeros galimybes (Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų aprašas, 2005).

Profesinio konsultavimo specialistų kvalifikacijos tobulinimo programoje (2008) *karjeros konsultantas* apibūdinamas, kaip profesionalus karjeros specialistas, teikiantis karjeros paslaugas ir

padedantis plėtoti karjeros paslaugų sistemą bendrojo ugdymo mokyklose ir profesinio mokymo įstaigose. *Karjeros specialistai* - tinkamą karjeros paslaugų teikimo kompetenciją turintys specialistai, kuriems šių paslaugų teikimas ir su jomis susijusios veiklos sudaro reikšmingą (paprastai pagrindinę) atliekamų darbo funkcijų dalį. Modelyje šiai grupei priskiriami karjeros konsultantai ir karjeros koordinatoriai.

Kaip teigia K. Pukelis (2002), dalyje šiandieninių bendrojo ugdymo mokyklų veikia profesinio informavimo taškai (PIT), kuriuose dirba profesinio informavimo konsultantai, t.y. kvalifikuoti specialistai, kurie teikia tikslią informaciją apie švietimo institucijas, jose vykdomas mokymo ar studijų programas, profesijas bei kvalifikacijas, jų įgijimo būdus, darbo rinkos būklę bei įsidarbinimo ir profesinės karjeros galimybes.

Mokinių ugdymo karjerai informacinė svetainėje „MUKIS“ išskiriamos pagrindinės karjeros specialisto veiklos/funkcijos jam priskirtose mokyklose:

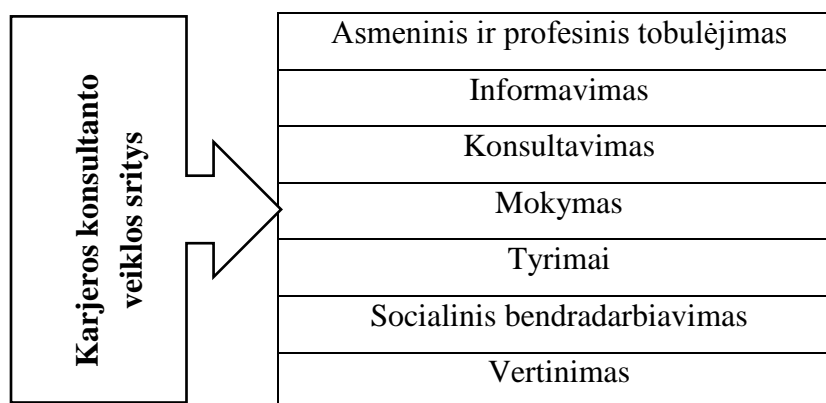
- Inicijuoja ir užtikrina geriausių karjeros paslaugų praktikų dalijimąsi ir plėtrą jam priskirtose mokyklose, nuolatinį karjeros paslaugų sistemos tobulinimą ir operatyvų problemų sprendimą koordinuodamas priskirtų mokyklų karjeros specialistų darbą. Rengia mokyklų karjeros paslaugų planus ir padeda juos įgyvendinti.
- Konsultuoja karjeros paslaugų teikimo klausimais mokyklų karjeros specialistus ir kitus pedagogus.
- Teikia mokiniams karjeros konsultavimo, ugdymo karjerai ir kitas karjeros paslaugas (ugdymo karjerai užsiėmimų vedimas, asmeninės ir grupinės konsultacijos karjeros klausimais).
- Užtikrina karjeros paslaugų stebėsenos sistemos sklandų veikimą jam priskirtose mokyklose.
- Teikia karjeros paslaugas potencialiems mokiniams, kurie tam tikru momentu nėra registruoti kokioje nors konkrečioje mokykloje.
- Organizuoja ir plėtoja veiklinimo sistemą jam priskirtame regione, įtraukia socialinius partnerius į karjeros paslaugų teikimą mokyklose.

Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų apraše (2005), šių specialistų pareigybinėse instrukcijose, pagalba mokiniams karjeros projektavimo bei konsultavimo procese apima:

- Informavimą – pradinės ir išsamios informacijos teikimas mokiniams apie karjeros sampratą, mokymosi bei darbo pasaulio galimybes ir kt.
- Vertinimą – mokinio gebėjimų, gabumų bei interesų nustatymas tam tikromis metodikomis.
- Konsultavimą – pagalba mokiniui suprantant savo mintis, jausmus bei poreikius prieš priimančiam tam tikrus sprendimus.

- Tarpininkavimą – pagalba mokiniui nukreipiant jį pas atitinkamus specialistus ar institucijas.
- Veiksmų planavimą – pagalba nustatant mokinio ateities tikslus.
- Mokymą – tam tikrų gebėjimų, pvz., sprendimų priėmimo, karjeros planavimo, darbo paieškos ir kt., mokymas.
- Patarimus – informacijos paaiškinimas ir interpretavimas, orientuotas į mokinio poreikius.
- Mentorystę – mokinio motyvavimas, pasitikėjimo savimi skatinimas.

Pagalbos karjeros projektavimo ir konsultavimo procese formos yra labai įvairios, todėl karjeros konsultanto veikla apima daugelį sričių: informacijos pateikimą, paaiškinimą ir interpretavimą, konsultavimą, gebėjimų, interesų įvertinimą, informacijos rinkimą bei patarimus, tikslų nustatymą ir veiksmų planavimą, motyvavimą, mokymą priimti sprendimus, planuoti karjerą ir t.t. Karjeros konsultanto profesijos standarte (2004) nurodomos septynios pagrindinės karjeros konsultanto veiklos sritys (žr. 1 pav.).

1 pav. Karjeros konsultanto veiklos sritys

K. Pukelio (2003) teigimu, mokyklose turėtų dirbti konsultantai, pirmiausia gerai žinantys situaciją, kad galėtų tinkamai atlikti savo veiklą: rinkti duomenis apie mokymosi ir studijų galimybes, priėmimo sąlygas, darbo rinkos pokyčius ir t.t. Visą informaciją profesinio informavimo konsultantas turi ne tik mokėti pateikti moksleiviui prieinama ir suprantama forma (konsultuoti), bet ir mokėti jį analizuoti šią informaciją bei gebėti rasti papildomą informaciją racionalaus profesinio sprendimo priėmimo kontekste. Taip pat akcentuojamas pagrindinis profesinio veiklinimo tikslas, t.y. padėti besirenkančiajam profesiją žmogui patikrinti savo profesinio apsisprendimo teisingumą praktiškai, nes žmogus geriausiai pažįsta save ir profesiją tik konkrečioje veikloje.

Apibendrinant galima teigti, jog pagrindinė profesinio informavimo konsultanto funkcija bendrojo ugdymo mokykloje yra teikti moksleiviams pažintinę informaciją apie švietimo sistemą,

profesijų ir darbo pasaulį, įsidarbinimo ir profesinės karjeros galimybes, siekiant padėti jiems priimti tinkamą profesinį sprendimą.

Išanalizavus teorinę dalį, galima teigti, kad racionalus profesijos pasirinkimas ir darbo rinkos poreikius atitinkantis karjeros planavimas yra sėkmingos profesinės karjeros prielaidos. Tačiau karjerą planuoti galima pradėti tik tuomet, kai žmogus apsisprendžia dėl profesijos, t.y. pasirenka profesiją. Didelis vaidmuo tenka karjeros specialistams, kurių vaidmuo yra ypač reikšmingas mokinio rengimosi karjerai procese, nes turėdamas gerus pagrindus moksleivis gali optimaliai įvertinti savo sugebėjimus ir tinkamai apsispręsti dėl savo profesijos pasirinkimo. Todėl mokyklose būtina intensyvinti profesinio informavimo ir konsultavimo veiklą, į procesą įtraukiant atsakingus ir motyvuotus karjeros specialistus, kurie efektyviai ir kokybiškai teiktų šias paslaugas.

2. KARJEROS SPECIALISTŲ VEIKLOS REIŠMINGUMO GIMNAZIJS MOKINIŲ PROFESINIAM APSISPREDIMUI EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Vadovaujantis atlikta literatūros analize buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas – ištirti karjeros specialisto veiklos reikšmingumą gimnazijos mokinių profesiniam apsisprendimui. Šiam tyrimui naudotas anketinė apklausa ir pusiau struktūrizuotas interviu.

Tyrimas vyko dviem etapais. Siekiant išsiaiškinti mokinių nuomonę, apie karjeros specialisto vaidmenį mokinių profesiniam apsisprendimui Telšių rajono gimnazijose buvo atliktas kiekybinis tyrimas, panaudojant anketavimo metodą. Anketinės apklausos metodas pasirinktas todėl, kad jis leidžia per palyginti trumpą laiką apklausti didesnę kiekį respondentų, t.y. greitai surinkti daug informacijos, kurią galima apdoroti matematiniais - statistiniais metodais. Kiekybinis tyrimas tai duomenų rinkimo metodas, kai informantas pats savarankiškai pildo pateiktą anketą. Tai sudaro sąlygas respondentams atsakyti į klausimus jiems patogiu laiku ir išsaugoti informacijos privatumą. Anketavimo privalumai – atsakymai objektyvūs, nes nėra tiesioginio respondentų ir tyrėjo kontakto (Kardelis, 2002).

Tyrimas atliktas Telšių rajono gimnazijose, 2013 m. sausio-vasario mėn. Tyrimui atlikti buvo pasirinktos keturios gimnazijos. Tyrime dalyvavo 160 gimnazistų ir 5 karjeros specialistai. Tyrimo klausimyną sudaro instrukcinė dalis, demografinis ir diagnostinis blokai (žr. 1 priedas) ir interviu klausimynas (žr. 2 priedas).

Atliktame tyrime naudotos anoniminės anketos, išdalinta 160 anketų Telšių rajono gimnazijų mokiniams. Anketų grįžtamumas sudarė 91,9 proc. (147 anketos iš 160 anketų). Tyrime remtasi 147 anketomis, kurios sudarė 100 proc. tiriamųjų bazės. Anketą sudaro uždaro, atviro ir mišraus tipo klausimai (žr. 1 priedas). Tyrimui buvo taikoma paprasta atsitiktinė atranka – kai nedidelė mokinių grupelė atrenkama iš visų mokinių, kuriuos šis vertinimas apima. Mokiniai geranoriškai sutiko dalyvauti tyrime. Tyrimui atlikti iš kiekvienos mokyklos gautas mokyklos administracijos leidimas ir pačių mokinių sutikimas. Anketa pateikta pildyti iš anksto suderinus su pedagogais. Organizuojant tyrimą, buvo vadovujamasi savanoriškumo ir anonimiškumo principais. Prieš pradėdant anketinę apklausą, respondentai buvo supažindinti su atsakymų pateikimo principu. Respondentai turėjo galimybę pažymėti vieną iš keleto galimų atsakymo variantų, buvo sudarytos galimybės įrašyti kitus (asmeninius) pastebėjimus, savo nuomonę. Šia galimybe pasinaudojo vos keli mokiniai. Respondentai nenoriai reiškė savo nuomonę ir į atviras klausimų dalis atsakinėjo pateikdami tik konkrečius, trumpus atsakymus arba visiškai neatsakė.

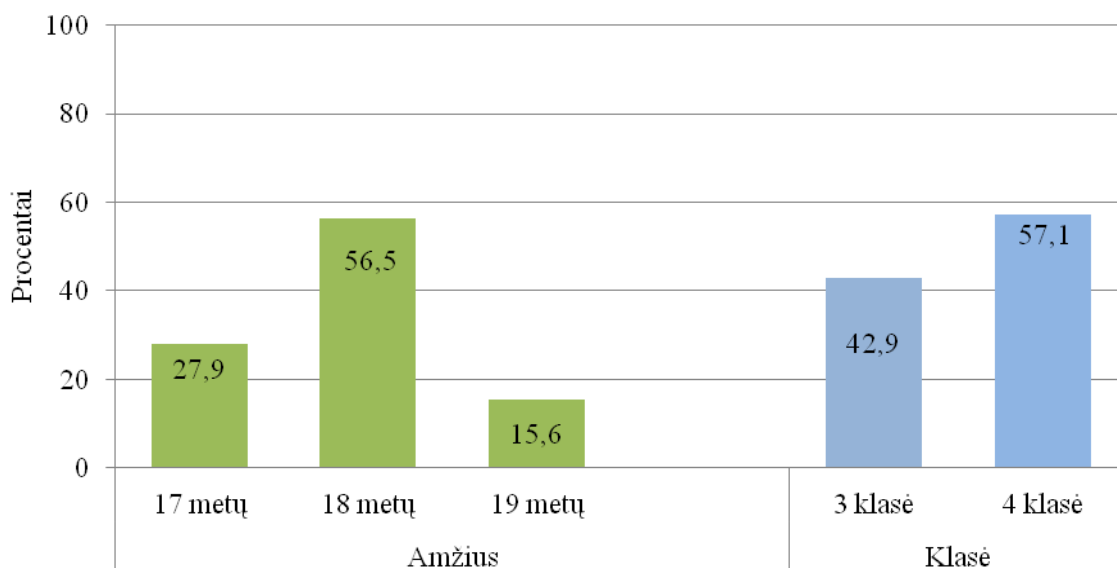
Gauti tyrimo duomenys buvo suskaičiuoti ir pateikti procentine išraiška. Rezultatai pateikiami paveiksluose bei lentelėse, kurie atspindi respondentų pasiskirstymą įvairiais klausimais. Duomenys apdoroti naudojant SPSS 13.0 kompiuterinę programą, o vėliau aprašyti ir apibendrinti.

Siekiant atskleisti karjeros specialistų požiūrį į jų vaidmenį gimnazistų profesinių interesų formavimuisi ir profesiniam apsisprendimui, buvo atliktas kokybinis tyrimas Telšių rajono gimnazijose. Pasirinktas kokybinio tyrimo metodo elementas – pusiau struktūrizuotas interviu Anot R. Tidikio (2003), leidžia išsamiau ir detaliau suformuoti tiriamojo dalyko vaizdą, geriau suvokti nagrinėjamą reiškinį. Pati „kokybės“ sąvoka lemia šio metodo išskirtinumą ir atskleidžia tyrimų esmę, t.y. kokybė apibrėžiama kaip esminis daikto apibrėžtumas, dėl kurio objektas yra tas, o ne kitas daiktas, ir skiriasi nuo kitų daiktų; objekto santykyje su kitais išryškėja įvairios jo savybės. Struktūrizuoto interviu metodas pasirinktas todėl, kad interviu metu informantas gali išsakyti savo patirtį savais žodžiais. Interviu suteikia platesnes galimybes nuodugniau pažinti tiriamąjį asmenį, tačiau mažesnės galybės aprėpti daugiau tiriamųjų. Tyrėjas gali kontroliuoti apklausos sąlygas ir eigą, gretinti ir palyginti gautus rezultatus. Šiam tikslui pasiekti, suformuluoti 12 interviu klausimų (žr. 2 priedą). Kiekvieno interviu trukmė - nuo 30 min. iki 1 val. Konkretus interviu laikas ir vieta buvo derinami iš anksto. Prieš interviu informantai supažindinti su tyrimo tikslu, pabrėžiamas tyrimo dalyvių anonimiškumas. Tyrimo metu gauti duomenys buvo kruopščiai žymimi interviu protokoluose (žr. 3 priedą), o vėliau aprašyti ir apibendrinti.

2.2. Tiriamųjų charakteristika

Gimnazistų charakteristika. Anketinėje apklausoje dalyvavo 160 respondentų: 3 - 4 klasės gimnazistai. Tyrimui apklausti respondentai buvo pasirinkti neatsitiktine tvarka, nes buvo apklausiami Telšių rajono 3 ir 4 klasės gimnazistai. Anketinėje apklausoje dalyvavo 109 merginos (74,1 proc.) ir 38 vaikinai (25,9 proc.), besimokantys paskutinėse gimnazijos klasėse.

Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal amžių ir mokymosi klasę pateiktas 2 paveiksle. Daugiau kaip pusė apklaustų moksleivių (56,5 proc.) yra 18 metų amžiaus. Jaunesnių, t.y. septyniolikmečių tyrimo dalyvių tarpe buvo apie trečdalį (27,9 proc.). Likusieji (15,6 proc.) priklauso vyriausiai amžiaus grupei – 19 metų. Grupuojant respondentus pagal mokymosi klasę nustatyta, kad daugiausia buvo apklausta ketvirtos klasės gimnazistų. Jų apklaustųjų tarpe buvo 57,1 proc., likusieji – 3 klasės gimnazistai.

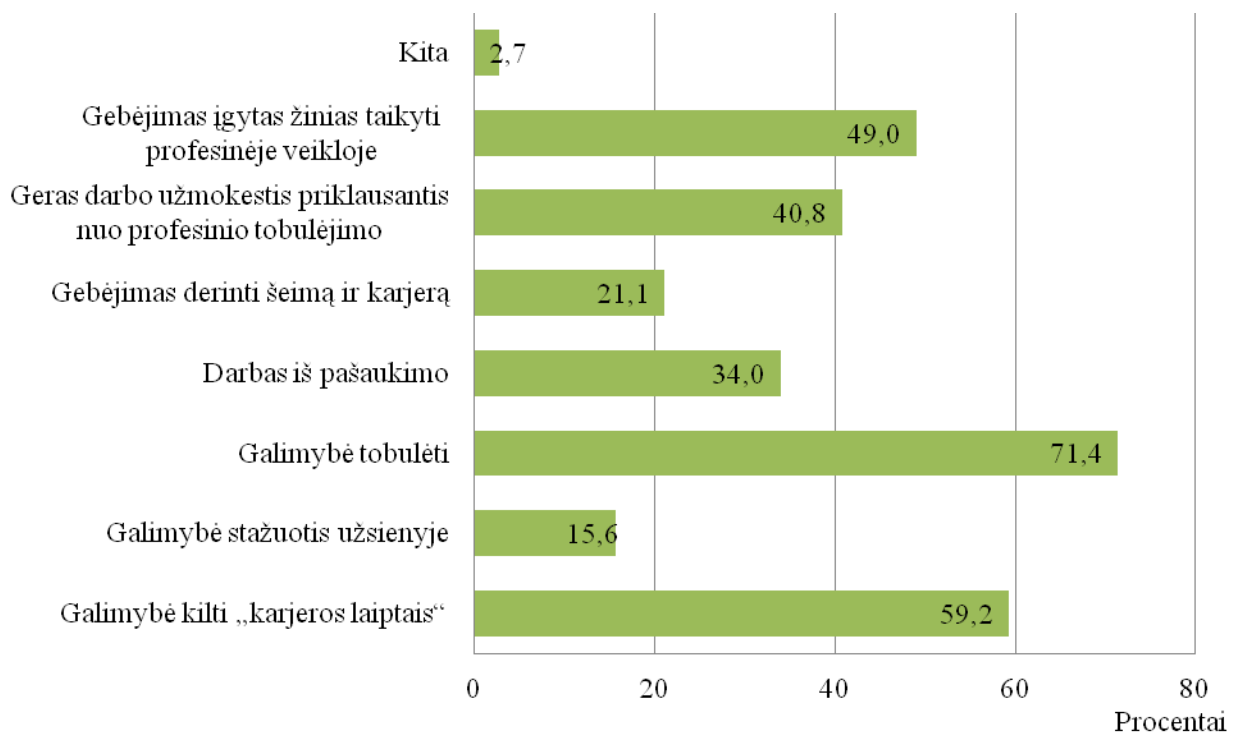

2 pav. Tyrimo dalyvių paskirstymas atsižvelgiant į jų amžių ir mokymosi klasę

Karjeros specialistų charakteristika. Tyrime dalyvavo 4 informantai: 5 karjeros specialistai, dirbantys Telšių rajono gimnazijose. Tai sudaro 100 proc. visų Telšių rajono gimnazijose dirbančių asmenų, atsakingų už profesinio orientavimo paslaugų teikimą gimnazistams. Visi informantai turi aukštąjį išsilavinimą, kas parodo aukštą bendrą apklaustųjų išsilavinimo lygį ir nuo 4 mėnesių iki 8 metų darbo patirtį šioje srityje (PIT, karjera). Analizuojant apklausos rezultatus matyti, kad apklausoje dalyvavę informantai - tik moterys ir jų amžius siekia nuo 35 iki 52 metų. Tai rodo, kad apklausoje dalyvavo viduriniojo amžiaus grupės atstovės, kurios yra pakankamai kvalifikuotos, išsilavinusios. Tačiau dauguma PIT specialistų turi sąlyginai mažą darbo stažą šioje srityje. Gyvenimiška patirtis ir darbo patirtis padeda geriau suprasti įvairias situacijas, su didesne atsakomybe priimti išmintingesnius sprendimus. Bet dažnai pasitaiko atvejų, kad mokiniai mieliau bendrauja ir randą artimesnę ryšį, labiau pasitiki jaunesniais specialistais bei pasiduoda jų įtakai. Į mokyklas atėję jauni žmonės įneša jaunatviškumą, skatina mokinių iniciatyvumą, veiklumą.

2.3. Mokinių anketinės apklausos duomenų analizė

Profesijos pasirinkimas – labai svarbus žingsnis kiekvieno žmogaus gyvenime ir šis sprendimas turi įtakos visam gyvenimui. Profesija nusako asmens padėtį visuomenėje, jo vertybių sistemą, elgesio normas bei gyvenimo siekius, kilimą karjeros laiptais. Todėl mokiniams buvo pateikti teiginiai, susiję su „karjeros“ sąvoka ir paprašyta pažymėti tinkančius teiginius, kurie geriausiai apibūdina šią sąvoką. Gauti rezultatai pavaizduoti 3 paveiksle.

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal sąvokos „karjera“ supratimą (N=147, %)

Iš 3 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad dažniausiai tyrimo dalyviai karjerą sieja su galimybe tobulėti. Taip mano net 71,4 proc. apklaustų moksleivių. Nemaža dalis apklaustųjų (59,2 proc.) karjeros sąvoka sieja su galimybe kilti „karjeros laiptais“. Kiek mažiau nei pusė respondentų (49,0 proc.) sutinka, kad karjera yra neatsiejama nuo gebėjimo įgytas žinias taikyti profesinėje veikloje. Tuo tarpu, kad karjera – tai yra galimybė stažuotis užsienyje, mano tik kiek daugiau nei dešimtadalis (15,6 proc.) apklaustų moksleivių.

Apdorojant duomenis taip pat bandyta nustatyti ar „karjeros“ sąvoką vienodai supranta skirtingos lyties moksleiviai (žr. 1 lentelė).

1 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal lytį, kaip supranta sąvoką „karjera“ (N=147, %)

Teiginiai	Merginos, %	Vaikinai, %	<i>p</i>
Galimybė kilti „karjeros laiptais“	57,8	63,2	0,563
Galimybė stažuotis užsienyje	13,8	21,1	0,287
Galimybė tobulėti	72,5	68,4	0,634
Darbas iš pašaukimo	33,9	34,2	0,976
Gebėjimas derinti šeimą ir karjerą	23,9	13,2	0,164
Geras darbo užmokestis priklausantis nuo profesinio tobulėjimo*	33,0	63,2	0,001
Gebėjimas įgytas žinias taikyti profesinėje veikloje*	54,1	34,2	0,034

*nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas

Panaudojus Chi – kvadrato kriterijų, apskaičiuota *p* reikšmė. Statistiškai reikšmingi skirtumai gauti šiems teiginiams: *geras darbo užmokestis priklausantis nuo profesinio tobulėjimo; gebėjimas įgytas žinias taikyti profesinėje veikloje*. Abiems atvejais gauta *p* reikšmė yra mažesnė už nustatytą reikšmingumo lygį 0,05. Kad karjera yra neatsiejama nuo gero darbo užmokesčio, priklausančio nuo profesinio tobulėjimo, daug labiau linkę manyti apklausti vaikinai. Tuo tarpu merginos daug dažniau nei vaikinai karjerą apibūdina kaip gebėjimą įgytas žinias taikyti profesinėje veikloje.

2 lentelėje pateiktas tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal amžių, atsižvelgiant į sąvokos „karjera“ apibūdinimą. Palyginus atsakymus nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai šiems teiginiams: gebėjimas derinti šeimą ir karjerą; gebėjimas įgytas žinias taikyti profesinėje veikloje. Abu šiuos teiginius dažniausiai su sąvoka „karjera“ sieja aštuoniolikmečiai. Tuo tarpu teiginiui, kad karjera – tai yra gebėjimas derinti šeimą ir karjerą, nepritarė nei vienas 19 metų tyrimo dalyvis.

2 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal amžių, kaip jie supranta sąvoką „karjera“ (N=147, %)

Teiginiai	17 metų, %	18 metų, %	19 metų, %	<i>p</i>
Galimybė kilti „karjeros laiptais“	56,1	65,1	43,5	0,157
Galimybė stažuotis užsienyje	7,3	21,7	8,7	0,071
Galimybė tobulėti	78,0	73,5	52,2	0,073
Darbas iš pašaukimo	43,6	27,7	34,8	0,119
Gebėjimas derinti šeimą ir karjerą*	17,1	28,9	-	0,008
Geras darbo užmokestis priklausantis nuo profesinio tobulėjimo	43,9	36,1	52,2	0,343
Gebėjimas įgytas žinias taikyti profesinėje veikloje*	53,7	56,6	13,0	0,001

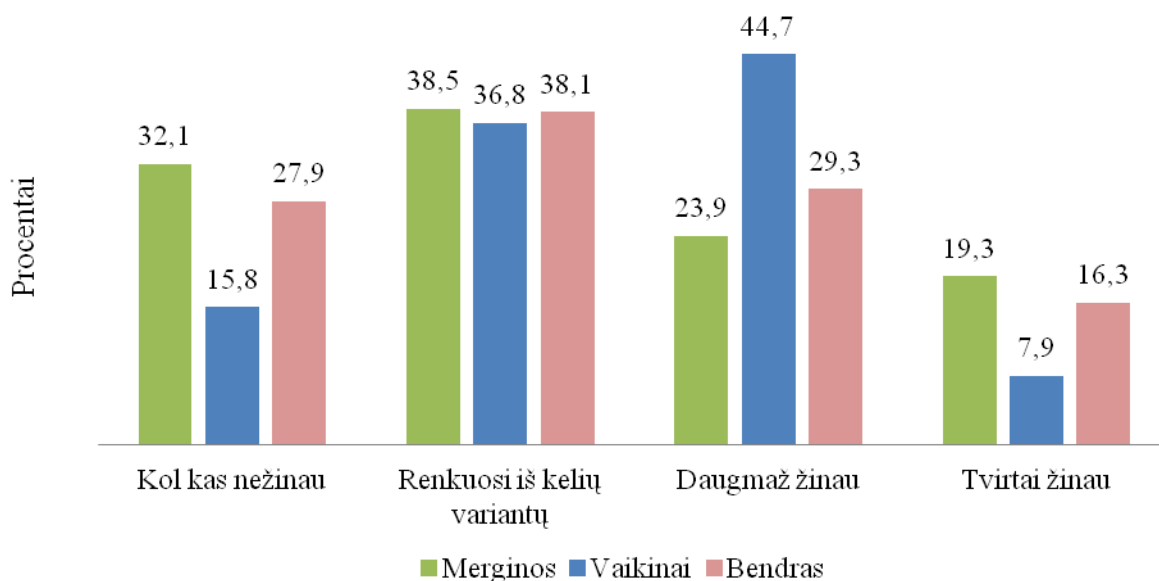
*nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas

Pasak Ž. Grakausko ir kt. (2007), karjera – tai darbo ir mokymosi patirtis. Jų teigimu, visi asmens daromi pasirinkimai privalo turėti prasmę pačiam žmogui, kuris renkasi, nes gera karjera atspindi pagrindinius žmogaus siekius, vertybes ir įsitikinimus. Tik pats žmogus žino, kas jam yra prasminga ir kiekvienas pagal savo gyvenimo situaciją konstruoja unikalų ir nepakartojamą gyvenimo modelį.

Jaunas žmogus svajoja, kuria iliuzijų ir svajonių pasaulį, o norų siekimas dažnai suteikia gyvenimui didesnės prasmės, skatina ieškoti ko nors naujo, nepažinto arba kaip tik skatina norą tobulėti, siekti karjeros. Tačiau, prieš priimant sprendimą, labai svarbu įvertinti savo gebėjimus ir galimybes. Karjeros kelyje būtina nuolat mokytis tam, kad žinios ir įgūdžiai būtų atnaujinti,

tobulintis. Vienąkart įgytos žinios, įgūdžiai šių dienų pasaulyje negali garantuoti karjeros sėkmės visam žmogaus gyvenimui.

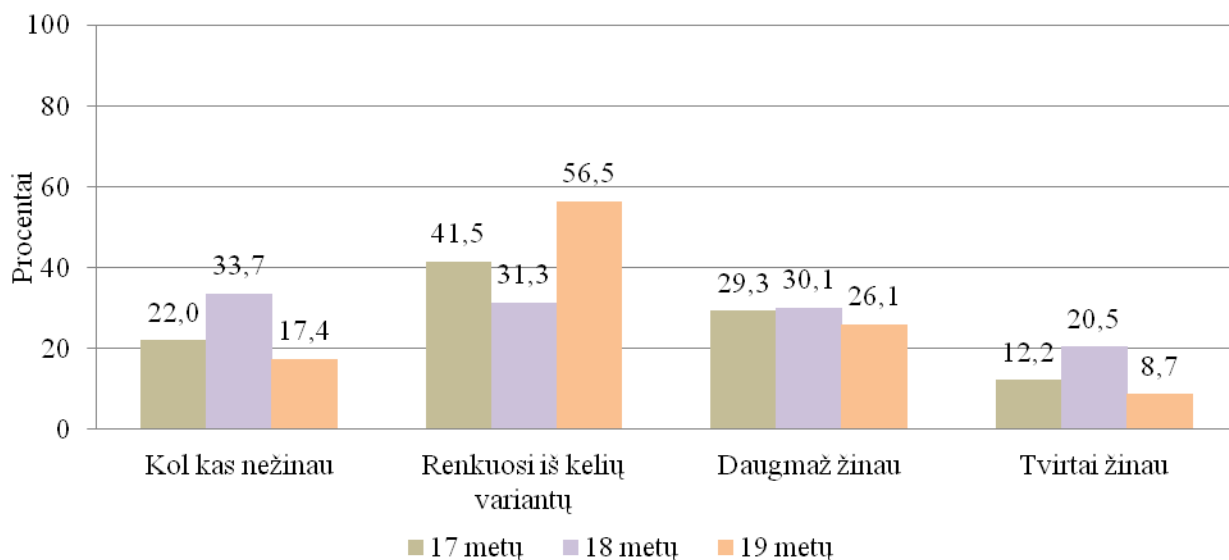
Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, ar moksleiviai žino, kokia veikla ketina užsiimti suaugę. Duomenys pateikti 4 paveiksle.

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį, atsižvelgiant į tai, ar žino kokia veikla užsiims suaugę (N=147, %)

Iš 4 paveiksle pateiktų duomenų nustatyta, kad tik nedaugelis (16,3 proc.) apklausoje dalyvavusių moksleivių tvirtai žino, kokia profesine veikla jie užsiims suaugę. Daugiau nei pusė apklaustųjų nurodė, kad daugmaž žino, kuom užsiims suaugę arba renkasi iš kelių variantų. 27,9 proc. tyrimo dalyvių pažymėjo, kad kol kas nežino kokia veikla jie užsiims suaugę. Lyginant rezultatus pagal lytį, pastebėta, kad daugiau apklausoje dalyvavusių merginų nei vaikinų dar nežino kokią profesinę kryptį rinksis ateityje. Tačiau ir tvirtai apsisprendusių, dėl savo būsimos veiklos, yra daugiau merginų nei vaikinų. Beveik pusė (44,7 proc.) respondentų vaikinų, teigia daugmaž žinantys kokia profesine kryptimi pasuks suaugę. Taip pat vertas dėmesio faktas, kad 15,8proc. vaikinų dar kol kas nežino kuo užsiims po mokyklos arba apie tai dar net negalvoja. Galbūt vaikinai mažiau svarsto visas galimybes ir jas įvertina nei merginos. Todėl galima teigti, jog profesijos pasirinkimas yra labai sunkus ir sudėtingas kiekvienam, o ypač jaunam žmogui, kuris dažnai gyvenime dar nedaug žino savo galimybių, siekių.

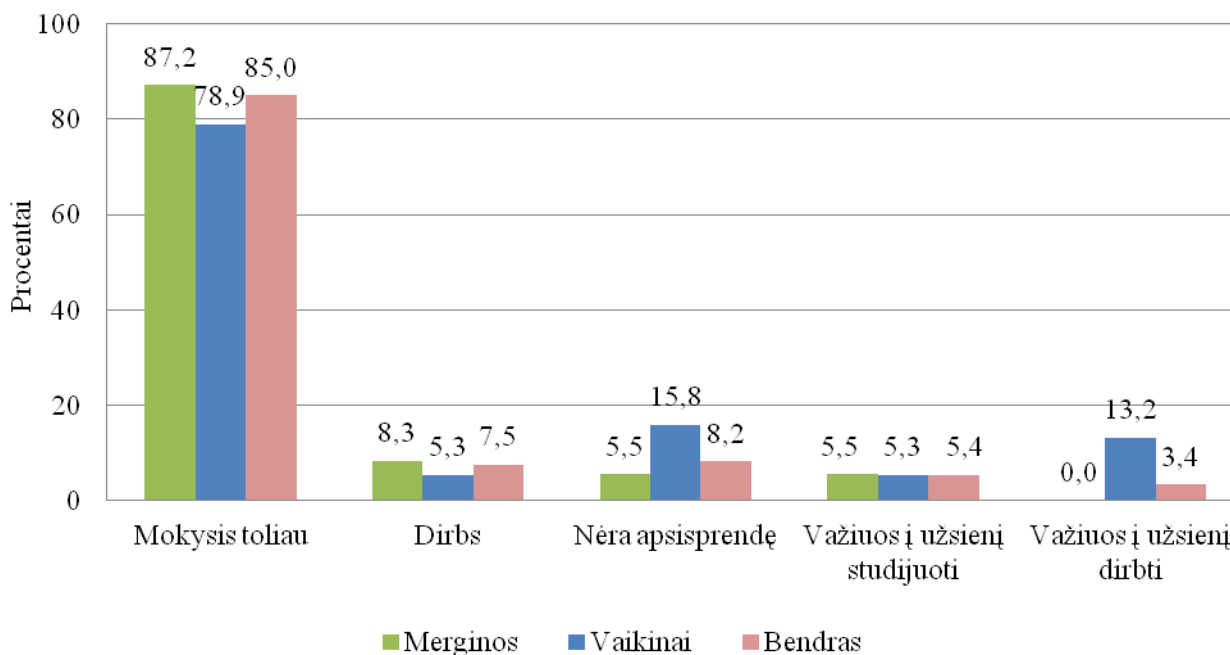
Taip pat pastebimi skirtumai renkantis profesiją ne tik pagal lytį, bet ir pagal amžių. Tyrimo dalyvių palyginimas pagal amžių, atsižvelgiant į tai, ar jie žino kokia veikla užsiims suaugę pateiktas 5 paveiksle.

5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių, atsižvelgiant į tai, ar žino kokia veikla užsiims suaugę (N=147, %)

Iš 5 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad didžioji dalis (56,5 proc.) apklaustųjų devyniolikmečių bei nemaža dalis (41,5 proc.) jauniausios amžiaus grupės apklausos dalyvių šiuo metu dar renkasi savo būsimą profesinę veiklą iš kelių variantų. Tuo tarpu net trečdalis 17 metų amžiaus respondentų (33,7 proc.) kol kas nežino, kokia profesine linkme pasuks artimiausiu metu.

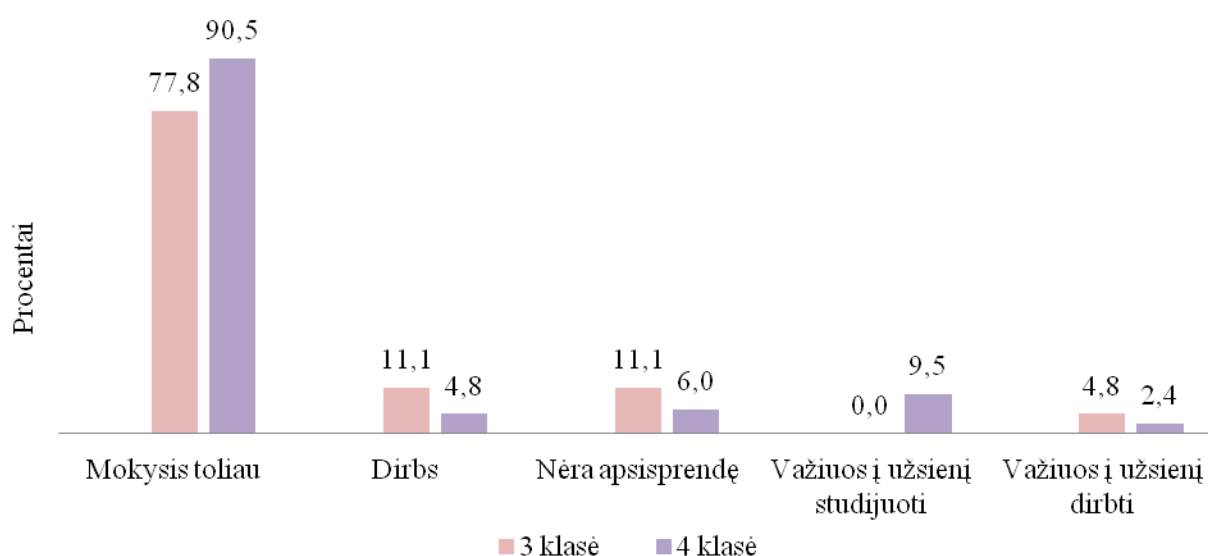
Tyrimo metu gimnazistų buvo klausiama, ką jie planuoja veiki baigę gimnaziją. Duomenys pateikti 6 paveiksle.

6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal veiklas, kurias užsiims baigę gimnaziją, atsižvelgiant į jų lytį (N=147, %)

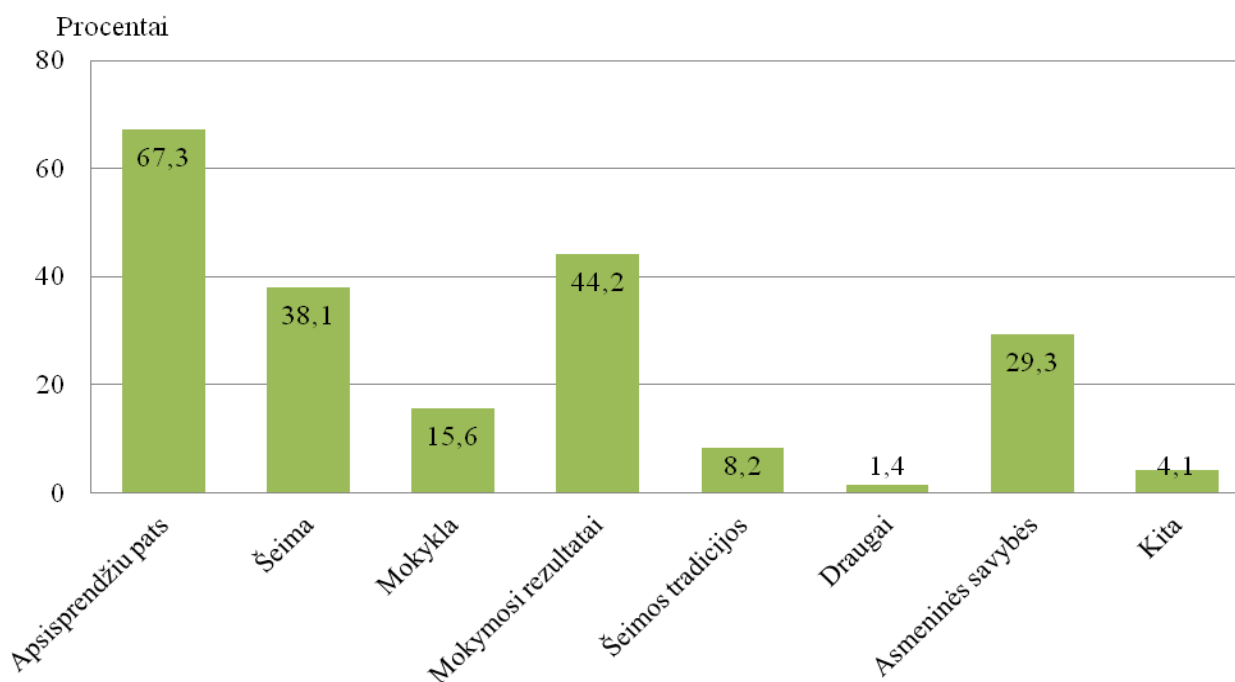
Iš gautų atsakymų nustatyta, kad didžioji dauguma (85 proc.) tyrimo dalyvių baigę gimnaziją mokysis toliau ir tik vienetai moksleivių planuoja dirbti Lietuvoje ar išvykti į užsienį darbo arba mokslo tikslais. Beje, darbas užsienio šalyje labiau domina apklaustuosius vaikus. Nei viena tyrime dalyvavusi moksleivė neketina baigusi gimnaziją vykti į užsienį dirbti. Vaikiniai taip pat yra labiau neapsisprendę dėl savo veiklos baigus mokyklą. Džiugina tai, kad dauguma gimnazistų nusprendę toliau mokytis tikslingai ir kryptingai eiti savo išsikeltų tikslų link ir susikurti tokią ateitį apie kurią svajoja. Tai leidžia manyti, kad jie tolimesnį mokymąsi renkasi dėl to, kad galima įgyti jų poreikius ir polinkius atitinkančią profesiją.

Grupuojujant apklaustus respondentus pagal mokymosi klasę, ką jie planuoja veikti baigę gimnaziją, didelių skirtumų nenustatyta (žr. 7 pav.).

7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal veiklas, kurias baigę gimnaziją užsiims, atsižvelgiant į jų mokymosi klasę (N=147, %)

Pastebėta, kad šiek tiek daugiau ketvirtos gimnazijos klasės (90,5 proc.) moksleivių nei trečios gimnazijos klasės (77,8 proc.) po mokyklos baigimo planuoja mokytis toliau. Tuo tarpu trečiokai yra labiau neapsisprendę dėl savo planų baigus mokyklą ir pastarieji kiek dažniau nurodė, kad baigę mokyklą ruošiasi ieškoti darbo. Taip pat pastebimi panašūs atsakymai ir lyginant pagal respondentų lyties ir mokymosi klasių pasiskirstymą (žr. 8 pav.). Priimdami sprendimus dėl savo ateities planų dauguma tyrimo dalyvių (67,3 proc.) linkę apsispręsti patys. Gana didelę įtaką jų apsisprendimui daro mokymosi rezultatai. Taip pat būsimus planus nemažai įtakoja ir šeima bei asmeninės paties moksleivio savybės. Šeimos tradicijos, draugai tik nedaugeliui apklaustų gimnazistų daro įtaką priimant sprendimus dėl ateities planų.

8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal tai, kas jiems daro didžiausią įtaką ateities planams (N=147, %)

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kas daro didžiausią įtaką gimnazijos mokinių ateities planams, palyginti merginų ir vaikinių išsakytą nuomonę. Nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas šiems pasirinkimams – mokykla, mokymosi rezultatai, šeima (žr. 3 lentelė). Visais šiais atvejais gauta p reikšmė yra mažesnė už nustatytą reikšmingumo lygį 0,05. Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad mokykla bei draugai didesnę įtaką ateities planams daro apklaustiems vaikiniams. Merginos daug labiau nei vaikinai priimant sprendimus dėl būsimų planų pasikliauja savo mokymosi rezultatais.

3 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal lytį, atsižvelgiant į tai, kas jiems daro didžiausią įtaką ateities planams (N=147, %)

	Merginos, %	Vaikinai, %	p
Apsisprendžiu pats	67,0	68,4	0,870
Šeima	37,6	39,5	0,839
Mokykla*	11,9	26,3	0,036
Mokymosi rezultatai*	54,1	15,8	0,000
Šeimos tradicijos	6,4	13,2	0,192
Draugai*	-	5,3	0,016
Asmeninės savybės	31,2	23,7	0,381

*nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas

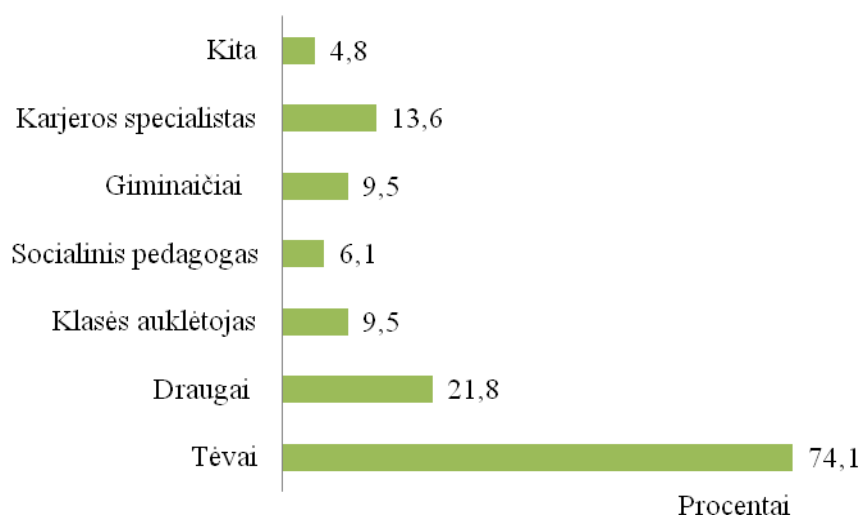
Respondentų grupavimas pagal mokymosi klasę, atsižvelgiant į tai, kas jiems daro didžiausią įtaką ateities planams statistiškai reikšmingų skirtumų neparodė (žr. 4 lentelė). Galima daryti išvadą, kad šeima bei jos tradicijos, mokykla, mokymosi rezultatai, draugai, asmeninės savybės daro gana vienodą įtaką ateities planams tiek apklaustiems vienuoliktos tiek dvyliktos klasės moksleiviams. Taip pat jie gana vienodai yra linkę priimti sprendimus patys.

4 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal mokymosi klasę, atsižvelgiant į tai, kas jiems daro didžiausią įtaką ateities planams (N=147, %)

	3 klasė, %	4 klasė, %	<i>p</i>
Apsisprendžiu pats	69,8	65,5	0,577
Šeima	38,1	38,1	1,000
Mokykla	22,2	10,7	0,057
Mokymosi rezultatai	50,8	39,3	0,164
Šeimos tradicijos	7,9	8,3	0,931
Draugai	-	2,4	0,218
Asmeninės savybės	33,3	26,2	0,346

Profesijos pasirinkimą lemia vidiniai ir išoriniai veiksniai. Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, kokie asmenys daro įtaką apklaustiesiems gimnazistams apsisprendžiant dėl profesijos pasirinkimo. Duomenys pateikti 9 paveiksle.

9 pav. Asmenys, kurie daro įtaką apklaustiesiems gimnazistams apsisprendžiant dėl profesijos pasirinkimo (N=147, %)

Iš gautų atsakymų matyti, kad apsisprendžiant dėl profesijos pasirinkimo didžiausią įtaką tyrimo dalyviams daro tėvai. Net 74,1 proc. apklaustųjų pažymėjo, kad tėvų nuomonė profesijos pasirinkimo klausimu jiems yra svarbi (žr. 8 pav.). Penktadalis (21,8 proc.) apklausoje dalyvavusių

moksleivių teigia, kad ir draugai turi įtakos apsisprendžiant dėl būsimos profesijos. Karjeros specialistas moksleivių profesijos pasirinkimui turi gana mažą įtaką. Tik 13,6 proc. respondentų, karjeros specialistą nurodė kaip asmenį svarbų profesijos pasirinkimui. Ir tik vienetams apklaustųjų priimant sprendimus dėl būsimos profesijos turi įtakos giminaičių, klasės auklėtojo ar socialinio pedagogo patarimai. Galima daryti išvadą, kad profesinis apsisprendimas priklauso ne tik nuo jaunuolio, bet ir nuo aplinkos, kurioje jis gyvena. Šeima būdama pagrindiniu socializacijos veiksmu, tiesiogiai ir netiesiogiai prisideda prie profesijos pasirinkimo. Dažnai sprendimą lemia ir pažįstamo žmogaus, draugų, giminaičių patarimas bei rekomendacija.

5 lentelėje pateikti duomenys gauti grupuojant apklausos dalyvius pagal lytį, atsižvelgiant į asmenis, kurie turi įtakos profesijos pasirinkimui. Statistiškai reikšmingi skirtumai nustatyti šiems asmenims: draugai, socialinis pedagogas. Galime teigti, kad apklausti vaikinai dažniau nei merginos vadovaujasi draugų bei socialinio pedagogo nuomone, apsisprendžiant dėl būsimos profesijos išsirinkimo. Tuo tarpu tėvai, klasės auklėtojas, giminaičiai bei karjeros specialistas renkant profesiją daro gana vienodą įtaką tiek vaikinams, tiek merginoms.

5 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal lytį, atsižvelgiant į asmenis, kurie turi įtakos apsisprendžiant dėl profesijos pasirinkimo (N=147, %)

	Merginos, %	Vaikinai, %	<i>p</i>
Tėvai	77,1	65,8	0,172
Draugai*	15,6	39,5	0,002
Klasės auklėtojas	9,2	10,5	0,807
Socialinis pedagogas*	3,7	13,2	0,036
Giminaičiai	8,3	13,2	0,375
Karjeros specialistas	12,8	15,8	0,648

**nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas*

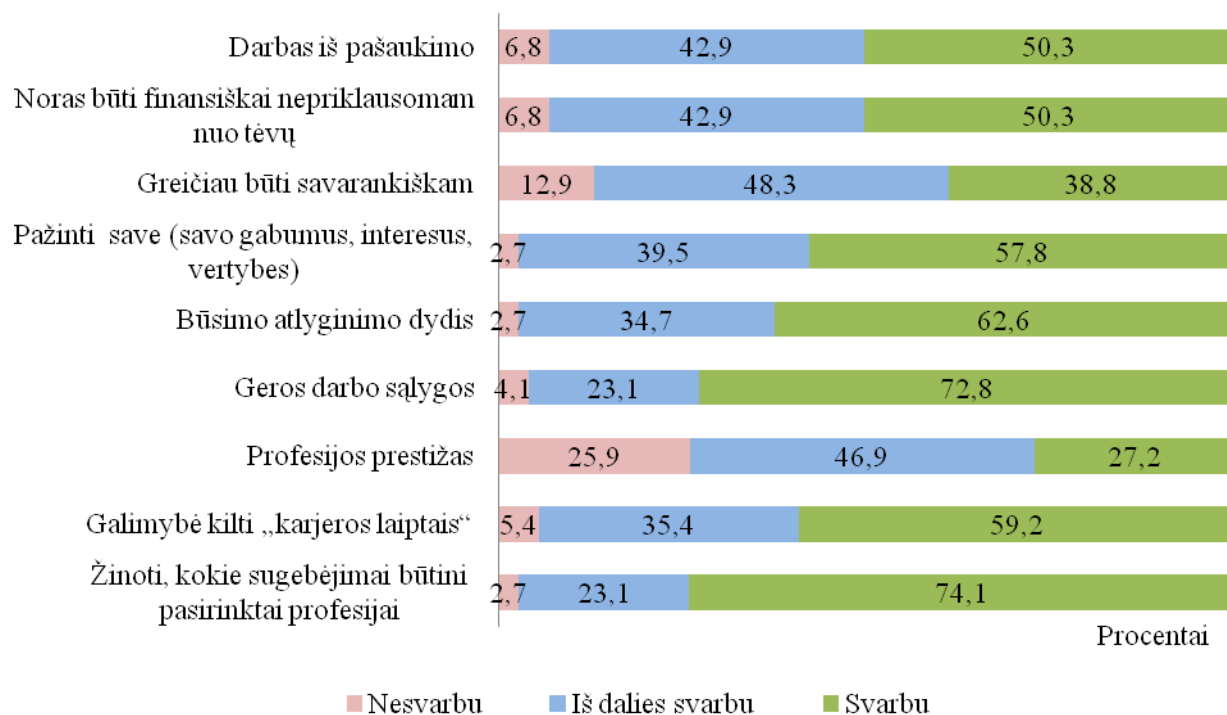
Apdorojant duomenis taip pat bandyta patikrinti, ar skiriasi nurodytų asmenų įtaka profesijos pasirinkimui atsižvelgiant į moksleivių amžių (žr. 6 lentelė). Šiuo lyginimo atveju statistiškai reikšmingi skirtumai nustatyti šiems asmenims: tėvai, socialinis pedagogas, giminaičiai. Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad visi apklausoje dalyvavę devyniolikmečiai nurodė, kad tėvai turi įtakos pasirenkant būsimą profesiją. Tuo tarpu jaunesniems respondentams tėvų įtaka yra daug mažesnė. Kad socialinio pedagogo ir giminaičių nuomonė yra svarbi priimant sprendimus dėl būsimos profesijos daugiausia nurodė aštuoniolikmečiai apklaustieji.

Respondentų pasiskirstymas pagal amžių, atsižvelgiant į asmenis, kurie turi įtakos apsisprendžiant dėl profesijos pasirinkimo (N=147, %)

	17 metų, %	18 metų, %	19 metų, %	p
Tėvai*	73,2	67,5	100,0	0,007
Draugai	17,1	21,7	30,4	0,462
Klasės auklėtojas	4,9	12,0	8,7	0,436
Socialinis pedagogas*	-	10,8	-	0,025
Giminaičiai*	2,4	15,7	-	0,015
Karjeros specialistas	19,5	14,5	-	0,087

*nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas

Anketinio tyrimo metu buvo svarbu išsiaiškinti, kas gimnazijos moksleiviams yra svarbiausia renkantis būsimą profesiją. Gauti rezultatai pateikti 10 paveiksle.

10 pav. Būsimos profesijos pasirinkimo kriterijų svarbumo įvertinimas (N=147, %)

Didžioji dalis (74,1 proc.) tyrimo dalyvių teigia, kad renkantis būsimą profesiją, jiems yra svarbu žinoti, kokie sugebėjimai, asmeninės savybės yra būtinos konkrečiai pasirinktai profesijai. Taip pat labai svarbios būsimos profesijos darbo sąlygos, būsimo atlyginimo dydis. Kiek daugiau nei pusė apklaustų gimnazistų nurodė, kad jiems yra svarbi galimybė kilti „karjeros laiptais“, savęs pažinimo galimybė, finansinė nepriklausomybė nuo tėvų bei galimybė dirbti darbą iš pasaulio. Kad pasirinkta profesija būtų prestižinė svarbu tik 27,2 proc. tyrimo dalyviams. Remdamiesi šiais tyrimo rezultatais galima teigti, kad savęs pažinimas, savo gebėjimų ir polinkių įvertinimas padeda

geriau pasirinkti sau tinkamą profesiją. Kiekviena profesija reikalauja skirtingų asmeninių savybių ar jų derinių, jos yra labai svarbus faktorius renkantis profesiją.

Lyginant tiesinę priklausomybę tarp apklaustų gimnazistų amžiaus ir būsimos profesijos pasirinkimo kriterijų svarbumo apskaičiuotas *Spirmeno* koreliacijos koeficientas (žr. 7 lentelė). Nustatyta statistiškai reikšminga silpna koreliacija tarp respondentų amžiaus ir profesijos prestižo. Galima teigti, kad didėjant apklausos dalyvių amžiui didėja ir profesijos prestižo svarbumas renkantis būsimą profesiją.

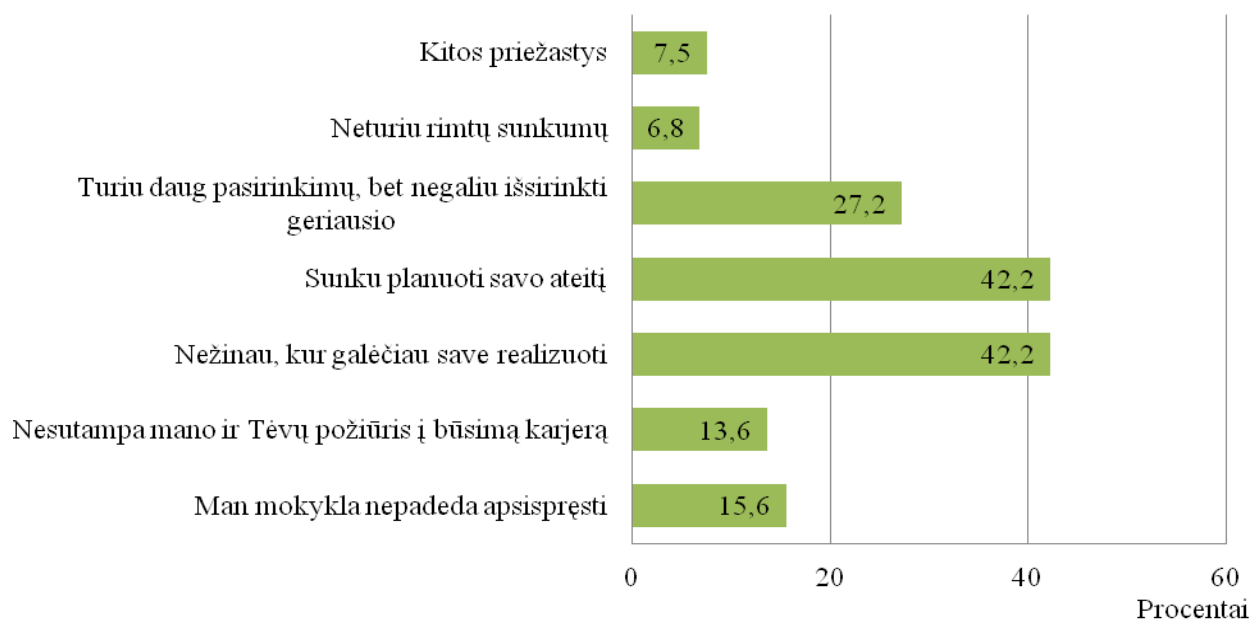
7 lentelė

Koreliacijos koeficiento tarp respondentų amžiaus ir būsimos profesijos pasirinkimo kriterijų svarbumas (N=147, %)

Teiginiai	<i>r</i>	<i>p</i>
Žinoti, kokie sugebėjimai būtini pasirinktai profesijai	-0,143	0,084
Galimybė kilti „karjeros laiptais“	-0,094	0,260
Profesijos prestižas*	0,237	0,004
Geros darbo sąlygos	0,057	0,494
Būsimo atlyginimo dydis	0,034	0,685
Pažinti save (savo gabumus, interesus, vertybes)	-0,080	0,338
Greičiau būti savarankiškam	0,039	0,640
Noras būti finansiškai nepriklausomam nuo tėvų	-0,153	0,065
Darbas iš pašaukimo	-0,130	0,116

*nustatyta statistiškai reikšminga koreliacija

Atliekant tyrimą buvo svarbu išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria gimnazistai planuodami savo ateitį. 11 paveiksle pateikti respondentų atsakymai.

11 pav. Sunkumai, su kuriais respondentai susiduria planuodami savo ateitį

Analizuojant respondentų atsakymus pastebėta, kad tik 6,8 proc. apklausoje dalyvavusių moksleivių planuodami savo ateitį nesusiduria su rimtais sunkumais. Dažniausiai moksleiviai skundžiasi, kad jiems sunku planuoti savo ateitį bei sunku numatyti kur jie galėtų save sėkmingai realizuoti. Ketvirtadalis respondentų (27,2 proc.) teigia, turintys daug pasirinkimų, bet negalintys galutinai apsispręsti ir išsirinkti geriausio.

Lyginant apklaustų merginų ir vaikinų nurodytus sunkumus, su kuriais jie susiduria planuodami savo ateitį, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta (žr. 8 lentelė). Visais atvejais gauta kriterijaus p reikšmė yra didesnė už 0,05. Galima teigti, kad tiek merginos, tiek vaikinai planuodami savo ateitį vienodai dažnai susiduria su sunkumais.

8 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal lytį, atsižvelgiant į patiriamus sunkumus planuojant savo ateitį (N=147, %)

Teiginiai	Merginos, %	Vaikinai, %	p
Man mokykla nepadedą apsispręsti	13,8	21,1	0,287
Nesutampa mano ir Tėvų požiūris į būsimą karjerą	16,5	5,3	0,082
Nežinau, kur galėčiau save realizuoti	37,6	55,3	0,058
Sunku planuoti savo ateitį	40,4	47,4	0,452
Turiu daug pasirinkimų, bet negaliu išsirinkti geriausio	29,4	21,1	0,322
Neturiu rimtų sunkumų	6,4	7,9	0,756

*nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas

9 lentelėje lyginant apklausoje dalyvavusius gimnazistus pagal jų amžių, nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai šiems sunkumams: mokykla nepadedą apsispręsti; nesutampa moksleivio ir tėvų požiūris į būsimą profesiją; sunku planuoti ateitį; turiu daug pasirinkimų, bet negaliu išsirinkti geriausio.

9 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal amžių, atsižvelgiant į patiriamus sunkumus planuojant savo ateitį (N=147, %)

Teiginiai	17 metų, %	18 metų, %	19 metų, %	p
Man mokykla nepadedą apsispręsti*	29,3	9,6	13,0	0,017
Nesutampa mano ir Tėvų požiūris į būsimą karjerą*	2,4	20,5	8,7	0,017
Nežinau, kur galėčiau save realizuoti	46,3	42,2	34,8	0,668
Sunku planuoti savo ateitį*	34,1	36,1	78,3	0,001
Turiu daug pasirinkimų, bet negaliu išsirinkti geriausio*	41,5	27,7	-	0,002
Neturiu rimtų sunkumų	7,3	8,4	-	0,360

*nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas

Iš gautų atsakymų matyti, kad septyniolikmečiai daug dažniau nei vyresni moksleiviai skundžiasi, kad mokykla jiems nepadedą apsispręsti, jiems sunku išsirinkti geriausią variantą iš keleto turimų. Vyriausi apklausos dalyviai daug dažniau nei jaunesni teigia, kad jiems sunku planuoti savo ateitį. Tuo tarpu apklausti aštuoniolikmečiai linkę dažniau nei kitų amžiaus grupių moksleiviai nesutarti su tėvais dėl būsimos profesijos pasirinkimo.

Anketinio tyrimo metu mokiniams buvo pateikti teiginiai ir prašoma pažymėti penkis svarbiausius teiginius, kurie jiems padėtų sėkmingiau plėtoti savo karjerą, t.y. kelti ir siekti karjeros tikslų. Gauti rezultatai pateikti 10 lentelėje.

10 lentelė

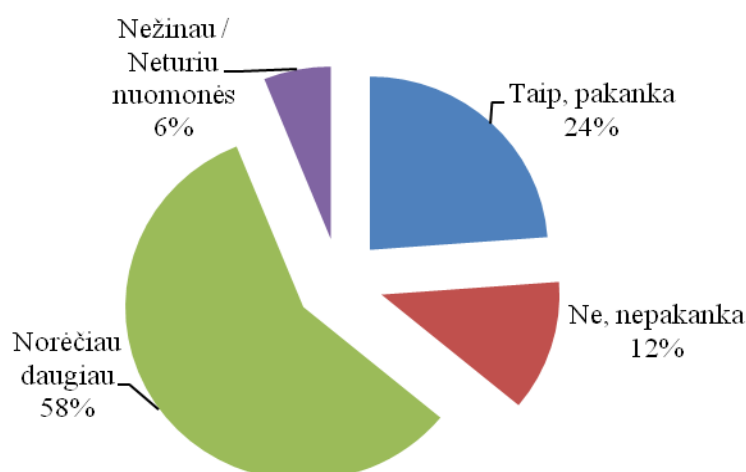
Respondentų teiginių vertinimas, kas padeda sėkmingiau plėtoti karjerą (N=147, %)

Teiginiai	Atsakymai	
	N	%
Aiškesnis žinojimas, ko noriu	98	66,7
Gebėjimas efektyviau mokytis	74	50,3
Daugiau informacijos apie karjeros (darbo, mokymosi, profesijos) galimybes	68	46,3
Supratimas, kas man gyvenime yra svarbu	62	42,2
Didesnis pasitikėjimas savimi	61	41,5
Savo gabumų ir stipriųjų pusių žinojimas	57	38,8
Supratimas, kokie darbai bus paklausūs ateityje	53	36,1
Jaudulio įveikimas dėl galimų pasekmių netinkamo pasirinkimo	49	33,3
Geresni sprendimų priėmimo įgūdžiai (mokėjimas greitai, teisingai apsispręsti)	47	32,0
Gebėjimas planuoti savo veiklą	42	28,6
Gebėjimas efektyviai pristatyti save	36	24,5
Galimybė pačiam priimti sprendimus	32	21,8
Gebėjimas derinti savo mokymąsi ir laisvalaikį	31	21,1
Gebėjimas kurti svarbius karjerai asmeninius ryšius	29	19,7
Kita	13	8,8

Vertinant atsakymus į teiginius matyti, kad daugiau nei pusė apklausos dalyvių teigia, kad aiškesnis žinojimas ko jie nori bei gebėjimas efektyviau mokytis jiems sudarytų geresnes sąlygas plėtoti savo karjerą. Kiek mažiau nei pusė respondentų mano, kad sėkmingiau karjerą jie galėtų vystyti jei turėtų didesnę informacijos kiekį apie karjeros galimybes, didesnę pasitikėjimą savimi bei geresnį supratimą, kas jiems gyvenime yra svarbiausia. Mažiausią pritarimą sulaukė teiginiai: gebėjimas derinti savo mokymąsi ir laisvalaikį; gebėjimas kurti svarbius karjerai asmeninius ryšius.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, ar gimnazistams užtenka informacijos apie profesijos pasirinkimą. Nustatyta, kad daugiau nei pusė apklaustųjų (58,0 proc.) norėtų turėti

daugiau informacijos (žr. 12 pav.). Kad turimos informacijos profesijos pasirinkimo tema pakanka nurodė ketvirtadalis respondentų.

12 pav. Respondentų pasiskirstymas, ar jiems pakanka informacijos apie profesijos pasirinkimą (N=147, %)

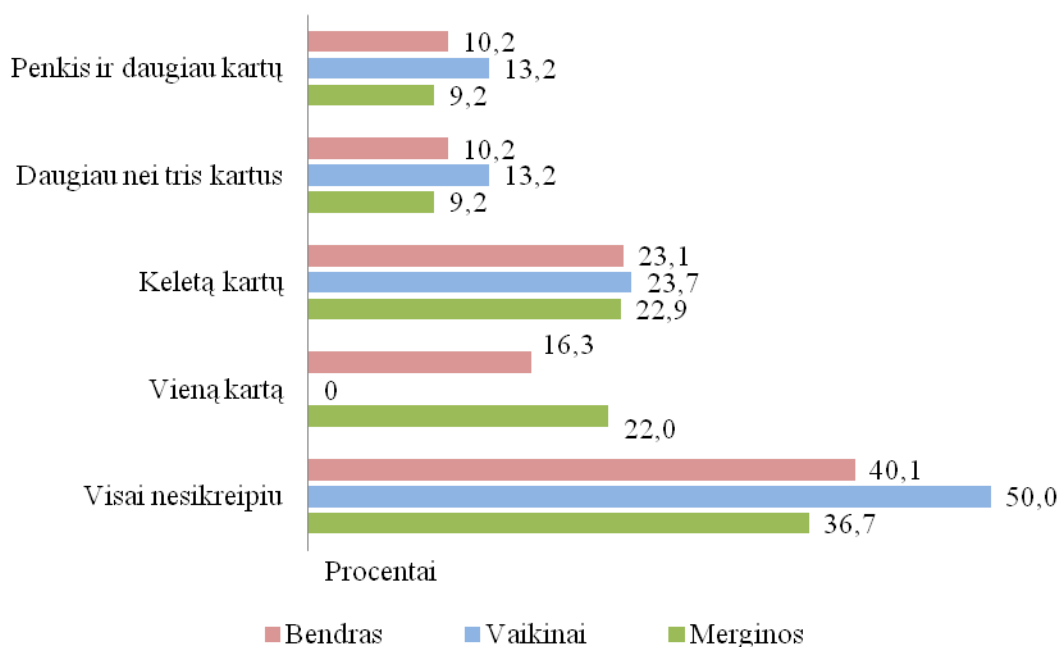
11 lentelė pateikiamas tyrime dalyvavusių gimnazistų pasiskirstymas pagal lytį ir mokymosi klasę, priklausomai nuo to, ar jiems pakanka turimos informacijos apie būsimos profesijos pasirinkimą. Lyginant pagal lytį statistiškai reikšmingo skirtumo nenumatyta. Gauta kriterijaus p reikšmė yra didesnė už nustatytą reikšmingumo lygį 0,05. Todėl galima teigti, kad turimos informacijos profesijos pasirinkimo tema pakankamumą vienodai vertina tiek apklaustos merginos tiek apklausti vaikinai. Kiek kitokie rezultatai gauti lyginant gimnazistus pagal jų mokymosi klasę. Čia nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas ($p=0,005$, t.y. $p < 0,05$). Iš 11 lentelėje pateikiamų duomenų matyti, kad daugiau informacijos apie profesijos pasirinkimo galimybes norėtų dvyliktos klasės mokiniai. Tuo tarpu vienuoliktokai daug dažniau teigia, kad jiems pakanka turimos informacijos profesijos pasirinkimo tema. Gauti duomenys leidžia daryti prielaidą, kad gimnazijose besimokantiems mokiniams vis dar trūksta informacijos apie profesijos pasirinkimą.

11 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir amžių, ar jiems pakanka informacijos apie profesijos pasirinkimą (N=147, %)

	Taip, pakanka %	Ne, nepakanka %	Norėčiau daugiau, %	Nežinau/Neturiu nuomonės, %	p
<i>Lytis</i>					
<i>Merginos</i>	22,9	15,6	56,0	5,5	0,211
<i>Vaikinai</i>	26,3	2,6	63,2	7,9	
<i>Mokymosi klasė</i>					
<i>3 klasė</i>	38,1	9,5	46,0	6,3	0,005
<i>4 klasė</i>	13,1	14,3	66,7	6,0	

Tyrimo metu gimnazistų buvo klausiama, ar jie asmeniškai dažnai kreipiasi konsultacijos į karjeros specialistą, siekdami pasikonsultuoti rūpimais mokymosi, profesijos, tarpusavio santykių ir kitais klausimais (žr. 13 pav.). Nustatyta, kad 40,1 proc. apklaustųjų niekada asmeniškai nesikreipė į karjeros specialistą. Kiek daugiau nei penktadalis (23,1 proc.) kreipėsi tik keletą kartų. Daugiau apklausoje dalyvavusių vaikinių nei merginų nurodė, kad jiems niekada neprireikė karjeros specialisto paslaugų. Šiandieninis pasaulis yra sparčiai besivystantis ir greitai kintantis, todėl profesinės ar karjeros planavimo konsultacijos tampa labai svarbios geriau susigaudyti konkurencingoje darbo rinkoje, profesijų pasirinkime. Tačiau kaip pastebima iš gautų respondentų atsakymų, gimnazistai nėra labai linkę kreiptis pagalbos į karjeros specialistus. Tai verčia gimnazijose dirbantiems karjeros specialistams labiau susimastyti apie savo darbą, pagalbą jaunimui.

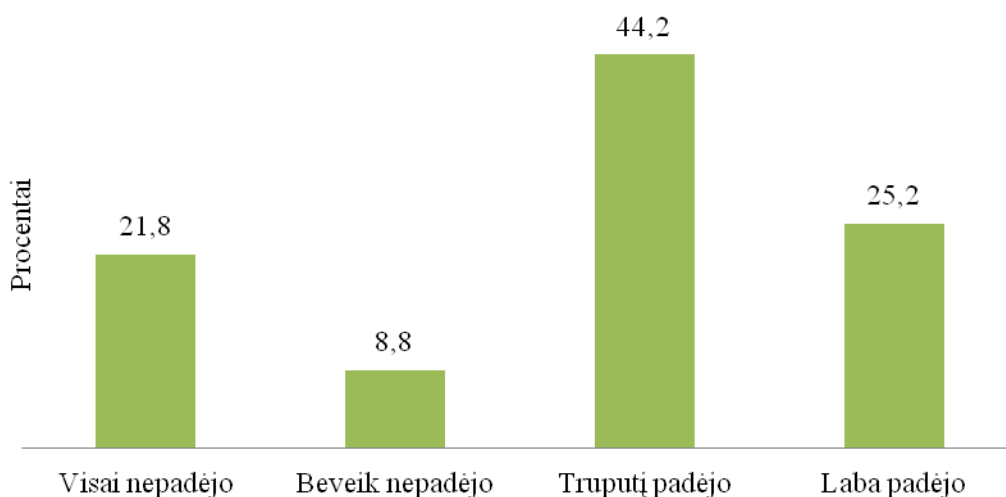
13 pav. Respondentų gimnazistų pasiskirstymas pagal asmeninį kreipimosi į karjeros specialistą dažnumą (N=147, %)

Siekiant nustatyti karjeros specialisto darbo specifiką, moksleiviams buvo pateiktos karjeros specialisto darbo funkcijos, prašoma nurodyti, kaip dažnai karjeros specialistas atlieka konkrečią savo darbo funkciją. Gauti rezultatai pateikti 12 lentelėje. Iš šioje lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad dažniausiai karjeros specialisto atliekami darbai yra šie: supažindina moksleivius su įvairias informacijos šaltiniais apie profesijas, taip pat su profesijomis, kurios yra paklausios šiuolaikinėje darbo rinkoje, bei siekia išsiaiškinti ir įvertinti moksleivio gebėjimus, interesus, polinkius, vertybes. Kiek rečiau, anot apklaustųjų, karjeros specialistas atsako į jų rūpimus klausimus, pataria, ar supažindina su profesijos veikla.

Respondentų nuomonė apie karjeros specialistų darbą (N=147, %)

Teiginiai	Beveik niekada, %	Kartais, %	Dažnai, %
Siekia išsiaiškinti ir įvertinti mano gebėjimus, interesus, polinkius, vertybes	20,4	37,4	42,2
Supažindina su profesijomis, kurios yra paklausios šiuolaikinėje darbo rinkoje	19,0	36,7	44,2
Supažindina su profesijos veikla	23,8	37,4	38,8
Padedą pasirinkti profesiją	31,3	34	34,7
Atsako į mano rūpimus klausimus, pataria	21,1	39,5	39,5
Supažindina su įvairiais informacijos šaltiniais apie profesijas	21,8	33,3	44,9
Organizuoja renginius, susijusius su profesiniu konsultavimu ir informavimu	21,1	42,2	36,7
Skatina sprendimus dėl profesijos pasirinkimo priimant man savarankiškai	28,6	34	37,4

Aiškinantis, ar tyrimo dalyviams karjeros specialisto konsultacijos buvo naudingos, nustatyta, kad ketvirtadaliui gimnazistų (25,2 proc.) karjeros specialisto suteikta informacija labai padėjo apsisprendžiant dėl profesijos pasirinkimo (žr. 14 pav.). Beveik pusė apklaustųjų (44,2 proc.) teigia, kad karjeros specialistas jiems truputį padėjo. Tuo tarpu, kad visiškai buvo nenaudingos konsultacijos teigia apie penktadalis respondentų (21,8 proc.)

14 pav. **Respondentų pasiskirstymas, ar jiems padėjo karjeros specialisto konsultacija (N=147, %)**

Panaudojus Chi – kvadrato kriterijų buvo bandyta pažiūrėti, ar skiriasi karjeros specialisto konsultacijos vertinimas, atsižvelgiant į apklaustųjų moksleivių lytį bei mokymosi klasę (žr. 13 lentelė). Abiem lyginimo atvejais statistiškai reikšmingo skirtumo nenustatyta. Gauta kriterijaus p reikšmė yra didesnė už nustatytą reikšmingumo lygį 0,05. Todėl galime teigti, kad apklausoje

dalyvavę vaikinai ir merginos bei skirtingos klasės mokiniai vienodai vertina karjeros specialisto suteiktą informaciją.

13 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir amžių, atsižvelgiant į tai, ar jiems padėjo karjeros specialisto konsultacija (N=147, %)

	Visai nepadėjo, %	Beveik nepadėjo, %	Truputį padėjo, %	Labai padėjo, %	<i>p</i>
Lytis					
Merginos	24,8	10,1	43,1	22,0	0,234
Vaikinai	13,2	5,3	47,4	34,2	
Mokymosi klasė					
3 klasė	23,8	11,1	42,9	22,2	0,734
4 klasė	20,2	7,1	45,2	27,4	

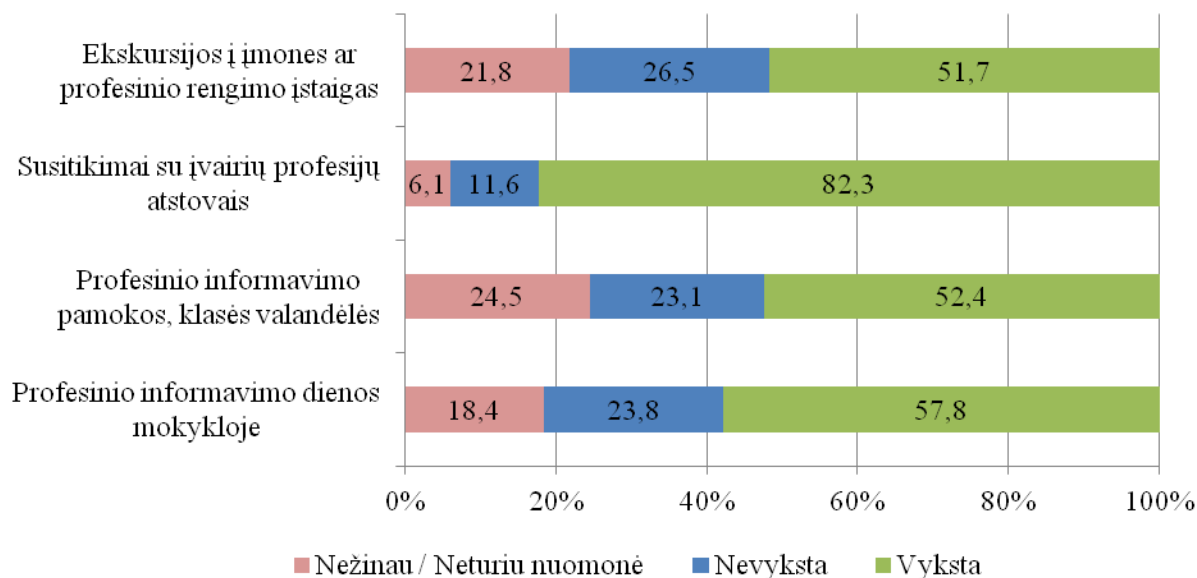
14 lentelėje pateiktos karjeros ugdymo veiklos mokykloje, kurias respondentai teiktų pirmenybę. Matyti, kad daugiau nei pusė apklaustų moksleivių pageidautų savęs išbandymo praktinėje veikloje bei ekskursijų į organizacijas. Taip pat nemaža dalis moksleivių norėtų, kad mokykloje būtų organizuojami karjeros renginiai, kurių metu vyktų susitikimai su aukštųjų/profesinių mokyklų atstovais bei žymiais žmonėmis. Rečiausiai moksleivių pageidaujama karjeros ugdymo priemonė buvo įvardinta – „Kad mokytojai supažindintų su savo dalyko pritaikymu gyvenime“.

14 lentelė

Respondentų teikiama pirmenybė karjeros ugdymo veikloms mokykloje (N=147, %)

Teiginiai	Atsakymai	
	N	%
Savęs išbandymas praktinėje veikloje	89	60,5
Ekskursijos į organizacijas	74	50,3
Karjeros renginiai (pvz.: susitikimas su aukštųjų/profesinių mokyklų atstovais; žymiais žmonėmis)	70	47,6
Karjeros paskaitos/seminarai	56	38,1
Konsultacijos su karjeros specialistais	53	36,1
Karjeros dienos	50	34,0
Pagalba ieškantis savanoriškos veiklos, darbo vasaros atostogų metu	43	29,3
Karjeros būreliai, klubai, diskusijų forumai	43	29,3
Karjeros plano sudarymas	32	21,8
Privalomos arba pasirenkamos karjeros pamokos	30	20,4
Karjeros informacijos suteikimas	30	20,4
Kad mokytojai supažindintų su savo dalyko pritaikymu gyvenime	29	19,7

Anketinio tyrimo metu buvo tikslinga nustatyti, kokie profesinio konsultavimo renginiai vyksta apklaustų gimnazistų mokyklose. Nustatyta, kad dažniausiai yra organizuojami susitikimai su įvairių profesijų atstovais (žr. 15 pav.). Kad jų mokykloje vyksta tokie susitikimai teigia net 82,3 proc. apklausos dalyvių. Kiek daugiau nei pusė moksleivių pažymėjo, kad jų mokykloje organizuojamos profesinio informavimo dienos, ekskursijos į įmones ar profesinio rengimo įstaigas, taip pat rengiamos profesinio informavimo pamokos.

15 pav. **Profesinio konsultavimo reginiai, organizuojami gimnazijose (N=147, %)**

Atviru anketos klausimu tyrimo dalyvių buvo prašoma parašyti savo lūkesčius ir pageidavimus, ko jiems dar reikia/trūksta sėkmingam karjeros planavimui ir įgyvendinimui. Paprastai aktyvumas atsakant į atvirus klausimus nebūna didelis, tai pasitvirtino ir šiame tyrime. Tik 17,0 proc. apklausoje dalyvavusių gimnazistų nurodė savo pageidavimus. Analizuojant gautų tekstinių duomenų masyvą, buvo ieškoma panašių pasisakymų, žodžių, kurie kitame analizės etape buvo jungiami į apibendrinančias kategorijas (žr. 15 lentelė).

15 lentelė

Respondentų pageidavimai sėkmingam karjeros planavimui

Kategorijos	Dažnių skaičius, vnt.	Autentiški pasisakymai
Gausesnės karjeros ugdymo priemonės mokykloje	17	<p><i>Norėčiau tiesiog, kad visais įmanomais būdais mokymosi įstaigoje būtų padedama mokiniams.</i></p> <p><i>Daugiau konsultacijų su specialistais, kad dar lengviau būtų apsispręsti.</i></p> <p><i>Daugiau susitikimų su karjeros specialistais ir ekskursijų į įmones ir įstaigas.</i></p> <p><i>Karjeros paskaitų, pagalbos renkantis darbą.</i></p> <p><i>Daugiau mokykloje informacijos apie darbo rinką.</i></p> <p><i>Daugiau pakaitų apie karjerą.</i></p>

Kategorijos	Dažnių skaičius, vnt.	Autentiški pasisakymai
Savęs tobulinimas	4	<i>Man trūksta suprasti ko aš noriu, nežinau kas man labiau tinka ir kuo norėčiau būti. Reikia norėti ir siekti to. Savo galimybių žinojimo, geresnio savęs pažinimo ir pasitikėjimo savimi, nebijoti klysti. Suvokti ko noriu ir siekti iš visų jėgų</i>
Praktinių įgūdžių tobulinimas	4	<i>Apsispręsti, leistų "dirbti", išmėginti save daugelyje veiklų. Reikia daugiau profesinės patirties. Išbandyti savo galimybes visose galimose ir patinkančiose profesijose. Trūksta informacijos ir norėčiau kad būtų organizuojama darbo praktika.</i>

Iš lentelėje pateiktos informacijos matome, kad daugiausia pageidavimų buvo susijusių su mokykla. Gimnazistai pageidavo daugiau konsultacijų su specialistais, daugiau karjeros paskaitų, didesnės pagalbos iš pedagogų renkantis būsimą profesiją ir pan. Kitai kategorijai buvo priskirti pasisakymai susiję su savęs tobulinimu, t.y. geresniu savęs pažinimu bei didesniu pasitikėjimu savimi. Paskutiniai kategorijai priskirti pageidavimai, susiję su praktinių įgūdžių tobulinimu.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima daryti išvadą, kad tik nedaugelis apklausoje dalyvavusių moksleivių tvirtai žino kokia profesine veikla jie užsiims suaugę. Gimnazistai karjeros sąvoką dažniausiai sieja su galimybe tobulėti bei galimybe kilti „karjeros laiptais“. Didžioji dalis tyrimo dalyvių teigia, kad renkantis būsimą profesiją, jiems yra svarbu žinoti, kokie sugebėjimais, asmeninės savybės yra būtinos konkrečiai pasirinktai profesijai, svarbios būsimos profesijos darbo sąlygos, būsimas atlyginimo dydis. Todėl daugiau nei pusė apklaustųjų norėtų daugiau informacijos apie profesijos pasirinkimą. Karjeros specialistas moksleivių profesijos pasirinkimui turi gana mažą įtaką. Priimant sprendimus dėl būsimos profesijos turi įtakos tėvų, giminaičių, klasės auklėtojo ar socialinio pedagogo patarimai. Beveik pusė apklaustųjų niekada asmeniškai nesikreipė į karjeros specialistą arba niekada neprireikė karjeros specialisto paslaugų, o penktadalis respondentų nurodė, kad visiškai buvo nenaudingos konsultacijos. Gimnazistai pageidautų save išbandyti praktinėje veikloje, norėtų daugiau ekskursijų į organizacijas, karjeros renginių mokykloje, kurių metu vyktų susitikimai su aukštųjų/profesinių mokyklų atstovais bei žymiais žmonėmis.

2.4. Karjeros specialistų interviu duomenų analizė

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, *kiek laiko informantai dirba šioje srityje (PIT, karjera), ar tik karjeros koordinatoriumi dirba, ar teko persikvalifikuoti.* Iš gautų atsakymų matyti,

kad dauguma informantų teigia, jog tai nėra pagrindinės jų pareigos – mokykloje dėsto įvairius dalykus (etiką, ekonomiką, biologiją), dirba bibliotekoje, skaitykloje. Karjeros specialistais informantai dirba skirtingai, vieni šioje srityje yra jau keletą metų, o kiti visai dar naujokai.

„Dirbu nuo 2012 m. lapkričio 12 dienos. Galim sakyti, kad viskas dar nauja. Dirbu tik projekte, pirmaeilėse pareigose“ (Informantas A).

„Darbo patirtis 2 metai (1-metai PIT ir 1 karjeros koordinatorė). Mano pagrindinės pareigos, bibliotekos vedėja. Dalyvavau pagal projektą organizuojamuose mokymuose, gavau pažymėjimą <...> Stengiuosi dalyvauti įvairiuose seminaruose ir taip kelti kvalifikaciją. Persikvalifikavimas (jei taip galima pasakyti) suteikė daugiau žinių mokinių karjeros klausimais ir atsirado didesnės galimybės darbinėje srityje“ (Informantas C).

„Istoju į Riomerio universitetą ir ten baigiau Karjeros projektavimą, magistro studijas. O šioje srityje esu ne pirmus metus, PIT dirbu jau ketvirti metai. Žinoma teko persikvalifikuoti ir tai buvo naudinga <...> man ta sritis labai patinka“ (Informantas D).

Apibendrinant galima teigti, kad dauguma karjeros specialistų nėra etatiniai šios srities darbuotojai, profesinio orientavimo paslaugų teikimas yra tik viena iš daugelio jų atliekamų funkcijų. Tai asmenys, kurie tiesiogiai bendrauja su mokiniais ir kurie daugiausiai gali suteikti informacijos apie jų profesinių interesų formavimo(si) ypatumus, profesinį apsisprendimą.

Pasiteiravus, kaip dažnai karjeros specialistai kalbasi su mokiniais karjeros planavimo klausimais, gauti atsakymai rodo, kad pokalbius apie karjeros planavimą ir profesijos pasirinkimą dauguma karjeros specialistų vykdo pakankamai dažnai.

„Stengiuosi ateiti į klasės valandėles bent du kartus per pusmetį į kiekvieną klasę. Su 10 klase pavasarį dirbame daugiau, nes reikia pasidaryti mokomųjų dalykų pasirinkimus. Su 12 klase tik pasikoreguojame ir susidėliojame mintis ar tikrai teisingai pasirinko“ (Informantas D).

„Dabar jau nusistovėjo tokia tvarka, kad kartą per mėnesį su kiekviena klase, nuo 6 iki 12 klasės, nors po vieną veiklą, ar tai būtų profesinis veiklinimas, ar susitikimas, ar kita veikla, būna susieta su karjeros planavimu“ (Informantas A).

„Kalbu kas savaitę, primindama apie žmogaus vietą gyvenime, visuomenėje. Galima sakyti nuolat <...> diskutuojame kodėl tai svarbu, su 11-okais – kaip svarbu dirbti sugebant ir norint“ (Informantas B).

Vienas informantas E leidosi į platesnes diskusijas, noriai pasidalino savo nuomone šiuo klausimu. Informantas teigia, kad baigiantiems mokyklą jaunuoliams pasvarstymai apie profesinį apsisprendimą ne vienam sukelia didelį galvos skausmą ir stresą, o gerai neapsvarstyti, neišanalizuoti sprendimai gali turėti įtakos visam gyvenimui. Todėl kuo anksčiau reikia pradėti kalbėti apie būsimą karjerą.

„Su 5-8 klasėm gal šiek tiek mažiau, o su 9-10 klasėm - sistemingai. Kai paklausiu žemesnių klasių mokinių, ar jie jau žino, kuo norėtų būti užaugę, dažnas atsako, kad dar apie tai negalvojo, kad dar per anksti, dar suspės. Suprantama, atsiranda ir vienas kitas, kuris jau tvirtai žino, kuo norės būti (nes turi pomėgių, užsiėmimų, kurie jiems labai patinka, arba turi ypatingų gabumų kažkurioje konkrečioje srityje). Nemaža dalis vyresnių klasių mokinių kalba jau ne kartą galvoję apie tai, ką jie gali, ką sugeba, kokios jų asmeninės savybės būtų tinkamos vienai ar kitai profesijai“ (Informantas E).

Jaunam žmogui labai svarbu teisingai pasirinkti profesiją ir niekam nekelti abejonų ar prieštaravimų, kad šis procesas sukeltų įtampą ir sumaištį. Teisingai vykdomas profesinis orientavimas gali padėti jaunuoliams spręsti uždavinius, susijusius su profesijos pašaukimo klausimais, priimti apgalvotus sprendimus. Tam, kad jaunuoliai galėtų priimti sprendimą, kokią profesiją pasirinkti, jiems reikalingos žinios apie darbo ir profesijų pasaulį, kokius reikalavimus profesijos kelia žmogui. Mokiniai dažnai nesugeba vieni rasti informacijos apie dominančią profesiją, nemoka tinkamai pasinaudoti gauta informacija, negali priimti sprendimų. Pasirengimas profesinei karjerai vyksta bendrojo lavinimo mokykloje, todėl karjeros specialistai turi nuolat padėti šiuos klausimus spręsti įvairių pokalbių, diskusijų ir kitų metodų dėka, padėti suderinti jaunuolio siekius ir galimybes bei juos padėti pritaikyti prie nuolat besikeičiančios visuomenės socialinių ir ekonominių poreikių. Todėl apie šiandieninį darbo pasaulį, profesijų gausumą, kitimą, jaunimui reikia kalbėti ir juos pradėti rengti profesijai kiek galima anksčiau.

Žmogaus gebėjimai atsiranda iš įgimtų gabumų. Pagrindinis tikslas renkantis profesiją - atsižvelgti į savo vertybes ir siekti, jog asmeninis pasirinkimas derėtų su svarbiausiomis vertybėmis. Turint polinkį pasirinktai profesijai asmenys einama kryptinga linkme link norimos veiklos. Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, *kas labiausiai įtakoja mokinius pasirenkant profesiją*. Karjeros specialistams buvo užduodami labai panašūs klausimai kaip ir mokiniams, kad būtų galima palyginti jų nuomones. Iš gautų atsakymų matyti, kad daugumo informantų nuomone, profesijos pasirinkimą lemia daug veiksnių: mokymosi rezultatai, šeima, draugai, pomėgiai, „madingos“ profesijos, individualios asmenybės savybės ir pan.

„Labiausiai įtakoja mokymosi rezultatai, šeima ir žinoma draugai. Manau, jog įtakos turi autoritetas: jei mokiniui tam tikros profesijos žmogus yra autoritetas, profesijos praktiškumas“ (Informantas B).

„Tėvai, draugai ir iš dalies įtakoja ir mokytojai <...> tėvų socialinė padėtis, jų profesijos, išsilavinimo lygis. Visa tai veikia vaikų profesinį apsisprendimą ne tiesiogiai, bet įtakoja. Kiekvieno vaiko profesijos pasirinkimą lemia individualios asmenybės gebėjimų prielaidos bei kitos savybės: darbštumas, atsakingumas, turima vertybių sistema, dalyko dėstymo metodika, tėvų stimuliavimas ir

pan. Labai daug įtakos turi mados reikalas ir netgi miestai. Būna atvejų, kad lemia ir materialinė padėtis“ (Informantas D).

„Socialinė aplinka manau labiausiai įtakoja <...> Dauguma mokinių turi vidinį žinojimą, mokytojas (ar tėvai) turi tik padrašinti, o tėvai dar ir sudaryti sąlygas. Sėkminga profesinė karjera bus tik tuomet, kai asmuo jausis save realizavęs, kai profesija atitiks jo asmeninius interesus ir pomėgius. Šiuolaikinė darbo rinkos padėtis taip pat lemia, kad jaunimui ypač sunku įsitvirtinti suaugusiųjų profesiniame pasaulyje. Todėl svarbu nepasirinkti studijų aklai, remiantis kitų patarimais ar sekant jų pavyzdžiu, neišanalizavus savo norų ir galimybių“ (Informantas E).

Tyrimo rezultatai atskleidė faktą, kad renkantis profesiją, apsisprendimą gali nulemti tėvai, draugai, mokytojai ir kiti. Galima sutikti, kad dabartiniu laikotarpiu labai svarbus veiksnys yra šeimos finansinė padėtis, nes mokslas brangiai kainuoja, todėl dažnai jaunimui renkantis profesiją tenka įvertinti finansinę šeimos padėtį. Vienodai reikšmingi taip pat yra ekonominiai pokyčiai, profesijos paklausa ir prestižas. Apibendrinant galima teigti, jog didžiausią įtaką renkantis profesiją turi supanti socialinė aplinka bei pats moksleivis, kuris renkasi pagal savo gabumus ir galimybes. Todėl galima teigti, kad profesiniam moksleivių apsisprendimui įtakos turi tiek vidiniai, tiek išoriniai pasirinkimo veiksniai.

Pasak D. Karaliūnienės (2006), sėkmingas profesijos pasirinkimas yra ne tik mokinio, bet ir jį supančių žmonių (tėvų, mokytojų, profesijos patarėjų) reikalas. Spręsti šį sudėtingą gyvenimo klausimą padeda profesinis informavimas ir konsultavimas, jis supažindina mokinius su įvairiomis profesijomis ir padeda geriau pažinti save, savo poreikius bei galimybes. Jaunam žmogui labai svarbu teisingai pasirinkti profesiją, nes nuo to, ar žmogus sugebės rasti darbą, kuris atitiktų jo asmenybės interesus, gebėjimus, polinkius, priklauso tai, ar žmogus eis į darbą su malonumu ir pasitenkinimu, ar tik pareigos ir materialinių paskatų vedinas.

Norint sužinoti, kaip integruojamas karjeros ugdymas, informantų buvo paklausta, ar integruoja karjeros ugdymą savo pamokose, ar integruojami kiti mokomieji dalykai. Informantų atsakymai nebuvo labai išsamūs ir plačiai komentuojami. Visų informantų atsakymuose pastebima, kad karjeros ugdymas yra integruojamas į įvairias mokymo dalykų pamokas.

„Taip, integruoju. Priklausomai nuo mokytojų pasiruošimo, gali būti taikoma viename ar keliuose dalykuose. Kai karjeros ugdymas įtraukiamas į visus dalykus ir daugelį mokyklos gyvenimo sričių, manau mokiniai yra geriausiai parengiami“ (Informantas B).

„Mokykloje yra integruotas ugdymas karjerai per technologijų pamokas“ (Informantas C).

„Taip integruojame karjerą į visus mokomuosius dalykus. Turime mokykloje pasidarę planą į kokius dalykus ir kokiomis temomis integruojame <...> per lietuvių rašo vaikai gyvenimo aprašymus ir motyvacinius laiškus. Per vokiečių pristatome miškininko profesiją ir jai vokiškai suformuluojame reikalavimus stojimui“ (Informantas D).

Informantas E pasisakė už tai, kad reikalingos „ne tik integruotos pamokos, bet ir kaip pasirenkamas dalykas“.

Atsakymai rodo, kad yra plačios ugdymo karjerai integravimo į dalykus galimybės, tai labai daug priklauso ir nuo pačių specialistų. Integravimas gali būti viena iš priemonių, padedančių geriau išmokyti profesijos dalykų, palengvinamas informacijos įsiminimas. Kaip teigia V. Stanišauskienė ir kt. (2012) „Ugdymo karjerai programoje“, ugdymo karjerai integruojamoji programa įtraukiama į kelis pagrindinio, vidurinio ugdymo bendrųjų programų ar profesinio mokymo dalykus, karjeros kompetencijas ugdanti veikla pateikiama kelių dalykų aspektu, tai sudaro sąlygas formuoti mokinių karjeros kompetencijas platesnėje perspektyvoje, sudaromos galimybės ugdyti gebėjimus, nagrinėti medžiagą įvairiuose kontekstuose. Aktualios temos gali būti nagrinėjamos nuolat, ne tik per bendrojo lavinimo ir profesinio mokymo dalykų pamokas, bet ir neformaliame ugdyme, gyvenime.

Tyrimo metu buvo svarbu nustatyti, *ar mokykloje mokiniai turi galimybę išsamiai pasikonsultuoti su specialistais rūpimais mokymosi, profesijos, tarpusavio santykių ir kt. klausimais, ar noriai naudojasi šiomis paslaugomis*. Atsakydami į šį klausimą, informantai aiškios nuomonės neišsakė. Daugumos informantų atsakymuose dominuoja atsakymas, jog mokykloje mokiniai turi galimybę pasikonsultuoti su specialistais rūpimais klausimais, tačiau mokiniai nepakankamai naudojasi šia paslauga.

„Tokias galimybes mokiniai turi ir konsultuojasi visi norintys. Stengiuosi stiprinti šią sritį, bet galiu pasakyti, jog šiomis paslaugomis naudojasi mokiniai nepakankamai ir nelabai noriai“ (Informantas E).

„Galimybės tam manau, kad yra. UK poreikių tyrimo anketose didžioji dalis apklaustųjų nurodė, kad su mokytojais dėl profesijos pasirinkimo jie niekada nesitaria. Manau, kad galėtų būti atskiras tyrimas“ (Informantas A).

Akivaizdu, jog dažnai patys moksleiviai sprendžia profesijos pasirinkimo klausimus, juos pakanka tik palaikyti ar pritarti jų numatytiems sprendimams, tačiau kiti yra sutrikę ir jiems reikia pagalbos. Iš karjeros specialisto laukia patvirtinimo, kad eina teisinga linkme, arba korekcijos. Pagalbos reikia ir vieniems, ir kitiems, tik skirtingos. Tik vienas informantas D drąsiai pasisakė, kad *„vaikai tikrai labai noriai naudojasi ir ateina pasiklausti labai įvairiais klausymais. Pradedant kur studijuoti, ką pasirinkti ir kaip ieškoti darbo“*.

Rezultatai rodo, kad gimnazijose mokiniai turi galimybę pasikonsultuoti su specialistais jiems rūpimais klausimais, gauti reikalingos informacijos, tačiau patys mokiniai nepakankamai dažnai kreipiasi pagalbos. Tai patvirtina ir karjeros specialistų atsakymai apie mažą jaunuolių susidomėjimą specialistų pagalba. Šios paslaugos, teikiamos kvalifikuotų specialistų, gali sudaryti galimybę visapusiškai atsiskleisti mokinio asmenybei, padėti renkantis profesiją atsižvelgiant

daugelį aplinkybių, patarti, palaikyti ir paskatinti labiau pasitikėti savimi. Šias paslaugas būtina teikti sistemingai ir kokybiškai, kad mokiniai galėtų išnaudoti visas susijusias su profesijos pasirinkimu alternatyvas. Pasak K. Pukelio (2008), pagrindinis profesinio informavimo tikslas yra padėti mokiniui susidaryti išsamų būsimo profesijos vaizdą, profesinio informavimo specialistas, įgyvendindamas šį tikslą, tvarko tikslinių grupių poreikius atitinkančią informaciją, kiekvienam asmeniui prienamai teikia ją sudarydamas sąlygas priimti racionalius profesijos rinkimosi ir karjeros planavimo sprendimus, derinti individualius asmens tobulėjimo, saviraiškos poreikius su darbo rinkos reikalavimais.

Profesinį informavimą ir konsultavimą mokyklose atlieka profesijos konsultantai t.y. karjeros specialistai. Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti informantų nuomonę, kaip vertina savo vaidmenį, *koks vaidmuo gimnazistų profesinių interesų formavimuisi ir profesiniam apsisprendimui*. Visi informantai savo vaidmenį vertina teigiamai. Jaunas žmogus auga, formuojasi, o vėliau nuolatos daro sprendimus ir tai tęsiasi visą gyvenimą. Todėl, kaip nurodė informantai, padėti jaunuoliui pasirinkti mokymosi kryptį, o vėliau ir profesiją yra būtina, tai svarbiausias karjeros specialisto vaidmuo.

„Manau, kad darome tikrai didelę įtaką vaikams ir mokytojams, nes mano manymu, mes galime daug pakeisti. Padėti apsispręsti renkantis tolesnį karjeros kelią. Asmeninis patarimas, konsultavimas ir orientavimas padeda priimti sprendimus, susijusius su galimybėmis pasirinkti tolesnį mokymąsi ir planuoti profesinę karjerą <...> patarimų, nukreipimo geresnio kelio link, manau, jaunimui labai reikia, ypač kai šiais laikais dažnas iš jų netgi nežino ko nori, kam yra linkęs, nežino ką pasirinkti“ (Informantas D).

„Mano vaidmuo mokinių profesiniame informavime yra kaip informacijos suteikėja ir nukreipėja: Kas? Kur? Kada vyksta ir kaip galima ten sudalyvauti? Esu asmuo, į kurį galima kreiptis pagalbos ir informacijos profesinio informavimo klausimais“ (Informantas C).

„Manau, kad per pirmus metus labai didelio efekto projektas gal ir nesulauks, tačiau, kad mokiniams reikalingas toks pagalbininkas, tai tikrai. Nors dirbu neseniai, bet jau turiu nemažai atvejų, kai mokiniai po daugybės atliktų testų ir kelių individualių konsultacijų tiesiog radikalčiai pakeičia savo nuomonę, dėl būsimo profesijos pasirinkimo“ (Informantas A).

Du informantai pateikė kiek kitokią nuomonę, kad karjeros specialisto vaidmuo nėra labai reikšmingas ir yra minimalus gimnazistų profesinių interesų formavimuisi ir profesiniam apsisprendimui.

„Manyčiau, jog svarbiausia padėti mokiniams pažinti save, kad galėtų priimti sprendimus dėl savo profesinio pasirinkimo. Bet kol kas manau jis yra minimalus dar“ (Informantas E).

„Manau, jog nėra jau toks reikšmingas, mokiniams labai svarbu suteikti informaciją bei leisti patiems pasirinkti“ (Informantas B).

Vertinant atsakymus galima teigti, kad karjeros specialistas nėra senai atsiradusi profesija mokyklose. Galbūt todėl, keletas informantų įvardijo savo, kaip karjeros specialisto, vaidmenį, kuris neturi didelės įtakos profesiniam pasirinkimui. Karjeros specialistai turi galimybę patarti, padėti moksleiviams profesijos pasirinkimo klausimais. Jų indėlis nėra apčiuopiamas, tačiau gana svarbus. Pasak K. Pukelio (2008), profesinį informavimą ir konsultavimą atlieka karjeros konsultantai, turintys aukštąjį pedagoginį arba psichologinį išsilavinimą, su atitinkama kvalifikacija. Jie informuojama apie profesijų perspektyvas ir poreikius, profesinės karjeros galimybes ir perspektyvas ir pan. Siekdami aiškumo, konsultantai naudoja profesijoms skirtus informacinius leidinius ir biuletenius, nuolat kaupia naujausią informaciją apie įvairių profesijų darbuotojų poreikį darbo rinkoje, analizuoja profesinio mokymo programas, informuoja apie įvairias mokymo/studijų programas ir kt.

Atliekant tyrimą domėtasi, *kokias iš metodinių priemonių, naudojamų mokykloje mokinių profesiniam orientavimui karjeros specialistai gali paminėti, ar mokiniams reikalingi užsiėmimai susiję su rengimusi karjerai*. Dauguma informantų savo darbe naudoja įvairias priemones, naudoja daugiau praktiškų užsiėmimų, renginių, pasitelkia vaizdines priemones, taip pat organizuoja išvykas, susitikimus ir pan.

„Pokalbiai, karjeros dienos, praktinės ekskursijos į įmones, olimpiados, anketos, filmukai, pačių mokinių sukurtos skaidrės, grįžtamojo ryšio žaidimai. Galiu drąsiai teigti, jog užsiėmimai susiję su rengimusi karjerai mokiniams yra tikrai reikalingi“ (Informantas E).

„Ypač jie mėgsta įvairius žaidimus, kuriuose atskleidžiami jų sugebėjimai, bei asmeninės savybės. Norint sudominti mokinius stengiuos naudoti pačias įvairiausias priemones“ (Informantas A).

„Būtinai parodau karjeros planavimo keturis žingsnelius. Internete labai daug filmukų, kurie supažindina su begale profesijų. Atliekame anketas savęs pažinimui ir tolimesniam pasirinkimui. Būtinai stengiuosi gauti grįžtamąjį ryšį“ (Informantas D).

„Profesinis informavimas vyksta per: integruotas pamokas, klasės valandėles, išvykas, perduodama informacija per įvairius renginius ir žinoma kada tik kyla klausimų galima individuali konsultacija. Įvairūs užsiėmimai mokiniams labai patinka, nes taip nenuobodu, o tuo pačiu ir gauna informacijos“ (Informantas C).

Remiantis rezultatais, galima konstatuoti, kad karjeros specialistai savo darbe stengiasi kuo įdomiau, įvairiau perteikti mokiniams informaciją, rengia užsiėmimus, skirtus mokinių rengimui(si) karjerai, tačiau naudoja nepakankamai efektyvius metodus. Informavimas karjerai vykdomas rengiant įvairius susitikimus, išvykas. Tačiau nė vienas informantas nenurodė, kaip dažnai tai vykdo mokyklose, nepateikė įdomesnių pavyzdžių, netradicinių veiklos formų ir pan. Galima teigti, kad gimnazijose profesinis orientavimas vis dar yra nepakankamas, nors teoriškai jis yra

aktualizuojamas. Mažai dėmesio yra skiriama įvairioms profesinio informavimo teikimo formoms, jų raiškai. Norint kad profesinio informavimo sistema veiktų geriau reikėtų daugiau organizuoti įvairių ekskursijų, išvykų, susitikimų su įvairių profesijų atstovais, asmeninių pokalbių, papildomojo ugdymo pamokų apie pasiruošimą karjerai ir kt.

Informantams buvo pateiktas klausimas, *ar kaupia mokinių atliktų užduočių kopijas*. Daugiau nei pusė informantų nurodė, jog stengiasi rinkti ir kaupti mokinių atliktų užduočių kopijas ir tik maža dalis informantų nurodė, jog jų nekaupia arba kaupia ne viską.

„Bandau viską susivesti į pačios susikurtą duomenų elektroninę bazę. Nuo vasario pabaigos pradėjau kaupti ir kopijas“ (Informantas A).

„Taip, jei informacija nekonfidenciali ir jai mokiniui jos nereikia. Vaikams esu užvedusi karjeros portfelį, į kurį dedame visus pasiekimus, testų rezultatus, karjeros planus ir t.t.“ (Informantas D).

„Kai kurias kaupiu, bet ne viską. Į aplankus renku informaciją apie mokinių savęs vertinimą, savo gebėjimus, pasiekimus, pažangą įvairiuose dalykuose. Šioje srityje viskas dar nauja, tik pradžia man, tad manau, jog medžiagos prisikaups nemažai“ (Informantas E).

„Mokinių darbų nekaupiu, nes neturiu dar ko kaupti, tik atliktų mokinių apklausų duomenis išanalizavau ir sutvarkiau pristatymui“ (Informantas C).

Iš gautų atsakymų matyti, kad karjeros specialistai nepakankamai dėmesio skiria kaupiamų užduočių, duomenų kaupimui, tik nedaugelis į tai žiūri atsakingai ir kruopščiai kaupia gautą medžiagą. Karjeros specialistas turi įvairiapusiškai pažinti mokinį t.y. iširti mokinio asmenybę, įsivertinimą, galimybes bei kitus profesijos pasirinkimo aspektus, siekdamas jo kryptingo pasirinkimo. Reikalingas nuoširdesnis ir atsakingesnis abipusis bendradarbiavimas. Kaip teigiama Profesinės karjeros planavimų gebėjimų ugdymo D metodikoje (2006), karjeros konsultantas atlieka tyrimus siekdamas ne tik gauti informacijos apie jauno žmogaus asmenybės ypatumus, turimus gabumus ir gebėjimus, jų adekvatumą profesiniams ketinimams, bet ir atsižvelgdamas į darbo rinkos pobūdį, jos kaitos tendencijas ir perspektyvas, profesijų įvairoves bei jų turinį ir t. t. Be to, visą šią informaciją konsultantas turi ne tik mokėti pateikti jaunam žmogui prieinama ir suprantama forma (konsultuoti), bet ir mokyti jį analizuoti šią informaciją, gebėti rasti papildomą informaciją racionalaus profesinio sprendimo priėmimo kontekste.

Pasak V. Stanišauskienės ir kt. (2012) „Ugdymo karjerai programoje“ pabrėžiama, kad ugdymo karjerai paskirtis - padėti mokiniui sėkmingai planuoti savo karjeros kelią. Kiekvienas mokinys turi išmokti konstruktyviai žvelgti į ateitį: išmokti sistemingai kaupti žinias, lavinti gebėjimus, ugdyti kompetencijas, reikalingas karjeros konstravimui besikeičiančioje visuomenėje, atsižvelgiant į asmeninius poreikius, polinkius, siekius ir galimybes. Todėl tyrimo metu buvo svarbu išsiaiškinti informantų nuomonę, *kas padėtų mokiniams sėkmingiau plėtoti savo karjerą – kelti ir*

siekti karjeros tikslų, kas dar galėtų prisidėti prie sėkmingesnės mokinių karjeros. Siekiant kelti ir siekti sėkmingesnių karjeros tikslų, informantai kaip didžiausią mokinių karjeros sėkmės garantą įvardija savo gabumą, stipriųjų pusių žinojimas, nusiteikimas ir motyvacija.

„Sėkmingesnei mokinių karjerai reikėtų praktikos ir kuo daugiau realių pavyzdžių, (profesijų pristatymo, vizitai į darbovietes, pokalbiai su tą darbą dirbančiais asmenimis) ir būtina įvertinti savo galimybes“ (Informantas C).

„Nusiteikimas ir motyvacija <...> Mokiniam žvelgiantiems į ateitį reikia pradėti pažinti save ir domėtis kažkokia sritimi jau nuo pirmos klasės – skatinti ir padėti mokiniui rinktis. Manau, jog galėtų prisidėti didesnis noras tapti sėkmingu žmogumi. Nuolatinis domėjimas, noras ir pačių dedamos pastangos dėl savo ateities. Svarbiausias ryšys: tėvai – mokytojai – mokinys, visų bendradarbiavimas“ (Informantas B).

„Manau, kad labai padeda veiklinimas, tai kai vedamės vaikus į įmones ir jie ten būna visą dieną kartu su besidarbuojančiais. Praktiniai užsiėmimai įmonėse (susipažinimas su konkrečia profesija)“ (Informantas D).

„Mokiniam sėkmingiau plėtoti savo karjerą – kelti ir siekti karjeros tikslų padėtų stipri, graži, motyvuota ir dirbanti šeima, taip pat mokykla, asmeninės savybės. Manau prie sėkmingesnės mokinių karjeros prisidėtų įvedimas karjeros mokymo kaip pamoką“ (Informantas E).

Remiantis gautais atsakymais galima teigti, kad karjera susiklostytų sėkmingai, būtina pasverkite savo jėgas ir galimybes. Veiksmingas asmeninės karjeros valdymas atsiremia į asmenybės gebėjimą kryptingai siekti karjeros, optimaliai derinant asmeninius gebėjimus bei aplinkos išteklius. Čia didelį vaidmenį atlieka mokinių veiklinimas. Mokiniam sėkmingiau plėtoti savo karjerą – kelti ir siekti karjeros tikslų, prie sėkmingesnės mokinių karjeros taip pat gali prisidėti sugebėjimas atsidurti tinkamu laiku ir tinkamoje vietoje, tai yra vienas karjeros sėkmingumą lemiančių veiksnių.

Sekančiu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, su kuo karjeros specialistai bendradarbiauja ugdant karjeros ugdymą, kiek bendradarbiauja šioje srityje su administracija, mokytojai, tėvai. Visi informantai nurodė, jog bendradarbiauja su ugdymo karjerai centru, kitomis mokyklomis, mokyklos vadovais, mokytojais ir žinoma tėvais. Čia visų pastangos yra labai svarbios.

„Bendradarbiaujame su profesinėmis mokyklomis, su kolegijomis ir universitetais, su švietimo centru, su darbo birža, su įmonėmis, kurios priima veiklinimui. Ar tai naudinga? Žinoma. Administracija ir mokytojai dalyvauja tikrai aktyviai, stengiamės susidėlioti savo planus ir juos įgyvendinti“ (Informantas D).

„Daugiausiai šiuo klausimu bendradarbiaujame su PIT vadove, klasių vadovais, administracija, tėvais, kitomis ugdymo įstaigomis pagal poreikį, kada tai yra naudinga ir

reikalinga. Visi stengiamės bendradarbiauti pagal poreikį, neužkrauname vieni kitų beprasmiškais darbais“ (Informantas E).

„Visada konsultacija su kitais yra naudinga, nes surandi ką pritaikyti pas save“ (Informantas C).

Karjeros ugdyme labai svarbu bendradarbiauti su kitomis ugdymo institucijomis, bendradarbiauti su klasių vadovais, dalykų mokytojais, teikti jiems atitinkamas konsultacijas, taip pat bendradarbiauti su administracija.

„Administracija žino planuojamas veiklas, kai kurie mokytojai į jas įsitraukia, keletas konsultacijų prašė ir dešimtokų tėvai. Bendravimas ir bendradarbiavimas galėtų būti žymiai didesnis ir efektyvesnis, bet tai priklauso nuo visų suinteresuotų pusių“ (Informantas A).

„Administracija visada žiūri palankiai, tėvus sunkiau įtraukti į bendrą veiklą, o gal nepakankamai stengiamasi. Mokytojų pasitaiko įvairių (vieni mielai padeda, o kiti nelabai linkę į bendradarbiavimą“ (Informantas C).

Gauti atsakymai rodo kad, gimnazijose vyksta bendradarbiavimas tarp karjeros specialistų ir visos ugdymo įstaigos bendruomenės, kitų mokyklų specialistų, vyksta susitikimai su profesinių, aukštųjų mokyklų atstovais, kurių dėka gimnazijų bendruomenės nariai (gimnazistai, tėvai, mokytojai) gali patenkinti individualius karjeros planavimo, pagalbos planuojant karjerą poreikius ir kartu spręsti iškylančias problemas, gauti reikiamos informacijos profesijos rinkimosi temomis. Labai svarbi visų specialistų, mokytojų pagalba ir parama, kiekvienas specialistas atlieka savo darbą ir įneša savo indėlį.

Informantų buvo pasiteirauta, *ar turi savo kabinetą, reikiamas priemonės ir kiek karjeros ugdymo kanceliarinėms išlaidoms skiria mokykla.* Du informantai iš penkių teigia, jog jiems yra sudarytos visos sąlygos darbui: turi atskirą kabinetą, yra aprūpinti priemonėmis, tačiau kanceliarinėms priemonėms mokykla lėšų skiria nepakankamai arba iš viso neskiria. Tačiau atsidavęs savo darbui karjeros specialistai džiaugiasi galintys prisidėti prie mokinių profesinio informavimo, profesinio apsisprendimo ir tiki, jog šioje srityje dar daug ką galima nuveikti.

„Turiu kabinetą, kabinete yra trys vaikams skirti kompiuteriai su internetu prieiga, daug literatūros, įvairių knygų. Informacijos kabinete tikrai turiu daug. Kanceliarinėms išlaidoms mokykla neskiria, tai stengiuosi arba pati atšviesti arba atsišviečia patys vaikai. Mokykla išleidžia mus vieną kartą į ekskursiją nemokamai į profesinę mokyklą ar į universitetą“ (Informantas D).

„Kabinetas žinoma yra, dalinai aprūpintas priemonėmis, nors daugiau priemonių yra PIT kabinete. Lėšų skiriama nepakankamai iš mokinio krepšelio kanceliarinėms prekėms, bet negaliu labai skųstis“ (Informantas E).

Daugiau nei pusė informantų apgailestavo, jog atskiro kabineto savo vykdomai veiklai neturi. Informantai tiki, kad mokyklose startavęs naujas Ugdymo karjerai projektas, kurio metu

mokiniamis teikiamos sistemingos ugdymo karjerai paslaugos, atkreips didesnę mokyklų vadovų, administracijos dėmesį labiau padės karjeros specialistams.

„Turiu skaityklą. Ką galiu pasakyti, visko užtenka atrodo, svarbu nusiteikimas dirbti ir prisidėti apsisprendžiant mokiniams. Administracija duoda popieriaus ir galima atsispausdinti nemokamai. Tikiu, kad startavęs projektas įgys pagreitį ir mes tapsime puikia komanda“ (Informantas B).

„Kabineto neturiu. Priemonių turiu tiek, kiek apsirūpinu pati, kanceliariinėms išlaidoms mokykla neskiria, nes mano, kad tai projekto vykdytojų reikalas. Todėl kartais jautiesi, kad turi labai daug ir įdomiai dirbti ir pateikti savo veiklas, kad atrodytum, jog tikrai esi mokykloje reikalingas“ (Informantas A).

„Kadangi aš dirbu bibliotekoje tai vietos turiu, mokiniams yra skirtas profesinio informavimo taškas ir karjeros centras, kur yra paruošta įvairios informacijos studijų klausimais, įrengtos darbo vietos prie kompiuteriu su interneto ryšiu (9 vietos), kur galima ieškoti dominančios informacijos. Trūksta tuo klausimu teisinio reglamentavimo, nes dar mokykloje į tai žiūrima nepakankamai rimtai“ (Informantas C).

Informantas A pateikė pasiūlą, kaip labiau atkreipti mokyklos vadovų, dėmesį įgyvendinant Ugdymo karjerai projektą.

„Gal reikėtų atskirų mokymų ar seminarų mokyklų vadovams ar pavaduotojams, kad jie patys turėtų daugiau informacijos. Taip pat galėtų būti Švietimo ministerijos siūlymas visoms projekte dalyvaujančioms mokyklos 11-12 klasių mokiniams nuo kitų metų sudaryti sąlygas pasirinkti Karjeros ugdymo modulio pamokas. Tuomet turėtume dar daugiau galimybių padėti moksleiviams“ (Informantas A).

Iš gautų atsakymų matyti, kad įgyvendinant naują Ugdymo karjerai projektą būtinas mokyklos vadovų, administracijos palaikymas ir parama, kad karjeros specialistai galėtų suteikti reikiamą informaciją mokiniams renkantis profesiją.

Apibendrinant gautus tyrimo rezultatus galima teigti, kad tinkamos profesijos pasirinkimas yra viena iš sąlygų, siekiant savarankiško ir kokybiško gyvenimo, bet pasirinkta profesija turi atitikti ir kiekvieno lūkesčius, svajones. Neabejojama, kad teisingai apsispręsti gali tik brandi asmenybė, kuri turi susiformavusius, aukšto lygio profesinius interesus. Tiriamose gimnazijose mokiniai yra ruošiami profesijos pasirinkimui, tačiau nepakankamai dėmesio skiriama mokinių sėkmingam profesinės karjeros rengimui. Palyginus gautus tyrimo rezultatus su mokslininkų nuomonę, galima daryti išvadą, jog profesinis informavimas ir konsultavimas gimnazijose atlieka svarbų vaidmenį mokinio profesiniame apsisprendime. Tačiau būtina skirti didesnę dėmesį šių paslaugų gimnazijos mokiniams teikimui.. Nes kryptingas, sistemingas ir kokybiškas profesinis informavimas ir konsultavimas yra mokinio sėkmingo pasirinkimo dalis.

IŠVADOS

Teorinės dalies:

1. Išanalizavus pedagoginę ir psichologinę literatūrą profesinę karjerą galima apibūdinti, kaip racionalų asmens profesijos pasirinkimą ir sėkmingą darbinės veiklos kelią toje profesinėje veikloje. Racionalus profesijos pasirinkimas ir darbo rinkos poreikius atitinkantis karjeros planas yra sėkmingos profesinės karjeros prielaida.
2. Profesinės karjeros planavimas - kryptingas moksleivio parengimas profesijos pasirinkimo apsisprendimui, kurį sąlygoja įvairūs vidiniai ir išoriniai veiksniai: asmeninės vertybės, polinkiai ir prioritetai, darbo rinka, socialinė aplinka. Tinkamas profesinis apsisprendimas galimas sujungus į prasmingą visumą supratimą apie darbo pasaulį, save, suderinus polinkius ir vertybes su socialinės aplinkos reikalavimais.
3. Profesinis orientavimas svarbus padedant besimokančiajam surasti savo kelią sudėtingose mokymo sistemose bei sparčiai kintančioje darbo rinkoje, kurti savo profesinę karjerą. PIT tinklas mokyklose yra skirtas papildyti profesinio informavimo ir orientavimo mokyklose veiklą, rengiant mokinius gyvenimui. Karjeros specialistai teikia karjeros paslaugas ir padeda plėtoti karjeros paslaugų sistemą bendrojo ugdymo mokyklose.

Tyrimo rezultatai rodo, kad:

4. Telšių rajono gimnazijose karjeros specialistų vaidmuo mokinių profesiniam apsisprendimui nėra labai reikšmingas. Beveik pusė gimnazistų niekada asmeniškai nesikreipė į karjeros specialistą, penktadaliui jų konsultacijos buvo visiškai nenaudingos. Profesinį apsisprendimą labiau įtakoja asmeninės savybės ir polinkiai, tėvai, draugai, giminaičiai ir pan.
5. Karjeros specialistų vaidmuo gimnazistų profesinių interesų formavimuisi ir profesiniam apsisprendimui yra svarbus, jie stengiasi kuo įdomiau, įvairiau perteikti mokiniams informaciją, rengia užsiėmimus, skirtus mokinių rengimui(si) karjerai, tačiau naudoja nepakankamai efektyvius metodus.
6. Tyrimo hipotezė pasitvirtino iš dalies. Galima teigti, kad Telšių rajono gimnazijose profesinis orientavimas vis dar yra nepakankamas. Mažai dėmesio yra skiriama įvairioms profesinio informavimo teikimo formoms, jų raiškai.

REKOMENDACIJOS

1. Telšių rajono gimnazijose būtina intensyvinti profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų kokybę, dažniau organizuoti profesinio orientavimo renginius ir kitas veiklas.
2. Mokykloje dirbantiems karjeros specialistams stengtis labiau apjungti visus bendruomenės narius pagalbai mokiniams planuojant savo karjerą, didinti profesinį veiklinimą.
3. Mokiniais pageidaujant naudoti įvairesnes profesinio informavimo formas (vesti specialias pamokas, organizuoti daugiau išvykų, daugiau informacijos pateikti elektroniniu paštu ir kt.).
4. Tobulinti mokyklos PIT-o darbo veiklą. Rinkti moksleivių poreikius atitinkančią informaciją bei metodikas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adamonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B., Maknienė I., Palujanskienė A. (2001). *Profesinio ugdymo pagrindai*. Vilnius: Petro ofsetas.
2. Augienė D. (2009). *Karjera: nuo profesijos pasirinkimo iki profesinės veiklos organizacijoje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
3. Augustinienė A. (2007). Mokinių gebėjimų priimti karjeros sprendimus ugdymo galimybės bendrojo lavinimo mokykloje. *Daktaro disertacija*. Kaunas: Technologija. < >
4. Barkauskaitė M. (2007). Profesinis konsultavimas ir orientavimas šiuolaikinio profesinio rengimo kontekste. [žiūrėta 2013-01-27] Prieiga per internetą: <http://www.euroguidance.lt/uploads/files/Barkauskaite_Profesinis%20konsultavimas%20ir%20orientavimas_2007.pdf>
5. Beresnevičienė D. (2002). Profesinis orientavimas Lietuvoje. *Acta pedagogica Vilnensia*. Nr.9. P. 342-350.
6. Brown D. (2007). *Career information, career counseling, and career development*. Boston: Pearson Education.
7. Damkauskienė A. (2006). Karjeros planavimas prasideda jau mokykloje. [žiūrėta 2013-01-22] Prieiga per internetą: <http://www.smk.lt/uploads/archyvas/mokslas/karjera/aliona_damkauskiene.pdf>
8. Garnienė D. (2006). *Bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo karjerai modelis: parametrai ir realizavimo principai*. Kaunas: VDU.
9. Germeijs V., Verschueren K. (2006). High school students' career decision-making process: Development and validation of the study choice task inventory//*Journal of Career Assessment*. Vol. 14. [žiūrėta 2013-01-26] Prieiga per internetą: <<http://www.choixdecARRIERE.com/pdf/5873/GermeijsVerschueren.pdf>>
10. Grakauskas Ž., Valickas A., Rosinaitė V., Antanaitytė N., Kiesaitė D. (2007). *Savęs pažinimo vadovas studentui*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
11. Herr E. L., Cramer S. H. (2004). *Career guidance and counseling through the lifespan: Systematic approaches*. New York: Harper Collins.
12. Hirschi A. (2010). Positive Adolescent Career Development: The Role of Intrinsic and Extrinsic Work Values//*The Career Development*. Vol. 58. [žiūrėta 2013-01-22] Prieiga per internetą: <http://www.andreashirschi.com/pub/Hirschi_Positive%20adolescent%20career%20development.pdf>

13. Indrašienė V., Grinytė L. (2007). Tėvų požiūris į profesinį orientavimą bendrojo lavinimo mokykloje. [Žiūrėta 2013-02-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.vpu.lt/pedagogika/PDF/2007/87/119-125.pdf>>
14. Indrašienė V., Rimkevičienė V. ir kt. (2006). Mokinių profesinis informavimas, konsultavimas ir orientavimas mokyklose. Tyrimo ataskaita. [Žiūrėta 2013-02-11]. Prieiga per internetą: <http://www.euroguidance.lt/uploads/files/mokiniu_prof_inf_kons_or_mokyklose_2006.pdf>
15. Jovaiša L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
16. Jovaiša L. (2009). *Profesinio orientavimo pedagogika ir psichologija*. Vilnius: Agora.
17. Jovaiša T., Orenienė, R. (2003). *Profesinis konsultavimas žmogiškųjų išteklių plėtros kontekste. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. Kaunas: Morkūnas ir Ko.
18. Karaliūnienė D. (2006). PIT paslaugų tyrimas. [Žiūrėta 2013-03-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.prpsc.lt/PIT/Tyrimai%20informavimo%20%20PIT.doc>>
19. Kardelis K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Technologija.
20. Kučinskienė R. (2003). *Ugdymo karjerai metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
21. Kvieskienė G. (2005). *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: VPU Leidykla.
22. Laužackas R. (2005). *Profesinio rengimo metodologija*. Kaunas: VDU.
23. Laužackas R. (2005). *Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas*. Kaunas VDU.
24. Lemme B. H. (2003). *Suaugusiojo raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
25. Lenz R., Peterson S. (2000). *Career development and planning. A comprehensive Approach*. Brooks/Cole.
26. LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. ISAK-362 (2007). Profesinio informavimo standartas. [Žiūrėta 2013-01-25]. Prieiga per internetą: <[http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2007-03-13-ISAK-362\(1\).doc](http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2007-03-13-ISAK-362(1).doc)>
27. LR Švietimo įstatymas (nauja įstatymo redakcija 2003 m. birželio 28 d.). (Valstybės žinios, 2003, Nr. 63-2853) [Žiūrėta 2013-01-23]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=302313
28. LR švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m . balandžio 29 d. įsakymas Nr. ISAK-739/A1-116 „Dėl profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų aprašo patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2005, Nr. 60-2132). [Žiūrėta 2013-01-25]. Prieiga per internetą: <[http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2005-04-29-ISAK-739_A1-116\(2\).doc](http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2005-04-29-ISAK-739_A1-116(2).doc)>
29. Mokinių ugdymo karjerai informacinė svetainė MUKIS [žiūrėta 2013-01-22] Prieiga per internetą: <<http://www.mukis.lt/lt/apie-projekta.html>>
30. Myers D. (2000). *Psichologija*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.

31. Pociūtė B., Isiūnaitė V. (2011). Profesijos pasirinkimo problemos ir asmenybės savybės. [žiūrėta 2013-02-06] Prieiga per internetą: [http://www.euroguidance.lt/uploads/files/Pociute B Isiunaite V Profesijos pasirinkimo proble ir asm_savybes.pdf](http://www.euroguidance.lt/uploads/files/Pociute_B_Isiunaite_V_Profesijos_pasirinkimo_proble_ir_asm_savybes.pdf)
32. Penkauskienė D., Baltrėnienė Z., Railienė A. ir kt. Kritinio mąstymo ugdymas sėkmingai ateities karjerai: integruota karjeros ugdymo programa bendrojo lavinimo mokyklai. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2006.
33. Pranaruskas A., Šiumbrevičiūtė J. (2013). Žiniasklaidos aktualijos patvirtina projekto reikalingumą. [žiūrėta 2013-02-02] Prieiga per internetą: <http://www.mukis.lt/lt/naujienos/ziniasklaidos-aktualijos-patvirtina-1na6.html>
34. Profesinio informavimo taškų bendrieji nuostatai. (2008). [žiūrėta 2013-02-02] Prieiga per internetą: <http://uks.lmnc.lt/lt/pit-profesinio-informavimo-taskai/pit-bendrieji-nuostatai/>
35. Profesinio informavimo B metodika. (2007). [Žiūrėta 2013 - 01 - 19]. Prieiga per internetą: <http://uks.lmnc.lt/images/Dokumentai/7%20Profesinio%20informavimo%20B%20metodika.pdf>
36. Profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymo D metodika. (2007). [žiūrėta 2013-03-15] Prieiga per internetą: http://skc.vdu.lt/downloads/prof_orient/profesines_karjeros_planavimo_gebejimu_ugdymo_d_metodika.pdf
37. Profesinio konsultavimo specialistų kvalifikacijos tobulinimo programa (2008). [žiūrėta 2013-02-05] Prieiga per internetą: http://skc.vdu.lt/downloads/prof_orient/profesinio_konsultavimo_spezialistu_kvalifikacijos_tobulinim.pdf
38. Profesinio orientavimo strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. lapkričio 19 d. įsakymu Nr. ISAK – 1635/A – 180.
39. Pukelis K. (2003). Karjeros projektavimo gebėjimai žinių visuomenėje: nauji iššūkiai profesiniam konsultavimui ir karjeros planavimui // *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. Nr.6. Kaunas: VDU leidykla.
40. Pukelis K. (2008). *Profesinio informavimo ir konsultavimo darbo vadovas*. III tomas. Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas.
41. Pukelis K. (2007). Profesijos konsultanto rengimo standartas. [Žiūrėta 2013 - 01 - 19]. Prieiga per internetą: http://skc.vdu.lt/downloads/prof_orient/profesijos_konsultanto_rengimo_standartas.pdf

42. Pukelis K., Garnienė D. (2003). Moksleivių ugdymas karjerai: padėties analizė ir perspektyvos bendrojo lavinimo mokykloje. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. Nr.7. Kaunas: VDU leidykla.
43. Pukelis K., Pundziene A. (2002). Profesinis konsultavimas karjeros projektavimui: paradigmu kaita. *Profesinis rengimas: tyrimai ir aktualijos*. Nr.5. Kaunas: VDU leidykla.
44. Railienė A. (2007). Mokinių požiūris į profesinio informavimo organizavimą bendrojo lavinimo mokykloje. [Žiūrėta 2013 - 02 - 05]. Prieiga per internetą: <<http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2007/88/rail50-56.pdf>>
45. Stancikienė A. (2009). Teoriniai profesinės karjeros valdymo aspektai // Viešoji politika ir administravimas. [žiūrėta 2013-02-07] Prieiga per internetą: <http://www.euroguidance.lt/uploads/files/straipsniai/A_Stancikiene_Profesine%20karjera.pdf>
46. Stanišauskienė V. (2000). Rengimosi karjerai proceso socioedukaciniai pagrindai ir jo prielaidos Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje. *Daktaro disertacija*. Kaunas: Technologija.
47. Stanišauskienė V., Naseckaitė A. (2012). *Ugdymas karjerai. Mokytojo knyga*. Kaunas: Tyrimų ir mokymų centras.
48. Stanišauskienė V., Statauskienė L., Likienė S., Naseckaitė A. (2012). Ugdymo karjerai programa. Mokiniam, besimokantiems pagal pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo ir profesinio mokymo programas. [žiūrėta 2013-02-07] Prieiga per internetą: <http://www.mukis.lt/download/542/ugdymo%20karjerai%20programa-07-02.pdf>
49. Stanišauskienė V., Večkienė N. 1999. Karjeros samprata: mokslinio požiūrio kaita ir refleksijos Lietuvoje problema // Socialiniai mokslai. Nr. 2(19). [žiūrėta 2013-02-07] Prieiga per internetą: <[http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/archive/pdf/1999%202%20\(19\)/2%20Stanisauskiene,Veckiene.pdf](http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/archive/pdf/1999%202%20(19)/2%20Stanisauskiene,Veckiene.pdf)>
50. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
51. Vaitkevičiūtė V.(2001). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas.
52. Žadeikaitė L., Railienė A. (2008). Socialinio pedagogo kaip profesijos patarėjo veikla profesinio informavimo sistemoje//Socialinis ugdymas. Nr.5 (16). [žiūrėta 2013-02-07] Prieiga per internetą: <[http://www.senoji.vpu.lt/socpedagogika/leidiniai/5\(16\).pdf](http://www.senoji.vpu.lt/socpedagogika/leidiniai/5(16).pdf)>
53. Žukauskienė R. (2002). Raidos psichologija. Vilnius: Margi raštai.

PRIEDAI